

Raport z badania

Diagnoza sytuacji osób samotnie wychowujących dzieci
w Jastrzębiu-Zdroju oraz identyfikacja czynników wpływających
na ich aktywność zawodową i społeczną.

Rybnik, marzec 2013

Ośrodek Badań Społecznych SONDA

www.obs-sonda.pl

Grafika okładki: sxc.hu

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Raport współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis treści

Wstęp.....	3
I. Założenia metodologiczne badania	4
1.1. Problematyka badawcza.....	4
1.2. Metody, techniki i narzędzia badawcze	5
1.3. Dobór próby.....	6
II. System wsparcia dla osób samotnie wychowujących dzieci.....	7
III. Charakterystyka społeczno-gospodarcza Jastrzębia-Zdroju	12
IV. Diagnoza sytuacji osób samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu-Zdroju.....	13
4.1 Charakterystyka osób samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu – Zdroju	13
4.2. Funkcjonowanie rodzin osób samotnie wychowujących dzieci	19
4.3. Sytuacja finansowa i wsparcie dla rodzin niepełnych	24
4.4. Postrzeganie osób samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu – Zdroju	44
V. Identyfikacja czynników wpływających na aktywność społeczną i zawodową osób samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu – Zdroju	50
5.1. Sytuacja zawodowa i aktywność na rynku pracy.....	50
5.2. Aktywność społeczna.....	59
VII. Podsumowanie.....	68
VIII. Spis tabel	74
IX. Spis wykresów	75

Wstęp

Niniejszy raport stanowi podsumowanie badania przeprowadzonego w ramach projektu „PI-PWP Study circle – szwedzkie koło zamachowe”, realizowanego przez Centrum Rozwoju Inicjatyw Społecznych CRIS, Ośrodek Badań Społecznych SONDA spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, Miasto Jastrzębie – Zdrój (Powiatowy Urząd Pracy w Jastrzębiu–Zdroju), Stowarzyszenie DAR SERCA oraz Studieforbundet Vuxenskolan ze Szwecji. Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Za zadanie związane z przeprowadzeniem badania odpowiedzialny był Partner – Ośrodek Badań Społecznych SONDA spółka z ograniczoną odpowiedzialnością.

Badanie koncentrowało się wokół dwóch głównych zagadnień: diagnozy sytuacji osób samotnie wychowujących dzieci zamieszkujących w Jastrzębiu-Zdroju oraz identyfikacji czynników wpływających na ich aktywność zawodową i społeczną.

Raport został podzielony na sześć części. W pierwszej – omówione są założenia metodologiczne, problematyka badawcza, zastosowane metody i techniki badawcze, a także informacje dotyczące doboru próby. Druga część raportu prezentuje informacje na temat funkcjonującego systemu wsparcia dla osób samotnie wychowujących dzieci. W trzeciej opisano ogólną sytuację społeczno-gospodarczą Jastrzębia-Zdroju. Kolejna część charakteryzuje badane osoby samotnie wychowujące dzieci – skupia się głównie na ich sytuacji rodzinnej, finansowej, ale również przedstawia dane na temat postrzegania osób samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu – Zdroju. W piątej części zaprezentowano sytuację zawodową i społeczną badanych osób oraz czynniki, które mogą wpływać na podejmowanie przez nich aktywności w tym zakresie. Wnioski z wszystkich części zebrane zostały w podsumowaniu.

Badanie zostało przeprowadzone w okresie od stycznia do marca 2013 roku.

I. Założenia metodologiczne badania

1.1. Problematyka badawcza

Przedmiot badań, definiowany jako *obiekty czy zjawiska, w odniesieniu do których chcemy prowadzić badania*¹, stanowiły osoby samotnie wychowujące dzieci w Jastrzębiu – Zdroju. Przedmiot i problematyka badawcza zostały określone w celu poszukiwania skutecznego sposobu działania w życiu praktycznym² – niniejsze opracowanie ma posłużyć za bazę teoretyczną do wdrożenia projektu innowacyjnego w zakresie aktywizacji społecznej i zawodowej osób samotnie wychowujących dzieci. W związku z tym przyjąć należy, że problematyka badawcza miała charakter:

- diagnostyczny – badanie ma prowadzić do lepszego poznania zjawiska samotnego wychowywania dzieci na terenie Jastrzębia – Zdroju;
- eksplikatywny – badanie ma wyjaśnić, jakie czynniki determinują aktywność społeczną i zawodową osób samotnie wychowujących dzieci;
- optymalizujący – badanie ma pozwolić na określenie możliwie najtrafniejszych form działania na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej osób samotnie wychowujących dzieci.³

Postępowanie koncentrowało się wokół następujących **celów badawczych**:

1. Diagnoza sytuacji społecznej, finansowej, rodzinnej, zawodowej osób samotnie wychowujących dzieci zamieszkujących w Jastrzębiu-Zdroju.
2. Identyfikacja czynników wpływających na aktywność społeczną i zawodową osób samotnie wychowujących dzieci.

Na potrzeby badania przyjęto następujące rozumienie pojęć:

- **rodzina niepełna, samotne rodzicielstwo, osoba samotnie wychowująca** odnoszą się do sytuacji, w których jedna osoba dorosła wychowuje samodzielnie co najmniej jedno dziecko,
- **gospodarstwo domowe** oznacza grupę osób spokrewnionych lub niespokrewnionych, mieszkających razem i wspólnie się utrzymujących.

---

¹ L. Sołoma, *Metody i techniki badań socjologicznych. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińskiego – Mazurskiego, Olsztyn 2002, s. 38.

² Zob. tamże, s. 37.

³ Formy problematyki badawczej określono za: J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 1999, s. 51.

1.2. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Badanie zostało przeprowadzone przy wykorzystaniu dwóch metod badawczych. Po pierwsze: posłużono się metodą badań niereaktywnych – techniką analizy istniejących danych statystycznych, po drugie: metodą badań survey’owych – techniką indywidualnych wywiadów kwestionariuszowych.

Badania niereaktywne, czyli *metody badania zachowań społecznych, niewpływające na te zachowania*⁴, zostały zastosowane w celu ukazania szerszego kontekstu badanego zagadnienia oraz porównania wyników w Jastrzębiu – Zdroju z danymi dotyczącymi innych obszarów kraju. W ramach omawianej metody zastosowana została technika analizy istniejących danych statystycznych – bazowano na opracowaniach i zestawieniach statystycznych przygotowanych przez inne osoby czy instytucje.

Metodę badań survey’owych – technikę indywidualnych standaryzowanych wywiadów kwestionariuszowych wykorzystano w celu zgromadzenia danych o osobach samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu – Zdroju, zdiagnozowania czynników wpływających na podejmowanie aktywności społecznej i zawodowej oraz formę tej aktywności, identyfikacji barier mogących utrudniać osobom samotnie wychowującym dzieci podejmowanie aktywności. Badanie przeprowadzono wśród dwóch grup – osób samotnie wychowujących oraz przedstawicieli instytucji publicznych i organizacji pozarządowych mających w swojej pracy bądź działalności społecznej kontakt z rodzinami niepełnymi.

Na potrzeby tej części badania opracowano dwa kwestionariusze. Narzędzie wykorzystywane do badania wśród osób samotnie wychowujących dzieci zawierało pytania o sytuację rodzinną, skład i strukturę gospodarstwa domowego, sytuację finansową, sytuację na rynku pracy, aktywność społeczną, napotykanne problemy, a także traktowanie osób samotnie wychowujących dzieci przez społeczeństwo. Drugi kwestionariusz – skierowany do przedstawicieli instytucji mających kontakt z osobami samotnie wychowującymi dzieci – zawierał głównie pytania o opinie na temat rodzin niepełnych, barier utrudniających podejmowanie aktywności, a także o wsparcie, z jakiego osoby samotnie wychowujące dzieci mogą korzystać.

---

⁴ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 341.

1.3. Dobór próby

Dobór próby miał charakter celowy – *polegał na zamierzonym wyborze osób o takich a nie innych cechach*.⁵ W odniesieniu do osób samotnie wychowujących dzieci zastosowano dwa kryteria:

- Korzystanie bądź niekorzystanie z pomocy społecznej – zadbano o to, aby badaniem zostały objęte rodziny niepełne znajdujące się w zróżnicowanej sytuacji ekonomicznej. Ze względu na cel projektu, dotyczący aktywizacji społecznej i zawodowej osób samotnie wychowujących dzieci, zdecydowano o wyższym udziale osób korzystających z pomocy społecznej w grupie objętej badaniem – to do tych osób głównie skierowane będą działania projektowe.
- Miejsce zamieszkania – grupę docelową dobrano tak, aby badane osoby reprezentowały wszystkie sołectwa i osiedla wchodzące w skład miasta, proporcjonalnie do liczby mieszkańców.

Ze względu na brak całościowych danych na temat samotnego rodzicielstwa w Jastrzębiu-Zdroju, ukazujących rozmiar zjawiska, jego specyfikę oraz zależność od czynników społeczno-demograficznych, zdecydowano o niewprowadzaniu dodatkowych kryteriów doboru próby.

W odniesieniu do przedstawicieli podmiotów objętych badaniem do udziału zaproszono osoby, które w ramach wykonywania obowiązków zawodowych mogą mieć kontakt z rodzinami niepełnymi. Zespół badawczy dokonał wyboru w oparciu o własną znajomość środowiska lokalnego, doświadczenia z wcześniejszych badań oraz opinie ekspertów zewnętrznych. Do udziału w badaniu zaproszono więc:

- pracowników socjalnych (4 osoby),
- pracowników Urzędu Miasta (2 osoby),
- pracowników Powiatowego Urzędu Pracy w Jastrzębiu – Zdroju (3 osoby),
- przedstawiciela Rady Miasta (1 osoba),
- osoby związane z organizacjami pozarządowymi działającymi na terenie miasta: Stowarzyszenia Otwarte Drzwi, Stowarzyszenie Rodzin i Przyjaciół Dzieci z Zespołem Downa "Bury Miś", Stowarzyszenie Dar Serca, Towarzystwo Sprawni Inaczej, Stowarzyszenie Komitet Pomocy Dzieciom Specjalnej Troski (7 osób),
- pracowników szkół i świetlic środowiskowych działających przy szkołach, Zespołu Ognisk Wychowawczych (12 osób),
- kuratorów sądowych (6 osób),
- kuratorów społecznych (3 osoby),
- przedstawicieli parafii (2 osoby).

Łącznie badaniem objęto 40 przedstawicieli podmiotów działających na terenie Jastrzębia-Zdroju.

---

⁵ L. Sołoma, dz. cyt., s. 53.

II. System wsparcia dla osób samotnie wychowujących dzieci

Samotni rodzice to *grupa społeczna, w której tylko jeden rodzic, matka bądź ojciec, wypełnia wszystkie zadania rodzicielskie, mające na celu zarówno zabezpieczenie materialne, jak i prowadzenie domu, wychowywanie dzieci i zabiegi o więzi uczuciowe w rodzinie.*⁶ Mamy wtedy do czynienia z tzw. rodziną niepełną, czyli już w nazwie zawierającą pewne niedobory, ograniczenia. Brak jednego z rodziców może powodować bowiem ograniczone możliwości, od materialnych po możliwości rozwoju.

Udogodnienia i pomoc adresowane do samotnych rodziców, uzależnione są od ich potrzeb, na które niewątpliwie wpływ ma przyczyna samotnego wychowywania dzieci. Inne potrzeby i oczekiwania mają nieletnie matki z dziećmi, pełnoletnie matki stanu wolnego, inne rozwiedzeni rodzice czy będący w separacji, inne wdowy, wdowcy z dziećmi, jeszcze inne samotni ojcowie – wdowcy, rozwiedzeni, będący w separacji. Jednak wszystkie rodziny niepełne mają pewne cechy charakterystyczne:

- przeciążenie obowiązkami, jeżeli pracują, wykonują obowiązki domowe, kiedy nie mogą liczyć na pomoc ze strony bliskich;
- konieczność zaspokojenia potrzeb dzieci, bez względu na postawę drugiego rodzica;
- wychowanie dziecka/dzieci bez wyraźnego wzorca jednej z płci;
- poczucie osamotnienia, od towarzyskiego po osamotnienie w podejmowaniu decyzji w stosunku do siebie i dzieci;
- problem z zapewnieniem opieki nad dziećmi w sytuacji konieczności poddania się leczeniu szpitalnemu, w sytuacji braku bliskiej rodziny, wsparcia z jej strony;
- koncentrowanie życia na dziecku/dzieciach.

Samotni rodzice mogą liczyć z jednej strony na zabezpieczenie potrzeb swoich dzieci poprzez możliwość wyegzekwowania alimentów, ulgę prorodzinną, możliwość wspólnego rozliczania się z dziećmi, po wsparcie instytucji samorządowych (placówek oświatowych, ośrodka pomocy społecznej, urzędu miejskiego) czy sektora pozarządowego, Kościołów i związków wyznaniowych.

Ulga prorodzinna, możliwość wspólnego rozliczania się z dzieckiem/dziećmi

Niezależnie od tego, czy dziecko wychowuje się w pełnej, czy niepełnej rodzinie, jego rodzic może od swojego podatku odliczyć ulgę prorodzinną. Dotyczy ona łącznie obojga rodziców. Może być odliczona od podatku dowolnego z rodziców, bądź od podatku ich obojga,

---

⁶ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1974, s.80

w proporcjach przez nich ustalonych. Nie można odliczyć całej kwoty podwójnie, tj. od podatku zarówno jednego, jak i drugiego rodzica. Liczy się rzeczywiste wspólne zamieszkiwanie z dziećmi, tylko wtedy można mówić o ich wychowywaniu.

Wsparciem dla samotnych rodziców jest możliwość wspólnego rozliczenia podatku z dzieckiem. Wspólnie z dzieckiem może rozliczyć się tylko ten rodzic, który rzeczywiście samotnie wychowuje dziecko, bez udziału innych osób. Samotnym rodzicem jest tutaj osoba, która wychowuje dziecko, nie będąc jednocześnie w żadnym związku partnerskim.

Alimenty

W sytuacji, kiedy rodzicom nie udaje się dobrowolnie ustalić sposobu dzielenia się kosztami wychowania i opieki nad dzieckiem/dziećmi, konieczne jest skierowanie sprawy do sądu.

Kobieta może wystąpić o alimenty na siebie, będąc jeszcze w ciąży. Może je dostawać przez okres ciąży i przez 3 miesiące po porodzie. Jeżeli jednak ojciec dziecka nie chce go uznać, konieczne jest ustalenie ojcostwa przed sądem. Po ustaleniu ojcostwa, w ciągu trzech lat od porodu, można wystąpić o pokrycie części wydatków poniesionych w trakcie ciąży i połogu.

W razie konieczności, istnieje również możliwość zwrócenia się o pomoc, nawet o świadczenia alimentacyjne do dziadków dziecka. Są jednak pewne ograniczenia. Dalsi krewni mogą płacić dopiero wtedy, gdy nie ma osoby zobowiązanej w bliższej kolejności albo gdy osoba ta nie jest w stanie tego uczynić. Nie jest to częsta praktyka stosowana przez samotnych rodziców, jest natomiast możliwością wynikającą z kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Jeśli już są przyznane przez sąd alimenty, ale ojciec czy matka dziecka nie chce płacić, można złożyć wniosek o ich egzekucję u komornika. Jeżeli ta jest nieskuteczna, można ubiegać się o przyznanie pieniędzy z funduszu alimentacyjnego.

Fundusz alimentacyjny

Na pomoc z Funduszu Alimentacyjnego mogą liczyć osoby, które mają zasądzone alimenty, ale nie są w stanie ich wyegzekwować. O świadczenie mogą się starać nie tylko osoby samotnie wychowujące dzieci, ale również rodzice po rozwodach, którzy zawarli nowy związek albo żyją w konkubinacie.

Warunkiem przyznania świadczenia jest tzw. bezskuteczna egzekucja alimentów. A za taką uznaje się sytuację, w której komornik w okresie ostatnich dwóch miesięcy przed złożeniem wniosku nie wyegzekwuje pełnej kwoty alimentów (bieżących i zaległych).

Prawo do alimentów z Funduszu przysługuje na dziecko:

- do ukończenia przez nie 18 lub 25 lat, jeśli się uczy,
- z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności – bezterminowo.

Dochód w rodzinie, uprawniający do otrzymania świadczeń z funduszu alimentacyjnego, wynosi 725 zł netto na osobę. Bierze się pod uwagę rok kalendarzowy poprzedzający.

Świadczenie przysługuje w wysokości zasądzonych alimentów. Nie może być jednak wyższe niż 500 zł na jedno dziecko.

Nie można skorzystać z Funduszu, jeśli:

- wnioskodawca jest samotną matką, ale nie ma zasądzonych alimentów,
- dziecko przebywa w instytucji zapewniającej całodobowe utrzymanie lub w pieczy zastępczej,
- dziecko zawarło związek małżeński.

Świadczenia rodzinne

Samotny rodzic ma także prawo do pomocy finansowej w postaci zasiłku rodzinnego i dodatków do niego, w tym dodatku z tytułu samotnego wychowywania dziecka.

Otrzymanie zasiłku rodzinnego możliwe jest po spełnieniu odpowiedniego kryterium dochodowego. Zasiłek rodzinny przysługuje, jeżeli przeciętny miesięczny dochód rodziny w przeliczeniu na osobę albo dochód osoby uczącej się nie przekracza kwoty 539 zł (lub 623 zł - gdy członkiem rodziny jest dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o umiarkowanym albo o znacznym stopniu niepełnosprawności).

Osobom samotnie wychowującym dzieci, tj. matce, ojcu, opiekunowi faktycznemu bądź prawnemu dziecka, przysługuje dodatek do zasiłku rodzinnego z tytułu samotnego wychowywania dziecka. Wynosi on 170 zł miesięcznie na dziecko, nie więcej jednak niż 340 zł na wszystkie dzieci. Dodatkowe 80 zł na dziecko (nie więcej jednak niż 160 zł na wszystkie dzieci) przysługuje w przypadku dziecka z orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności.

Dodatek z tytułu samotnego wychowywania dziecka przysługuje, jeżeli nie zostały zasądzone alimenty na rzecz dziecka od drugiego z rodziców dziecka, ponieważ:

- ojciec dziecka nie żyje;
- ojciec dziecka jest nieznan;
- powództwo o ustalenie świadczenia alimentacyjnego od drugiego z rodziców zostało oddalone.

Do zasiłku rodzinnego przysługują także inne dodatki, nie są one jednak żadnym specjalnym przywilejem dla samotnego rodzica. Przysługuje np. dodatek z tytułu urodzenia dziecka, dodatek w trakcie przebywania na urlopie wychowawczym, który wynosi 400 zł miesięcznie.

Jeżeli rodzic wychowuje troje lub więcej dzieci, na trzecie i każde następne dostanie 80 zł miesięcznie. W przypadku dziecka niepełnosprawnego – dodatek na kształcenie i rehabilitację – 60 zł dla dziecka poniżej 5 lat i 80 zł w wieku 5-24 lat. Raz w roku – na rozpoczęcie roku szkolnego przysługuje 100 zł na każde dziecko.

Kiedy samotny rodzic wychowuje dziecko niepełnosprawne, może ubiegać się o prawo do świadczeń rodzinnych, takich jak zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne, które nie są zależne od dochodu. Może być również odprowadzana składka zdrowotna i społeczna w przypadku świadczenia pielęgnacyjnego.

Przyznanie tych świadczeń, podobnie, jak innych świadczeń rodzinnych odbywa się w formie decyzji administracyjnej, od której można się odwołać.

Pierwszeństwo do uzyskania miejsca w żłobku, przedszkolu

Samotnie wychowujący rodzice mogą liczyć na pierwszeństwo w przyjęciu dziecka do żłobka czy przedszkola. Personel przedszkola bądź żłobka nie ma możliwości sprawdzenia, czy rodzice zgłaszający dziecko faktycznie wychowują je samotnie. Stwarza to możliwość do nadużyć przez osoby pozostające w związkach, nie będących małżeństwami.

Wsparcie środowiskowe ze strony ośrodka pomocy społecznej, placówek oświatowych, urzędu miejskiego, organizacji pozarządowych, Kościoła, związków wyznaniowych

Niepełność rodziny może być przyczyną różnych problemów, które niewątpliwie wymagają wsparcia. Nie sam fakt samotnego rodzicielstwa, lecz *bezradność w sprawach opiekuńczo wychowawczych oraz prowadzenia gospodarstwa domowego, występujące zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych* jest jedną z przesłanek do udzielenia pomocy w ramach systemu pomocy społecznej. Samotnych rodziców można wesprzeć prowadzoną pracą socjalną, która nie wymaga spełnienia określonych kryteriów dochodowych, ponadto poradnictwem prawnym czy psychologicznym.

Samotni rodzice niejednokrotnie potrzebują wsparcia grup samopomocowych, grup wsparcia itp. Poza poszerzeniem kręgu znajomych, udział w nich może pozytywnie wpływać na zwiększenie ich poczucia przynależności, własnej wartości czy zmniejszenie poczucia osamotnienia. Grupy mogą być inicjowane przez samych rodziców, sektor pozarządowy czy przez instytucje pomocy społecznej.

Sektor pozarządowy oferuje wsparcie w postaci projektów adresowanych do samotnych rodziców, wsparcia materialnego, rzeczowego, czy wspomaga w konkretnych problemach, np. przemocy w rodzinie, potrzeby specjalistycznego poradnictwa itd.

Ważne jest również wsparcie dzieci z rodzin niepełnych na poziomie placówki oświatowej czy świetlicy środowiskowej, gdzie dzieci mogą spędzać czas wolny, otrzymać wsparcie w odrabianiu lekcji, nabyć nowe umiejętności, rozwijać swoje pasje, korzystać z wypoczynku letniego itp. Pomoc taka może być organizowana zarówno przez jednostki samorządowe, jak również przez sektor pozarządowy, Kościoły czy związki wyznaniowe.

W rodzinach niepełnych mogą pojawić się problemy wychowawcze, rówieśnicze, niewłaściwie spędzany czas wolny, brak kontroli nad nim, nadmierna kontrola - wówczas

niezbędne staje się wsparcie pedagogów szkolnych, psychologów, wychowawców placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego, świetlic środowiskowych.

Samotny rodzic w sytuacji niedostatku może się ubiegać o świadczenia z ośrodka pomocy społecznej. Status rodzinny nie ma tutaj żadnego formalnego znaczenia, ważne jest czy rodzina spełnia odpowiednie kryteria do udzielenia pomocy, tzn. czy spełnia kryterium dochodowe oraz inne przesłanki wynikające z ustawy o pomocy społecznej, m.in. wspomnianą wcześniej bezradność w sprawach opiekuńczo wychowawczych oraz prowadzenia gospodarstwa domowego występujące zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych. Kryterium dochodowe na osobę w rodzinie wynosi 456 zł. Samotny rodzic może ubiegać się o dofinansowanie do pokrycia kosztów obiadów w przedszkolu czy szkole, dofinansowanie kosztów podręczników, zakup odzieży, dofinansowanie kosztów leczenia, wycieczek, wypoczynku letniego itp. Wspomniane dożywianie w przedszkolu, szkole, jak również świadczenia pieniężne wynikają z rządowego programu *Pomoc państwa w zakresie dożywiania* - obowiązuje w nim wyższe kryterium, tj. 150% kryterium dochodowego z pomocy społecznej, czyli 684 zł. Są miasta, gminy, które podwyższyły to kryterium np. do 200%.

W ramach pomocy społecznej samotny rodzic może ubiegać się ponadto o zasiłek stały czy zasiłek okresowy i inne rodzaje świadczeń, które szczegółowo określa ustawa o pomocy społecznej. Zależy jest to od spełnienia określonych kryteriów, ustala się to po przeprowadzonym w miejscu zamieszkania wywiadzie środowiskowym. Każda sytuacja jest inna, do każdej należy podchodzić indywidualnie. Ważne jest jakie rodzina ma potrzeby, możliwości, ograniczenia, jakimi dysponuje zasobami - na ile jest w stanie sama sobie poradzić, a na ile konieczne jest wsparcie instytucjonalne.

Możliwe jest umieszczenie samotnej matki w placówce dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, samotnych matek, jeżeli zaistnieje taka konieczność.

Można ubiegać się o wsparcie w placówkach dla ofiar przemocy w rodzinie, jeżeli taka sytuacja ma miejsce.

Można liczyć również na wsparcie w postaci pomocy materialnej dla uczniów czy zapomogi socjalnej, do których uprawnia takie samo kryterium jak w pomocy społecznej. Pomoc ta świadczona jest w urzędach, stosownych wydziałach, referatach, np. oświaty czy ośrodkach pomocy społecznej.

W szkołach rodzice mogą ubiegać się o dofinansowanie do zakupu podręczników.

Można również ubiegać się o pomoc w formie dotacji do czynszu. Kryterium dochodowym uprawniającym do udzielenia pomocy jest kwota najniższej emerytury, tj. 831,15 zł brutto.

Samotne wychowywanie dziecka nie gwarantuje żadnych przywilejów w ubieganiu się o mieszkanie komunalne – choć takie przepisy obowiązują w wielu krajach Unii Europejskiej, gdzie samotni rodzice mogą liczyć na dużo większą pomoc ze strony władz lokalnych i pomocy społecznej niż w Polsce.

III. Charakterystyka społeczno-gospodarcza Jastrzębia-Zdroju

Jastrzębie Zdrój zamieszkuje 92 105 osób (dane GUS za 2011 r.), co stanowi ok. 2% ogólnej liczby ludności województwa śląskiego. Struktura ludności według płci wskazuje przewagę liczby kobiet (51%). Dane dotyczące liczby ludności w ostatnich latach wskazują wyraźną tendencję spadkową, na którą główny wpływ mają migracje mieszkańców oraz niski przyrost naturalny.

Główną gałęzią przemysłu w Jastrzębiu Zdroju jest górnictwo węgla kamiennego, które w dużej mierze determinuje sytuację na lokalnym rynku pracy.

Działająca na terenie miasta Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. jest największym producentem węgla koksującego w Unii Europejskiej. Jest ona głównym i dominującym pracodawcą na terenie miasta – zatrudnia ponad 22 600 pracowników (stan na koniec 2012). Zgodnie z danymi GUS, przeciętne miesięczne wynagrodzenie w Jastrzębiu-Zdroju jest ponad dwukrotnie wyższe niż przeciętne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw (wynosi ponad 7500 zł).

Na terenie miasta występuje stosunkowo niski poziom bezrobocia. Dane dotyczące zarejestrowanych bezrobotnych wykazały, iż na koniec stycznia 2013 r. ogółem zarejestrowanych bezrobotnych było 3893 osób. Stopa bezrobocia rejestrowanego na koniec stycznia 2013 r. wyniosła 8,9% (podczas gdy średnia dla woj. śląskiego to 11,5%).

Cechą charakterystyczną dla Jastrzębia-Zdroju jest natomiast niska aktywność zawodowa kobiet. Na sytuację tą wpływa przede wszystkim monokultura przemysłowa – niewiele ofert pracy w usługach, mało ofert pracy dla kobiet, ale również upadek gałęzi przemysłu wykorzystujących przede wszystkim pracę kobiet. W pewnej mierze trudniejsza sytuacja kobiet wynika także z innych czynników, jak np. tradycyjny model rodziny z przypisanymi rolami kobiet (prowadzenie domu) i mężczyzn (praca zarobkowa). Na koniec stycznia 2013 roku wskaźnik zarejestrowanych bezrobotnych kobiet wśród ogółu bezrobotnych wynosił 62,6% (2438 osób).

8,3% wszystkich bezrobotnych stanowią osoby samotnie wychowujące co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia (372 osoby, w tym 323 kobiety).

IV. Diagnoza sytuacji osób samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu-Zdroju

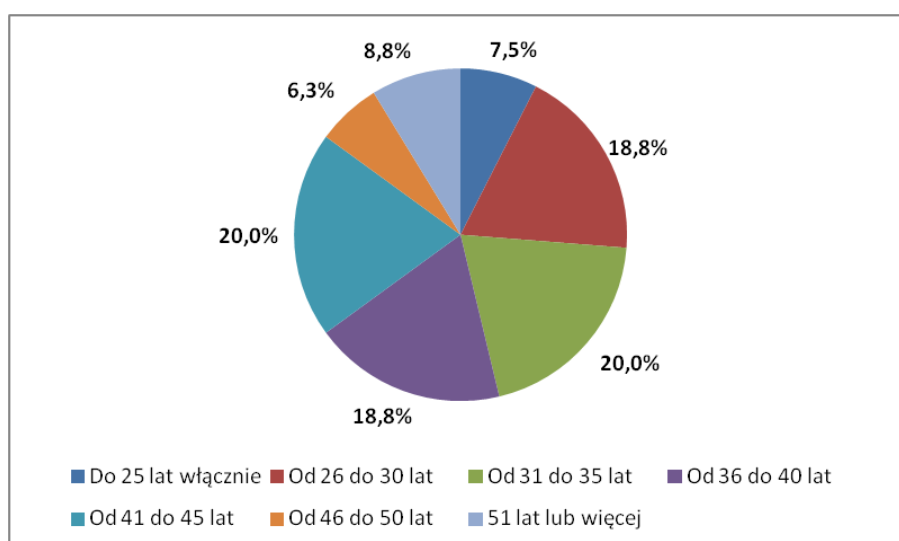
W poniższym rozdziale dokonano opisu grupy objętej badaniem, skupiając się na takich czynnikach jak wiek, wykształcenie, stan cywilny, ilość i wiek posiadanych dzieci, sytuacja mieszkaniowa itp. Przedstawiono także informacje na temat powodów samotnego rodzicielstwa badanych osób i funkcjonowania rodzin niepełnych (relacji wewnątrzrodzinnych, problemów, z którymi się borykają itp.). Uwagę poświęcono także ich sytuacji finansowej, wiedzy i korzystaniu z dostępnego wsparcia. Przedstawiono także kwestię postrzegania osób samotnie wychowujących dzieci przez otoczenie.

4.1 Charakterystyka osób samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu – Zdroju

Badaniem objętych zostało łącznie 80 osób – mieszkańców miasta Jastrzębie – Zdrój, samotnie wychowujących dzieci. W grupie tej zdecydowanie przeważały kobiety – przebadano tylko 4 mężczyzn, którzy stanowili 5% całej grupy badawczej. Ze względu na brak szczegółowych danych dotyczących rozmiarów i specyfiki zjawiska samotnego wychowywania dzieci w Jastrzębiu – Zdroju, płeć nie stanowiła kryterium doboru grupy badawczej. Na podstawie własnej znajomości środowiska lokalnego oraz opinii ekspertów założono, że w grupie rodzin niepełnych zdecydowanie przeważają kobiety.

Grupa była zróżnicowana pod względem wieku. Szczegółowe dane na ten temat zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres 1. Osoby badane ze względu na wiek

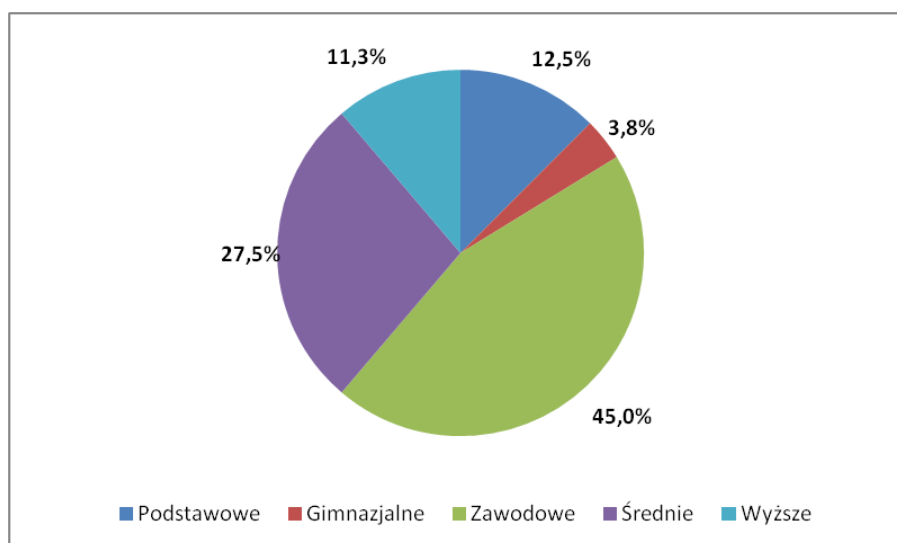

[Źródło: badanie własne]

Wśród badanych osób samotnie wychowujących dzieci zdecydowanie przeważają osoby w wieku od 26 do 45 lat – łącznie stanowiły one 78% badanych. Przedstawiciele młodszych lub starszych grup wiekowych byli mniej liczni – w grupie objętej badaniem 8% stanowiły osoby w wieku do 25 lat włącznie, 15% – osoby powyżej 45 roku życia. Wszyscy badani mężczyźni mieli 36 lat lub więcej.

Najwięcej w badanej grupie było osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i średnim. Dane na ten temat zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres 2. Osoby badane ze względu na wykształcenie

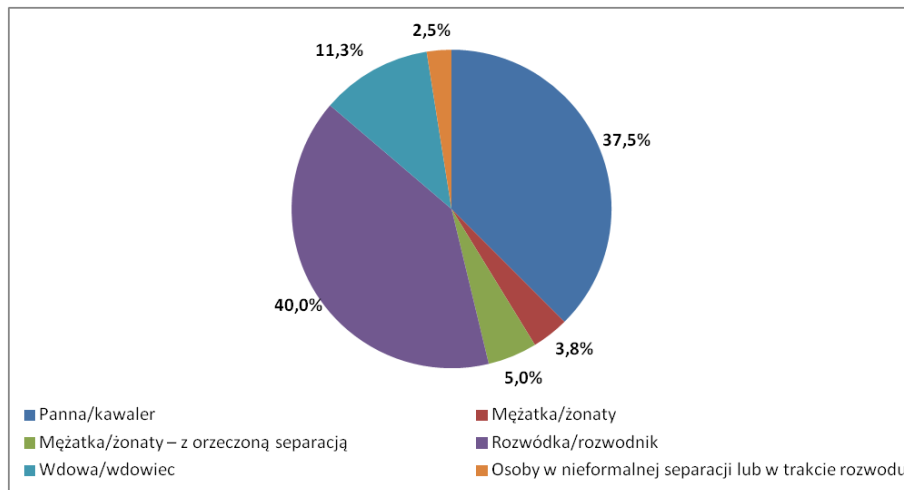
[Źródło: badanie własne]

Mężczyźni objęci badaniem posiadali wykształcenie średnie (2 osoby) lub zasadnicze zawodowe (2 osoby).

Badana grupa była zróżnicowana pod względem kierunku wykształcenia/zawodu. Wśród respondentów byli m.in. przedstawiciele handlu, branży gastronomicznej, fryzjerzy, krawcy, rolnicy, górnicy, kierowcy, mechanicy, pedagodzy, pracownicy socjalni, informatycy. Co piąta osoba badana zadeklarowała, że posiada wykształcenie średnie ogólne lub też nie posiada wyuczonego zawodu. Mężczyźni objęci badaniem zadeklarowali zawody górnika, kierowcy i mechanika.

Wśród objętych badaniem samotnych rodziców dominowały dwie grupy – osoby po rozwodach oraz osoby, które swój stan cywilny określiły jako *panna/kawaler*. Szczegółowe dane na ten temat zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres 3. Osoby badane ze względu na stan cywilny

[Źródło: badanie własne]

Respondentów proszono także o to, by podali, z jakiego powodu ich rodziny stały się niepełne. Najwięcej osób badanych wskazało jako powód rozstanie się z dotychczasowym partnerem (40%) oraz rozwód (33%). Dane na ten temat zamieszczone zostały w poniższej tabeli.

Tabela 1. Z jakiego powodu P. rodzina stała się niepełna?

Wyszczególnienie	Odsetek badanych
Śmierć jednego z partnerów	13,9%
Rozwód	32,9%
Separacja	7,6%
Rozstanie się z dotychczasowym partnerem	40,5%
Pobyt jednego z partnerów w zakładzie karnym	3,8%
Wyjazd zarobkowy za granicę jednego z partnerów	1,3%
Nieustalone ojcostwo dziecka	5,1%
<i>Nigdy nie byłam z ojcem mojego syna</i>	1,3%

[Źródło: badanie własne]

Rodziny niepełne, z których wywodzili się respondenci w wieku do 30 lat, powstały w większości poprzez rozstanie z dotychczasowym partnerem (wśród osób do 25 roku życia

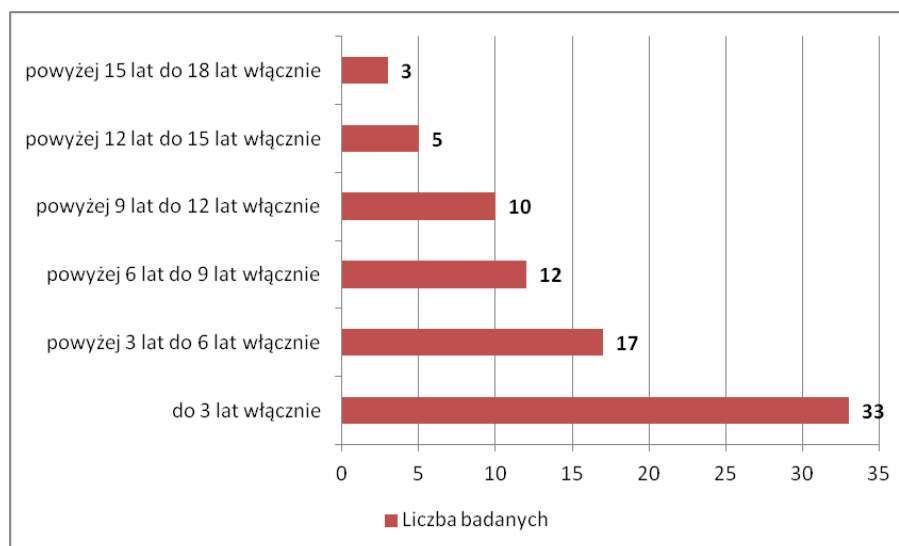
włącznie – 67% przypadków, wśród osób w wieku od 26 do 30 lat włącznie – 53%); w starszych grupach dominuje jeszcze jeden powód – rozwody.

Mężczyźni objęci badaniem zadeklarowali, że ich rodziny stały się niepełne z powodu śmierci partnerki (2 osoby) oraz rozstania się z dotychczasową partnerką (2 osoby). Pozostałe powody nie dotyczyły badanych mężczyzn.

Dominującymi powodami powstawania rodzin niepełnych są więc rozstania rodziców (poprzez zakończenie związku nieformalnego lub rozwód). Przytoczone wyniki badań własnych dotyczących rozwodów, znajdują potwierdzenie w danych Urzędu Stanu Cywilnego w Jastrzębiu – Zdroju. Wynika z nich, że liczba rozwodów w mieście w trzech ostatnich latach wzrosła z 281 w 2010 roku do 315 w 2012 roku. Około 85% wyroków rozwodowych dotyczy rodzin z małoletnimi dziećmi.⁷ W odniesieniu do związków nieformalnych brakuje danych, do których można by się odwołać w celu ukazania skali zjawiska. Analiza materiału zgromadzonego na potrzeby niniejszego badania pokazuje, że nieformalne związki dotyczą głównie młodszych respondentów – 83% osób w wieku do 25 lat włącznie oraz 53% osób w wieku od 26 do 30 lat włącznie określiło swój stan cywilny jako panna lub kawaler.

Ponad 40% badanych wychowuje samotnie dzieci przez okres do czterech lat. Co piąty badany jest samotnym rodzicem przez okres dłuższy niż 10 lat.

Wykres 4. Od ilu lat wychowuje P. samotnie dzieci?

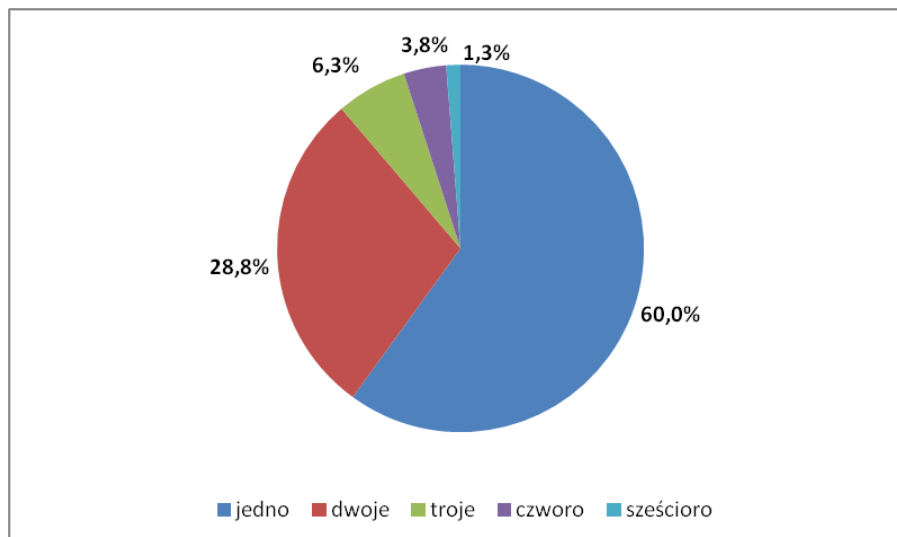
[Źródło: badanie własne]

⁷ Informacja przekazana przez Urząd Stanu Cywilnego w Jastrzębiu-Zdroju pismem z dn. 06.03.2013 roku o sygnaturze USC.5364.36.2013.

Na powyższym wykresie widać, że badaniem objęto głównie rodziny niepełne od co najwyżej 6 lat – stanowiły one 63% badanych.

Rodzice samotni objęcie badaniem deklarowali, że wychowują jedno (60%) lub dwoje dzieci (29%). Co dziesiąta rodzina była większa. Dane te obrazuje poniższy wykres.

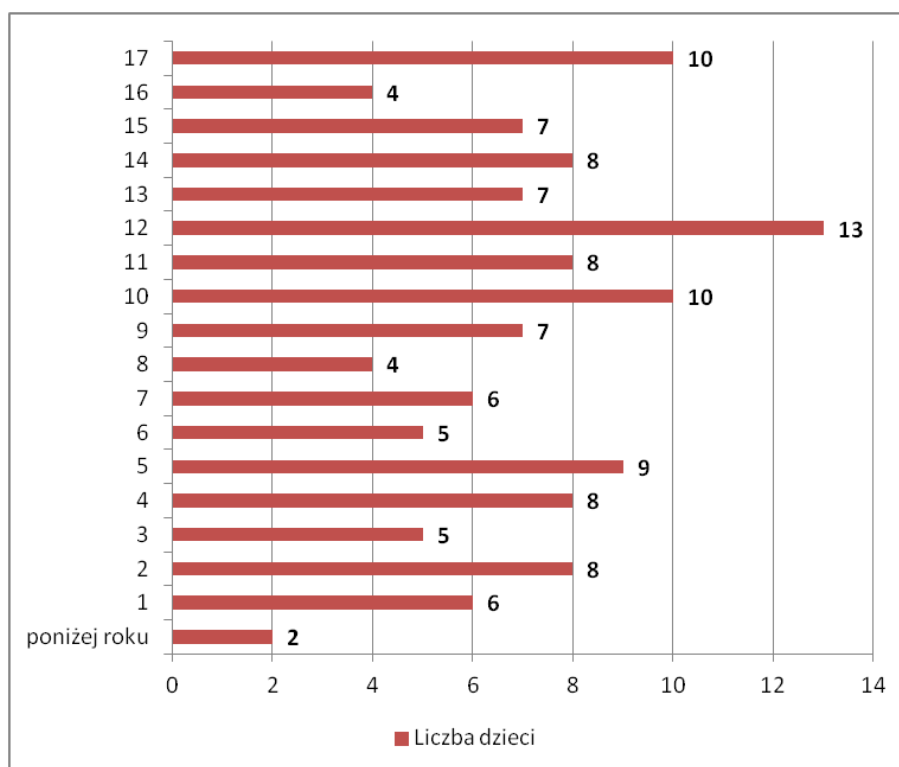
Wykres 5. Ile wychowuje P. niepełnoletnich dzieci?

[Źródło: badanie własne]

W badanych rodzinach wychowywane są dzieci w różnym wieku. Jak widać na poniższym wykresie, w grupie tej dominuje młodzież oraz dzieci w wieku szkolnym (powyżej 6 roku życia).

Wykres 6. Wiek dzieci

[Źródło: badanie własne]

We wszystkich badanych rodzinach wychowuje się 16 dzieci w wieku poniżej 3 roku życia – stanowią one 13% wszystkich dzieci. Co piąte dziecko (21%) jest w wieku przedszkolnym (od 3 do 6 lat włącznie); 66% stanowią dzieci w wieku szkolnym (powyżej 6 lat).

Gospodarstwa domowe respondentów tworzą najczęściej – oprócz dzieci – rodzice lub jeden z rodziców. Sytuacja taka ma miejsce w 68% przypadków. Szczegółowe dane zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 2. Kto wchodzi w skład P. gospodarstwa domowego oprócz dzieci?

Wyszczególnienie	Odsetek badanych
Rodzice/jeden z rodziców	67,4%
Teściowie/jeden z teściów/rodzice partnera/jeden z rodziców	11,6%
Nikt: sam z dzieckiem/dziećmi	20,9%

[Źródło: badanie własne]

Jedynie co piąta osoba badania prowadzi gospodarstwo domowe samodzielnie z wychowywanymi przez siebie nieletnimi dziećmi. Pozostałe osoby mieszkają z rodzicami lub teściami. W 35% przypadków respondenci deklarowali, że mieszkają w lokalach należących do rodziców lub teściów. Prawie połowa z kolei (45%) mieszka we własnych mieszkaniach (spółdzielczych, własnościowych, komunalnych). Szczegółowe dane na ten temat zestawiono w poniższej tabeli.

Tabela 3. Jaka jest P. sytuacja mieszkaniowa?

Wyszczególnienie	Odsetek badanych
Mieszkam w swoim mieszkaniu (własnościowym, spółdzielczym, komunalnym)	45,0%
Mieszkam w swoim domu	1,3%
Mieszkam w wynajmowanym mieszkaniu/domu	16,3%
Mieszkam u rodziców/teściów/rodziców partnera	35,0%
Mieszkanie socjalne	2,5%

[Źródło: badanie własne]

Wspólne zamieszkiwanie nie musi oznaczać wspólnego prowadzenia gospodarstwa domowego – spośród osób mieszkających u rodziców czy teściów, 14% prowadzi gospodarstwo domowe samodzielnie (mieszka wspólnie z rodzicami/teściami, ale samodzielnie się utrzymuje). Z kolei wśród osób mieszkających w swoim mieszkaniu, 67% prowadzi gospodarstwo domowe wspólnie z co najmniej jednym rodzicem.

4.2. Funkcjonowanie rodzin osób samotnie wychowujących dzieci

Analizując ww. obszar, brano pod uwagę kilka elementów: ilość i sposób spędzania czasu z dziećmi, sposoby radzenia sobie z sytuacjami trudnymi, problemowymi związanymi z dziećmi, relacje z innymi, poza dziećmi, członkami rodziny.

Badane osoby spędzają sporo czasu ze swoimi dziećmi. 29% badanych spędza ze swoimi dziećmi średnio dziennie od 1 do 3 godzin, a aż 71% spędza ze swoimi dziećmi ponad trzy godziny dziennie. Formy spędzania czasu z dziećmi są bardzo różnorodne:

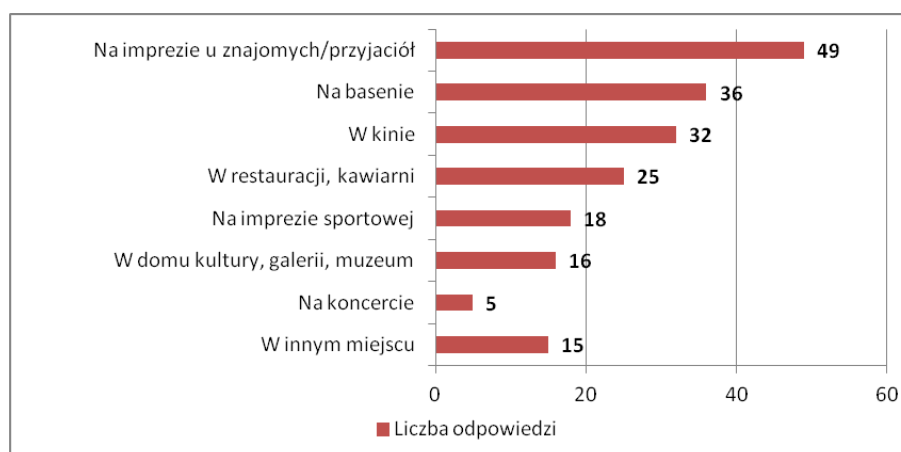
Tabela 4. W jaki sposób spędza P. czas ze swoimi dziećmi?

Wyszczególnienie	Odsetek badanych
Bawimy się	48.8%
Oglądamy telewizję	51.3%
Korzystamy z komputera	28.8%
Uprawiamy sport	7.5%
Chodzimy na spacer	55.0%
Czytamy	15.0%
Słuchamy muzyki	10.0%
Pomagają mi w obowiązkach domowych	33,8%
Realizujemy hobby	6.3%
Pomagam im w lekcjach	28.8%
Inne	5,2%

[Źródło: badanie własne]

W kategorii *inne* pojawiły się następujące odpowiedzi: gramy w karty, razem chodzimy na zakupy, wspólna rehabilitacja, całodobowa opieka nad małym dzieckiem.

Wykres 7. Czy w ciągu ostatniego roku był P. sam lub ze swoimi dziećmi przynajmniej raz w wymienionych niżej miejscach?

[Źródło: badanie własne]

Respondenci aktywnie uczestniczą w wydarzeniach i spotkaniach wraz ze swoimi dziećmi. 62% badanych było w przeciągu ostatniego roku z dzieckiem na imprezie u znajomych/przyjaciół, 46% na basenie, 41% było w kinie, 42% odwiedziło z dziećmi restaurację lub kawiarnię. W przypadku odpowiedzi *inne*, wskazano między innymi: salę zabaw, plac zabaw, bibliotekę, sklep, wycieczkę.

Badani rodzice nie wskazują zasadniczych problemów związanych z wychowaniem dzieci:

Tabela 5. Czy któregoś z P. dzieci dotyczą poniższe problemy?

Wyszczególnienie	Odsetek badanych
Trudności w nauce	19,2%
Problemy z agresywnym zachowaniem dziecka	5,1%
Nadpobudliwość. ADHD	9,0%
Zagrożenie uzależnieniami (picie alkoholu, zażywanie narkotyków, palenie papierosów)	2,6%
Bycie ofiarą agresji rówieśników	3,8%
Kłopoty z prawem	2,6%
Dzieci nie dotyczą żadne problemy	69,2%
Inne: Wagarowanie	5,1%
Inne: Kłopoty ze zdrowiem	3,8%

[Źródło: badanie własne]

Dzieci respondentów najczęściej mają problemy w nauce (19% badanych), mają też problemy z nadpobudliwością (9%) i agresją (5%). 69% respondentów stwierdziło, że wymienione w tabeli trudności i problemy nie dotyczą ich dzieci.

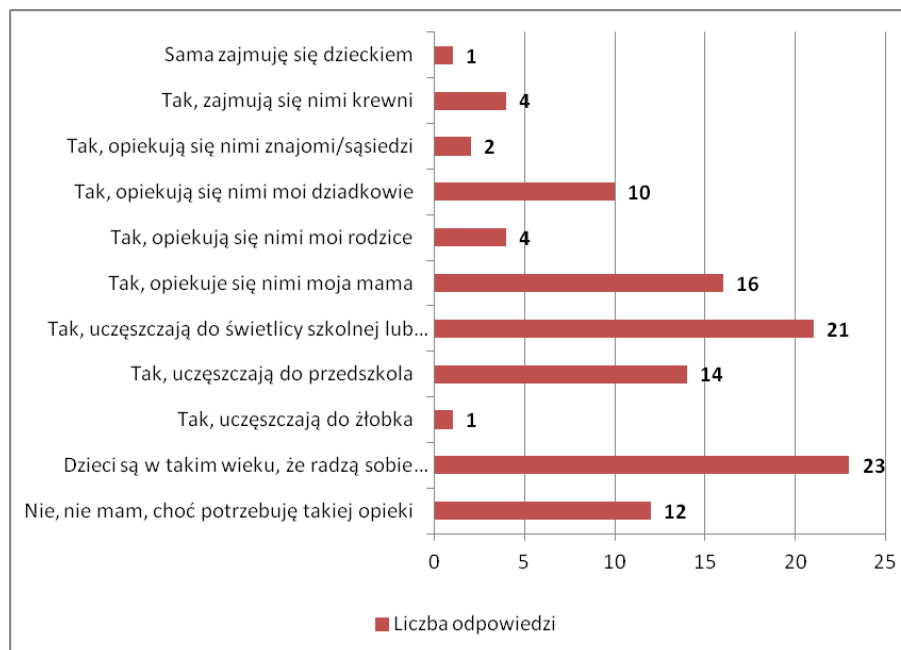
Przejawy mało aktywnej postawy osób samotnie wychowujących dzieci widoczne są również w relacjach z dziećmi: aż 33% badanych nie reaguje w żaden szczególny sposób na problemy swoich dzieci. Prawie 40% doradza dziecku, 43% wspiera dziecko psychicznie w zakresie rozwiązania problemu. Tylko 58% badanych rozmawia z dziećmi o ich problemach. Sporo respondentów podejmuje konkretne działania, np. oferuje pomoc w nauce (35% badanych), organizuje korepetycje (14%), organizuje wizytę u specjalisty (28%), pomaga w kontaktach z odpowiednimi instytucjami (6%).

Tabela 6. Jak P. stara się pomóc w rozwiązaniu problemów dziecka?

Wyszczególnienie	Odsetek badanych
Nic nie robie	32,9%
Pomagam dziecku w nauce	35,4%
Organizuję dziecku korepetycje z przedmiotów, z którymi ma problemy	13,9%
Rozmawiam z dzieckiem	58,2%
Doradzam dziecku	39,2%
Wspieram dziecko psychicznie	43,0%
Organizuję wizytę dziecka u specjalisty, który może pomóc w konkretnej sprawie (np. prawnika, psychologa, lekarza)	27,8%
Pomagam w kontaktach z odpowiednimi instytucjami, np. z policją	6,3%
Inne: poszukuję nowych sposobów leczenia	1,3%

[Źródło: badanie własne]

Wykres 8. Czy ma P. zapewnioną opiekę nad dziećmi, które P. wychowuje w czasie, gdy nie może P. sprawować tej opieki osobiście (np. jest P. w pracy)?

[Źródło: badanie własne]

Tylko 15% respondentów nie ma zapewnionej opieki nad swoimi dziećmi, choć takiego wsparcia potrzebuje. Pozostali badani zapewniają opiekę swoimi dziećmi przy udziale dziadków (*opiekuje się nimi moja mama – 20%; opiekują się nimi moi rodzice – 5%*), pozostałej rodziny i znajomych (*opiekują się nimi moi dziadkowie – 13%; moi krewni 5%; znajomi, sąsiedzi 3%*). Bardzo istotne jest wsparcie instytucjonalne, szczególnie w przypadku młodszych dzieci: 18% uczęszcza do przedszkola, 26% - do świetlicy szkolnej lub środowiskowej, 1% do żłobka. 29% respondentów stwierdziło, że dzieci radzą już sobie samodzielnie. Należy jednak zaznaczyć, że odpowiedzi na to pytanie dotyczą obecnej sytuacji respondentów (*tu i teraz*). Każda zmiana sposobu funkcjonowania rodziny niepełnej (np. zmiana miejsca zamieszkania, podjęcie przez rodzica zatrudnienia, przejście na inny system pracy, np. zmianowy itp.) każdorazowo powoduje konieczność dopasowania odpowiedniego systemu opieki nad dzieckiem/dziećmi. Widoczne było to przede wszystkim w poprzedniej części opracowania, gdzie brak zorganizowanej opieki nad dziećmi jest traktowany jako kluczowy czynnik utrudniający podjęcie zatrudnienia przez osoby samotnie wychowujące dzieci (zarówno w opinii samych rodziców, jak i przedstawicieli instytucji działających w szeroko rozumianej sferze wsparcia rodzin niepełnych), a zapewnienie opieki nad dziećmi jest to najważniejszy czynnik ułatwiający podjęcie zatrudnienia przez rodziców samotnie wychowujących dzieci.

Tabela 7. Problemy, z którymi borykają się głównie rodziny niepełne w opinii samotnych rodziców i przedstawicieli instytucji

Z jakimi problemami, P. zdaniem, borykają się głównie rodziny niepełne?	W opinii samotnych rodziców	W opinii przedstawicieli instytucji
Brak pracy	53.8%	77.5%
Niskie zarobki. świadczenia	53.8%	77.5%
Konflikty rodzinne	6.3%	32.5%
Złe warunki mieszkaniowe	16,3%	45,0%
Zaciągnięte kredyty i pożyczki	12,5%	12,5%
Trudności wychowawcze i konflikty z dzieckiem	3,8%	47,5%
Inne: problemy zdrowotne, zdrowie dziecka, nadmiar obowiązków domowych, niska samoocena dzieci i mała aktywność, konflikty z byłym partnerem	10%	5,0%

[Źródło: badanie własne]

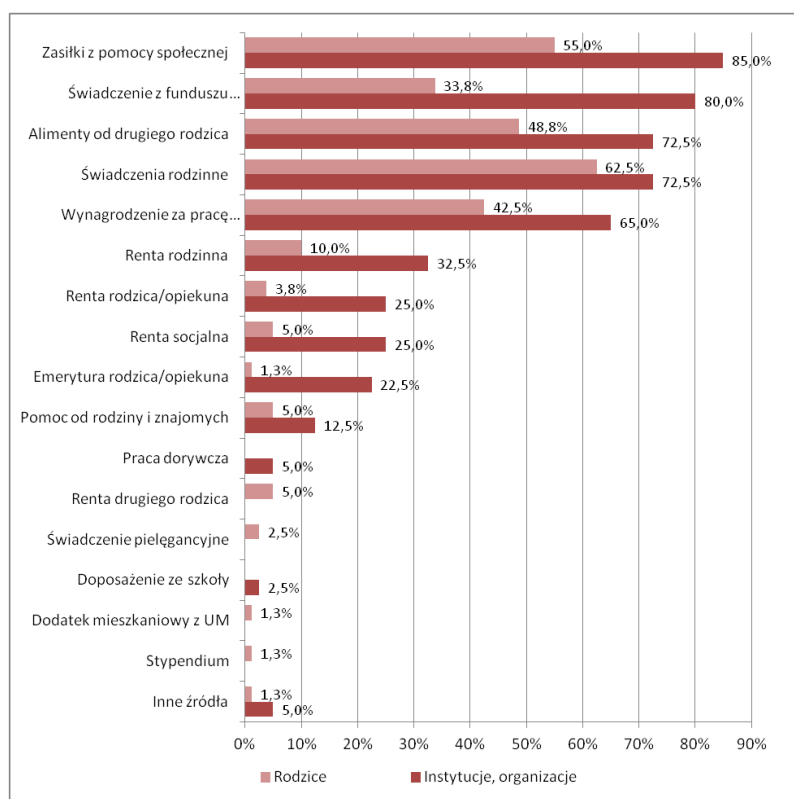
W opinii przedstawicieli badanych instytucji osoby samotnie wychowujące dzieci o wiele mocniej doświadczają problemów niż w opinii samych zainteresowanych. Najbardziej zbliżone oceny dotyczą sfery zawodowo-ekonomicznej (brak pracy, niski zarobki, świadczenia, zaciągnięte kredyty, pożyczki), największe rozbieżności występują w sferze relacji: trudności wychowawcze i konflikty z dzieckiem (44% różnicy w ocenie), konflikty rodzinne (różnica w ocenie to ponad 26%) oraz złe warunki mieszkaniowe (różnica w ocenie to 29%). Te różnice są najprawdopodobniej spowodowane z jednej strony skłonnościami przedstawicieli instytucji do ulegania negatywnemu stereotypowi rodziny niepełnej, z drugiej - w przypadku pytań o trudności wychowawcze i konflikty z dzieckiem, wpływ ma pewnie niechęć respondentów indywidualnych do przyznawania się do rodzicielskich problemów i porażek.

4.3. Sytuacja finansowa i wsparcie dla rodzin niepełnych

Najczęstszym źródłem środków na utrzymanie dla osób samotnie wychowujących dziecko są według tych osób świadczenia rodzinne. Tak odpowiedziało 63% badanych. Drugie w kolejności zasiłki z pomocy społecznej stanowią źródło finansów dla 55% samotnych rodzin. Stanowi to niewiele więcej niż liczba rodzin, które utrzymują się dzięki alimentom przekazywanym przez drugiego rodzica, których jest 49%. Poważne wpływy dla domowego budżetu rodzin niepełnych stanowią także: pensja (43% badanych) oraz świadczenia z funduszu alimentacyjnego (39%). Niezbyt częstym źródłem utrzymania są renty. Wszystkie wymienione ich rodzaje (socjalna, rodzinna, renta ojca lub matki) są źródłem utrzymania dla 7% niepełnych rodzin.

Opinie przedstawicieli instytucji i organizacji wspierających rodziny niepełne pokazują, że ich zdaniem rodziny te korzystają z różnych źródeł dochodu znacznie częściej, niż przyznają to samotni rodzice. Największe dysproporcje dotyczą świadczeń z funduszu alimentacyjnego, który wymieniło aż 80% reprezentantów instytucji i organizacji pozarządowych, a więc blisko dwa i pół razy więcej niż rodziców. 85% badanych wskazało na zasiłki z ośrodka pomocy społecznej i tu też widać dużą różnicę w porównaniu z deklaracjami rodziców. Również częściej niż mówili o tym rodzice, jako źródło dochodu niepełnych rodzin podawano wynagrodzenie za pracę, które wymienił co trzeci ankietowany z instytucji lub organizacji. Tak duże różnice w ocenie mogą świadczyć o niewystarczającej wiedzy przedstawicieli instytucji i organizacji na temat ograniczeń dla rodzin niepełnych w dostępie do wymienionych przez nich źródeł finansów. Mogą też być dowodem na brak wiedzy samotnych rodziców o dostępnych dla nich źródłach dochodu.

Wykres 9. Z jakich źródeł rodziny niepełne czerpią środki finansowe na utrzymanie? (deklaracje samotnych rodziców oraz opinie przedstawicieli instytucji i organizacji)

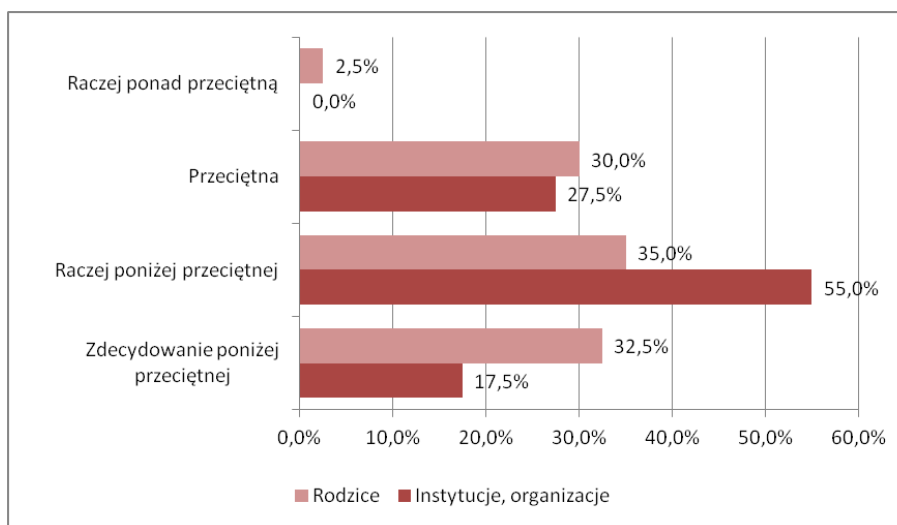
[Źródło: badanie własne]

Wskazane powyżej źródła dochodu okazują się być niewystarczające dla rodzin, w których gospodarstwo tworzy tylko jedna dorosła osoba. Według ankietowanych z instytucji i organizacji, sytuacja finansowa niepełnych rodzin jest raczej gorsza od przeciętnej – tak twierdziło 55% badanych. Jednoznacznie źle oceniło ją 18% odpowiadających. Dla 28% ankietowanych sytuacja takich rodzin jest porównywalna z przeciętną kondycją ekonomiczną gospodarstw domowych. Uzasadnieniem opinii były najczęściej dostrzegane problemy typu: brak pracy, niskie zarobki, niskie świadczenia. Stosunkowo często pojawiały się też głosy bazujące na kontaktach z dziećmi z takich rodzin oraz obserwacji warunków mieszkaniowych. Kilka osób zwróciło uwagę na to, że źródłem dochodu rodziny jest wynagrodzenie tylko jednej osoby. Do tego dochodzą czynniki, które przeszkadzają w uzyskaniu lepszych dochodów lub w ogóle w podjęciu pracy, jak brak środków na przedszkole czy na zdobywanie i podnoszenie kwalifikacji, ale też brak zaradności życiowej.

Udzielone odpowiedzi pokazują, że w tym przypadku obraz finansów rodzin niepełnych postrzegany przez przedstawicieli instytucji jest zbliżony z samooceną rodziców samotnie wychowujących dzieci. Wśród osób samotnie wychowujących dzieci ocena sytuacji

finansowej ich gospodarstw domowych jest wyraźnie zła. Aż 68% badanych określiło ją jako gorszą od przeciętnej, przy czym zdecydowanie poniżej przeciętnej widzi ją 1/3 ankietowanych samotnych rodziców. Tylko 3% uczestników badania uznało, że warunki finansowe w ich rodzinie są na tyle dobre, że można je ocenić jako ponadprzeciętne. Wśród osób korzystających z pomocy ośrodka pomocy społecznej, oceny są jeszcze bardziej negatywne: nikt nie był zdania, że jego sytuacja jest lepsza od przeciętnej, za to aż 51% osób twierdziło, że jest ona zdecydowanie gorsza niż przeciętna.

Wykres 10. Ocena sytuacji finansowej gospodarstw domowych prowadzonych przez osoby samotnie wychowujące dzieci

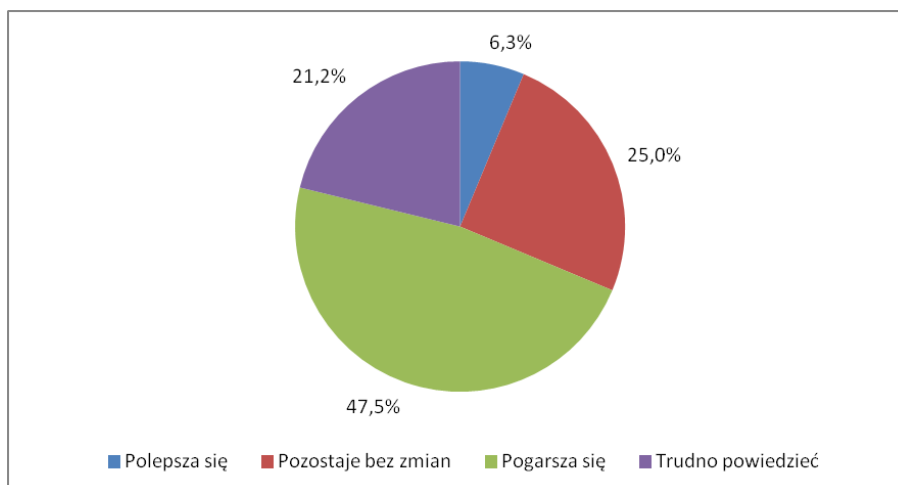

[Źródło: badanie własne]

Badanie wykazało również zależność pomiędzy subiektywną oceną własnej sytuacji finansowej a wysokością dochodów gospodarstwa domowego w przeliczeniu na jednego członka rodziny.

Jeszcze gorszą samoocenę finansów rodzin niepełnych pokazują odpowiedzi na następane pytanie, w którym poproszono respondentów o ocenę sytuacji na przestrzeni ostatnich pięciu lat. W tym przypadku niemal połowa rodziców uważała, że sytuacja finansowa ich rodzin pogorszyła się. Dokładnie co czwarty ankietowany uważał, że jego sytuacja materialna w tym okresie nie zmieniła się. Poprawę zauważyło tylko 6% badanych. Najgorzej swoją sytuację oceniają osoby, które samotnie wychowują dzieci przez okres do trzech lat – 55% spośród nich twierdziło, że ich sytuacja się pogorszyła. Może to świadczyć o potrzebie kierowania wsparcia finansowego zwłaszcza do osób świeżo dotkniętych sytuacją samotnego rodzicielstwa.

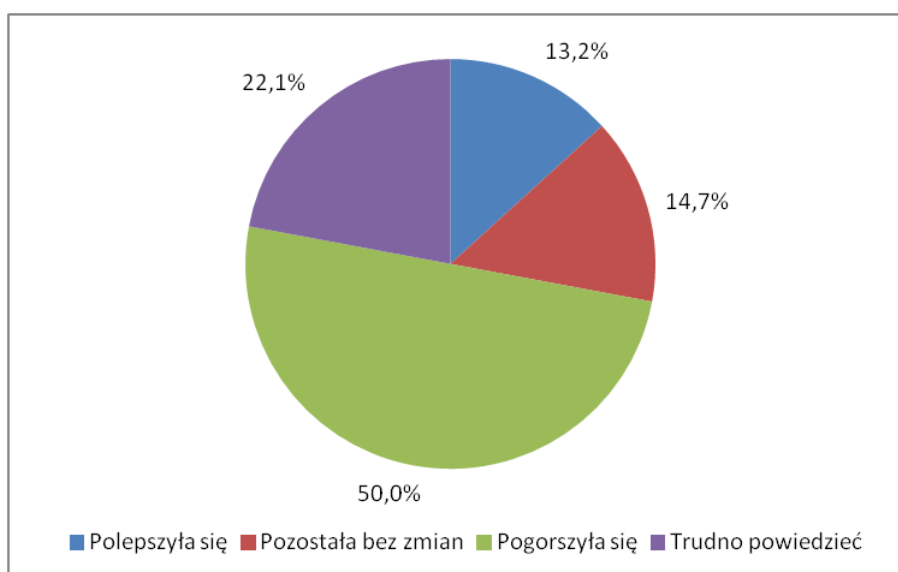
Wykres 11. Jak ocenia P. sytuację finansową swojego gospodarstwa domowego na przestrzeni ostatnich 5 lat?

[Źródło: badanie własne]

Wyjaśnienie złej sytuacji finansowej rodzin niepełnych przynosi analiza odpowiedzi udzielonych na kolejne pytanie. Poproszono w nim o porównanie obecnej sytuacji gospodarstwa domowego z czasem, kiedy rodzinę współtworzyła druga dorosła osoba. 43% osób odpowiedziało, że jest to zmiana na gorsze, a pomijając odpowiedzi osób, które nigdy nie tworzyły gospodarstwa domowego z inną osobą (a które stanowiły 14% ankietowanych), odsetek ten wzrasta dokładnie do połowy.

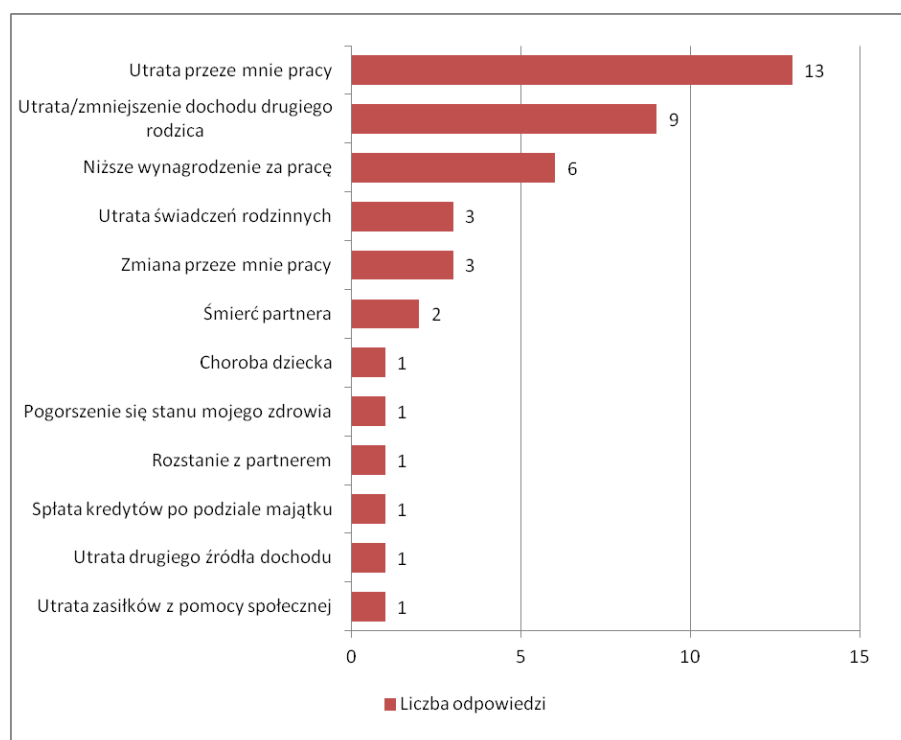
Wykres 12. Proszę porównać aktualną sytuację finansową P. gospodarstwa domowego z sytuacją z czasu, kiedy wychowywał P. dzieci wspólnie z drugą osobą dorosłą – jak sytuacja ta się zmieniła?

[Źródło: badanie własne]

Jako powody pogorszenia statusu materialnego wymieniano najczęściej zmniejszenie dochodów, tzn. utratę pracy (36% badanych), utratę dochodu drugiego rodzica dotychczas tworzącego gospodarstwo domowe (25%) i zmniejszenie wynagrodzenia (16%). W przypadku osób objętych wsparciem ośrodka pomocy społecznej, utrata pracy jest nadal najważniejszym powodem złej sytuacji rodziny, ale wskazało na nią więcej osób, bo 56% ankietowanych. Tak więc, to nie utrata dochodów drugiej dorosłej osoby jest głównym powodem pogorszenia warunków materialnych rodzin niepełnych, lecz utrata pracy przez osobę pozostającą z dziećmi. Najprawdopodobniej wynika to z braku możliwości opieki nad dziećmi. W grupie osób, które źródeł złej sytuacji materialnej upatrują przede wszystkim w utracie pracy, aż 46% stanowią osoby, które jednocześnie wskazały, że nie mają zapewnionej opieki nad dziećmi – mimo, że jej potrzebują. Dlatego można wnioskować, że wsparcie osób samotnie wychowujących dzieci polegające na zapewnieniu opieki nad ich dziećmi może mieć kluczowe znaczenie dla poprawy sytuacji materialnej rodzin niepełnych.

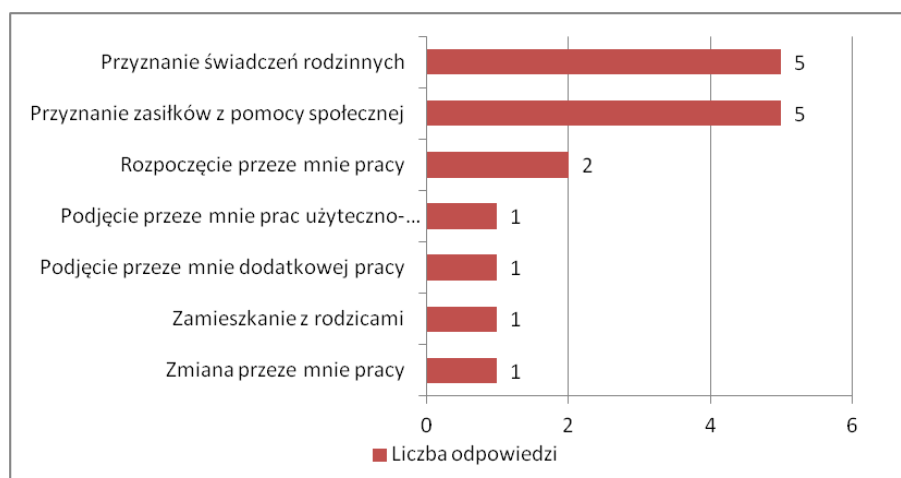
Wykres 13. Co miało wpływ na pogorszenie się sytuacji finansowej P. gospodarstwa domowego?

[Źródło: badanie własne]

Z drugiej strony, 11% osób uznało, że pod względem finansowym, od kiedy zostali samotnymi rodzicami, ich sytuacja poprawiła się. Wpływ na to mają przede wszystkim przyznane świadczenia rodzinne i zasiłki z pomocy społecznej. Każda z tych form wsparcia była wymieniona przez co drugą z pytanych osób zauważających poprawę sytuacji.

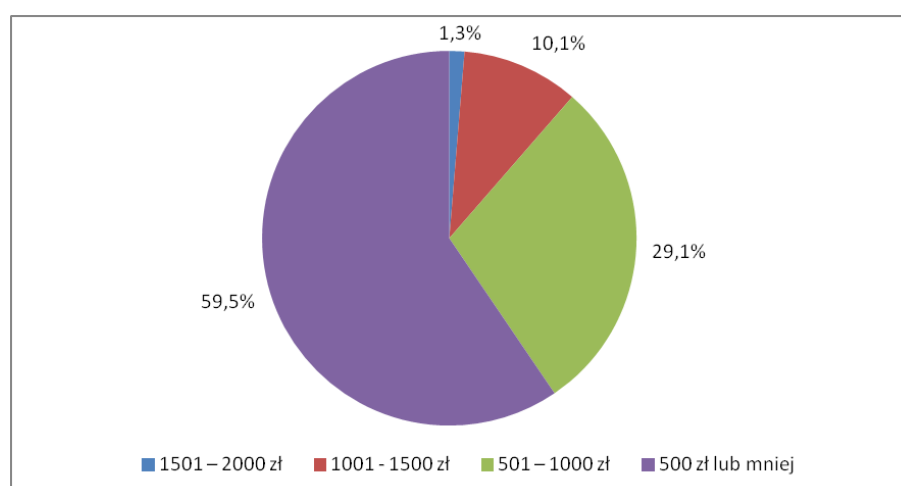
Wykres 14. Co miało wpływ na polepszenie się sytuacji finansowej P. gospodarstwa domowego?

[Źródło: badanie własne]

Przeciętna badana rodzina niepełna z Jastrzębia-Zdroju ma do dyspozycji miesięcznie nie więcej niż 500 zł na osobę. Taką kwotę zadeklarowało 60% badanych samotnych rodziców. W przypadku osób, które są klientami ośrodka pomocy społecznej, odsetek ten wzrasta aż do 93%. W wyższym przedziale dochodów – do 1 000 zł na osobę – sytuuje siebie 29% respondentów. Dochody powyżej tej kwoty spotyka się tylko w 11% badanych gospodarstwach domowych. Dla porównania: przeciętny miesięczny rozporządzalny dochód na mieszkańca w województwie śląskim wyniósł 1 166,44 zł (za 2011 r).⁸

Wykres 15. Jaką miesięczną kwotą w przybliżeniu dysponuje P. gospodarstwo domowe w przeliczeniu na 1 osobę? (wliczając w to wszystkie otrzymywane świadczenia)

[Źródło: badanie własne]

⁸ Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2012, Urząd Statystyczny w Katowicach

Wysokość uzyskiwanych dochodów w przeliczeniu na osobę oznacza, że większość badanych rodzin niepełnych pod tym względem kwalifikuje się do korzystania ze wsparcia ośrodka pomocy społecznej, ze względu na nieprzekraczanie kryterium dochodowego. Znajduje to potwierdzenie w deklaracjach ankietowanych, gdyż rodziny 57% z nich korzystają z pomocy finansowej ośrodka pomocy społecznej. W ocenie natężenia tego zjawiska trzeba jednak wziąć pod uwagę duży udział osób korzystających z pomocy społecznej wśród ankietowanych. Patrząc na dochody rodzin niepełnych widać, że istnieje silna zależność między tym, czy są klientami pomocy społecznej, a ich dochodem. Niemniej, nawet w grupie pozostającej poza systemem opieki społecznej, dochody poniżej 500 zł uzyskuje blisko co dziesiąta badana rodzina.

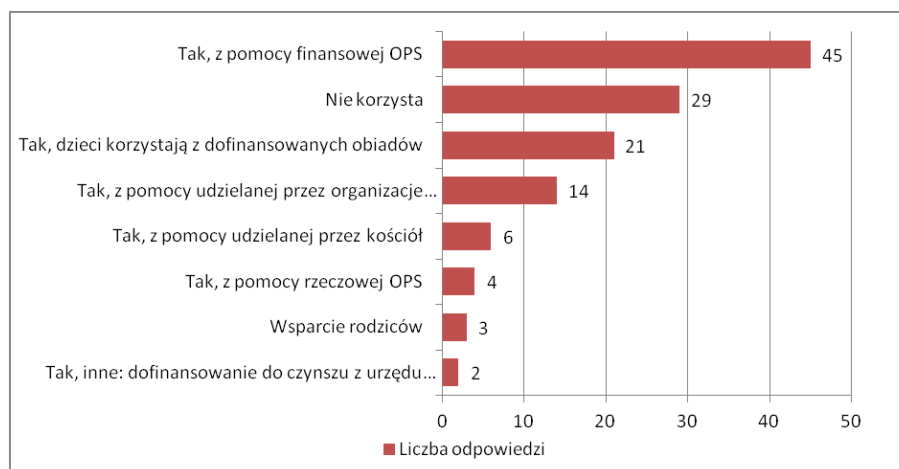
Tabela 8. Jaką miesięczną kwotą w przybliżeniu dysponuje P. gospodarstwo domowe przeliczeniu na 1 osobę? (wliczając w to wszystkie otrzymywane świadczenia)

Wyszczególnienie	Odsetek badanych	
	Osoby korzystające z pomocy OPS	Osoby niekorzystające z pomocy OPS
500 zł lub mniej	97,7%	11,4%
501 – 1000 zł	2,3%	62,9%
1001 – 1500 zł	0%	22,8%
1500 – 2000 zł	0%	2,9%

[Źródło: badanie własne]

Oprócz środków finansowych, 5% badanych otrzymuje wsparcie rzeczowe z ośrodka pomocy społecznej, a co czwarty z nich przyznał, że jego dziecko lub dzieci korzystają z dofinansowania do posiłków. Innym ważnym źródłem wsparcia finansowego lub rzeczowego okazuje się działalność charytatywna organizacji pozarządowych i Kościoła. Ze wsparcia tych instytucji korzysta 25% badanych niepełnych rodzin w Jastrzębiu-Zdroju. Natomiast w ogóle bez tego rodzaju pomocy obywają się 36% ankietowanych.

Wykres 16. Czy P. gospodarstwo domowe korzysta ze wsparcia finansowego lub rzeczowego?

[Źródło: badanie własne]

Co ważne, korzystanie z pomocy finansowej i rzeczowej ma charakter głównie stały. Spośród rodzin, które z niej korzystają, aż 77% robi to regularnie. Blisko 2/3 rodzin po raz pierwszy skorzystało z omawianego rodzaju wsparcia na przestrzeni ostatnich pięciu lat. Pozostałe rodziny czerpią pomoc finansową czy materialną dłużej, przy czym wyróżniająca się liczba osób, które deklarują korzystanie z takiej pomocy od dziesięciu lat to prawdopodobnie efekt podawania przybliżonego czasu korzystania z pomocy podczas odpowiadania na to pytanie.

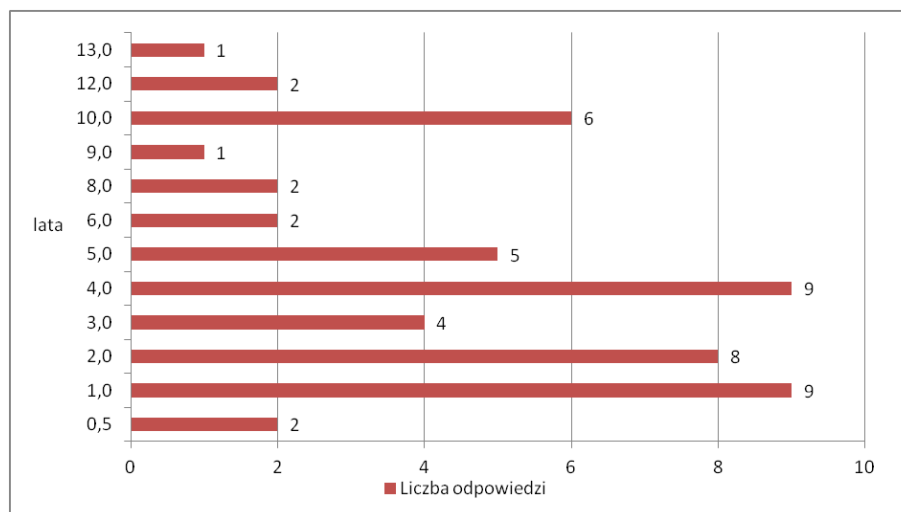
Moment, od którego ankietowani korzystają ze wsparcia nie jest jednoznacznie powiązany z chwilą stania się osobą samotnie wychowującą dzieci. W przypadku 22% ankietowanych wsparcie było już udzielane zanim zostali samotnymi rodzicami. Z kolei 39% badanych korzysta ze wsparcia krócej, przykładowo: wychowują dzieci samotnie od czterech lat, ale ze wsparcia korzystają od dwóch lat. Jedynie w odniesieniu do takiego samego odsetka badanych (39%) zachodzi zbieżność tych dwóch momentów. Analizując sytuację osób korzystających ze wsparcia krócej niż wynosi czas samotnego wychowywania przez nich dzieci widać, że ¾ z nich otrzymało wsparcie po czasie dłuższym niż 12 miesięcy od chwili, w której znaleźli się w roli samotnego rodzica. W sumie stanowią oni niemal 30% korzystających z pomocy badanych rodzin niepełnych.

Biorąc pod uwagę wyżej omówione okoliczności dotyczące powodów pogorszenia ich sytuacji finansowej (zwłaszcza utratę pracy, którą należy łączyć z brakiem opieki nad dziećmi) oznacza to, że udzielane tym osobom wsparcie przychodzi później niż powinno. Jeśli priorytetem wsparcia miało by być utrzymanie sytuacji materialnej rodziny niepełnej na

poziomie jak najbliższym jej dotychczasowego statusu, to pomoc powinna trafiać do tych rodzin jak najszybciej.

Wykres 17. Od jak dawna P. gospodarstwo domowe korzysta z pomocy?

[Źródło: badanie własne]

Większość, bo 65% osób samotnie wychowujących dzieci przyznaje, że aktualne dochody ich gospodarstw domowych nie są wystarczające do zaspokojenia bieżących potrzeb. Można więc powiedzieć, że w ich ocenie posiadają dochody poniżej minimum socjalnego. Pomijając szczegóły metodologiczne, które nie uwzględniają rodzin niepełnych, średnioroczne minimum socjalne dla rodziny z dwójką dzieci wyniosło w 2012 r. ok. 880 zł na osobę⁹, a więc znacznie więcej niż średnie dochody na osobę deklarowane przez większość uczestników badania. Sytuacja badanych rodzin niepełnych wygląda jeszcze gorzej, jeśli wziąć pod uwagę, że w ich przypadku może chodzić nawet o brak szans na zaspokojenie potrzeb biologiczno – bytowych. Większość pytanych o to rodzin niepełnych z Jastrzębia-Zdroju może bowiem nie posiadać dochodu na osobę nawet powyżej poziomu minimum egzystencji, które (z uwzględnieniem uwagi dotyczącej metodologii) wynosiło w 2012 r. ok. 450 zł¹⁰ na osobę.

Trzeba jednak ponownie uwzględnić specyfikę badanej grupy, w której nieco ponad połowę ankietowanych stanowią osoby korzystające z pomocy społecznej. W takim ujęciu rozkład odpowiedzi przedstawia poniższa tabela.

⁹ *Poziom i struktura zmodyfikowanego minimum socjalnego w 2012 r.*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, 2013

¹⁰ *Poziom i struktura zmodyfikowanego minimum egzystencji w 2012 r.*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, 2013

Tabela 9. Czy obecne dochody P. gospodarstwa domowego wystarczają na zaspokojenie bieżących potrzeb?

Wyszczególnienie	Odsetek badanych		
	Ankietowani łącznie	W tym, osoby korzystające z pomocy OPS	W tym, osoby niekorzystające z pomocy OPS
Tak	27,5%	13,6%	44,4%
Nie	65,0%	84,1%	41,7%
Trudno powiedzieć	7,5%	2,3%	13,9%

[Źródło: badanie własne]

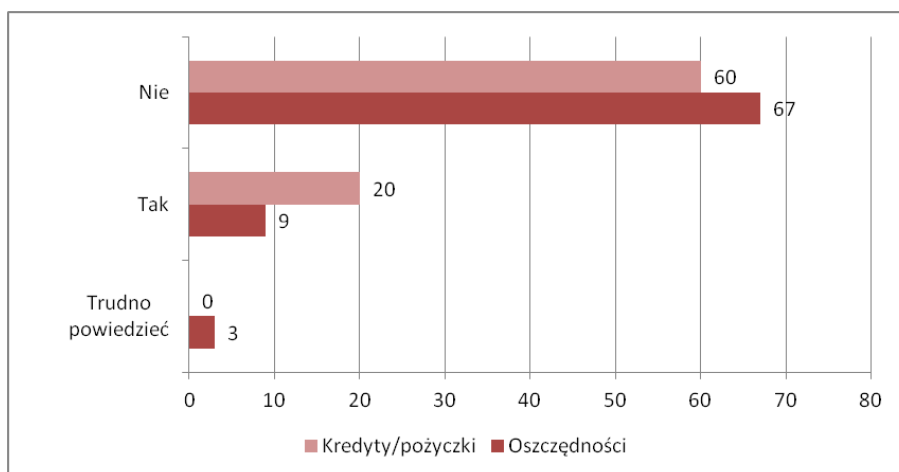
Jak widać, problemy z zaspokajaniem bieżących potrzeb ma 84% ankietowanych, którzy korzystają ze wsparcia ośrodka pomocy społecznej. Natomiast odsetek ten w drugiej grupie, choć o połowę mniejszy, nadal kształtuje się na wysokim poziomie – skoro 42% respondentów, którzy nie są klientami ośrodka pomocy społecznej ma problem z zaspokojeniem swoich potrzeb życiowych.

Niskie dochody rodzin niepełnych przekładają się, co zrozumiałe, na niewielkie oszczędności. Tylko 11% respondentów przyznało, że posiada jakiegokolwiek oszczędności. To ponad trzykrotnie mniej, niż wynosi średnia dla polskich gospodarstw domowych, gdzie oszczędności posiada 38% z nich¹¹. Z kolei kredyt lub pożyczkę spłaca obecnie co czwarta badana osoba samotnie wychowująca dzieci. To także mniej, niż średnia statystyczna dla gospodarstw domowych w Polsce, gdzie do posiadania takich zobowiązań przyznaje się 39% Polaków¹².

¹¹ Białowolski, P., Czapiński, J., Grabowska, I., Kotowska, I.E., Panek, T., Strzelecki, P., Węziak-Białowolska, D. (2011). *Warunki życia gospodarstw domowych. Diagnoza Społeczna 2011 Warunki i Jakość Życia Polaków – Raport*

¹² Tamże

Wykres 18. Czy P. gospodarstwo domowe posiada jakieś oszczędności / kredyty lub pożyczki?

[Źródło: badanie własne]

Niewystarczająca ilość finansowych oznacza zaspokajanie podstawowych potrzeb rodziny kosztem braku dostępu do pewnych dóbr i aktywności społecznych. Dla badanych jastrzębskich rodzin niepełnych najważniejszą konsekwencją ich słabej kondycji finansowej jest konieczność rezygnacji z rekreacji i wypoczynku. Aż ¼ osób samotnie wychowujących dzieci nie stać było w roku poprzedzającym badanie na organizację wyjazdu rodzinnego w ramach urlopu. Co czwarty rodzic nie mógł sobie pozwolić na wysłanie dziecka na kolonie czy obóz. 41% badanych musiało zrezygnować z wyjść do kina, a 34% – z wyjść na basen i do podobnych obiektów. Czterech na dziesięciu ankietowanych nie mogło sobie pozwolić na zakup książek czy prasy.

Niskie dochody przekładają się także na konieczność ograniczenia wydatków związanych ze zdrowiem, do czego przyznało się 28% badanych. W szczególności chodzi o rezygnację z odpłatnych badań i zabiegów (15%) oraz wykupienia leków (13%). Z niczego nie musiało zrezygnować 13% rodzin niepełnych.

Wykres 19. Czy w ciągu ostatniego roku z powodu braku pieniędzy musiał P. z czegoś zrezygnować?

[Źródło: badanie własne]

Porównanie odpowiedzi na powyższe pytanie pod kątem korzystania respondentów z pomocy ośrodka pomocy społecznej pokazuje jedną interesującą zależność. Udział osób nie korzystających ze wsparcia ośrodka pomocy społecznej wśród deklarujących rezygnację z kolonii czy obozu dla dzieci jest wyższy, niż w pozostałych odpowiedziach na to pytanie. Najprawdopodobniej wynika to z tego, że osoby objęte pomocą ośrodka pomocy społecznej korzystają z dopłat do wypoczynku dzieci lub innych form wsparcia umożliwiających dzieciom wyjazd. Natomiast ograniczone możliwości w tym zakresie mają rodziny, które nie są klientami pomocy społecznej.

Tabela 10. Czy w ciągu ostatniego roku z powodu braku pieniędzy musiał P. z czegoś zrezygnować?

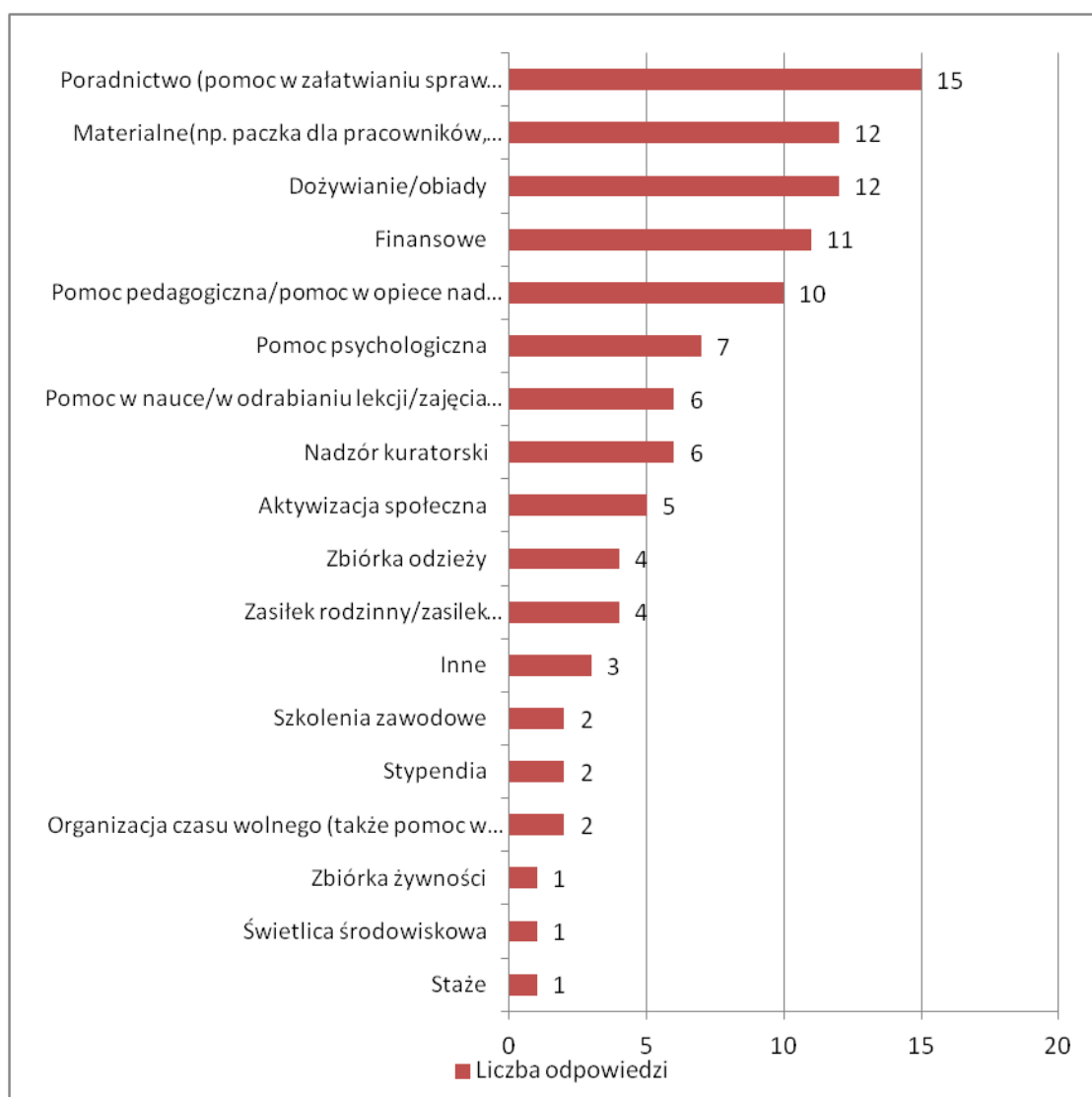
Wyszczególnienie	Odsetek badanych		
	Ankietowani łącznie	W tym, osoby korzystające z pomocy OPS	W tym, osoby niekorzystające z pomocy OPS
Nie musiałem zrezygnować z niczego	12,5%	4,5%	22,22%
Kolonii, obozu, innego wyjazdu grupowego dzieci	26,3%	29,5%	22,22%
Urlopu, wyjazdu rodzinnego	76,3%	88,6%	61,11%
Wyjścia do kina, teatru	41,3%	52,3%	27,78%
Wyjścia na basen, do aquaparku itp.	33,8%	50,0%	13,89%
Zakupu książki, prasy	40,0%	54,5%	22,22%
Wykupienia recept lub leków zalecanych przez lekarza	12,5%	15,9%	8,33%
Odpłatnych badań/zabiegów	15,0%	20,5%	8,33%
Z zakupu komputera	1,3%	-	2,78%
Z czegoś innego	1,3%	2,3%	-

[Źródło: badanie własne]

Najczęstszą formą wsparcia oferowanego rodzinom niepełnym w Jastrzębiu-Zdroju jest udzielanie porad dotyczących załatwienia spraw urzędowych, czy szerzej: kwestii prawnych. Takie wsparcie zadeklarowało 38% badanych przedstawicieli jastrzębskich instytucji i organizacji pozarządowych. Stosunkowo często świadczone jest też wsparcie polegające na przekazywaniu pomocy materialnej (np. w postaci paczek świątecznych) oraz dożywianie. Tego rodzaju pomoc oferuje niemal co trzecia badana instytucja, bo w obu przypadkach zgłosiło to po 30% badanych osób. Prawie tak samo często świadczone jest wsparcie finansowe, gdyż jest przyznawane przez 28% instytucji, których przedstawiciele wzięli udział w badaniu. Warto jeszcze wspomnieć o pomocy w opiece nad dziećmi i ich wychowywaniu, którą deklaruje co czwarty reprezentant instytucji i organizacji.

Szczegóły dotyczące wsparcia oferowanego przez instytucje i organizacje rodzinom niepełnym przedstawia poniższy wykres.

Wykres 20. Jakiego rodzaju wsparcia udziela P. instytucja na rzecz członków rodzin niepełnych?

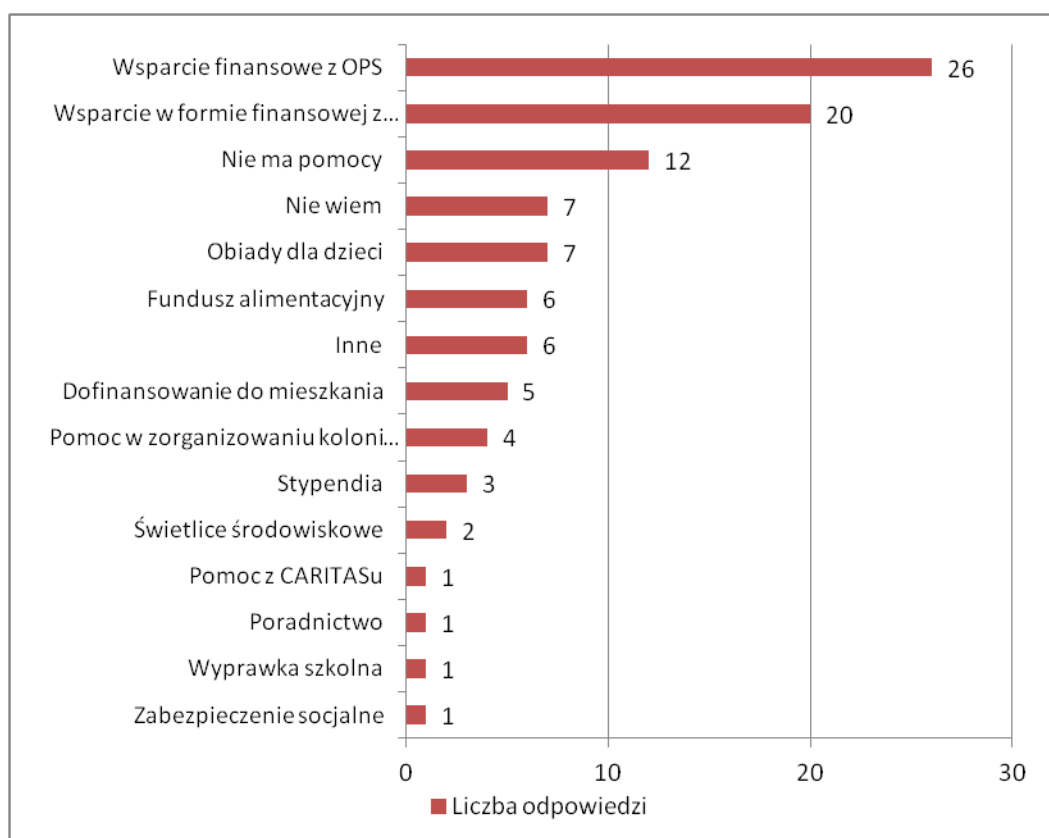
[Źródło: badanie własne]

Porównując te dane z informacjami zebranymi od rodzin niepełnych pojawia się kilka zastanawiających różnic. Przede wszystkim, najczęściej oferowane osobom samotnie wychowującym dzieci wsparcie jest przez te osoby w zasadzie niezauważane – tylko jeden z badanych rodziców zwrócił uwagę na poradnictwo. Znacznie mniej rodziców, bo tylko 9%, wskazało także na dożywianie i obiady dla dzieci. Być może różnice wynikają z innego

postrzegania niektórych form wsparcia (np. obiady dla dzieci mogą być traktowane jako element zapewniany przez szkoły wszystkim dzieciom na tych samych zasadach, a nie wsparcie konkretnie dla niepełnych rodzin). Z kolei poradnictwo może nie być traktowane jako forma wsparcia, ale po prostu fragment wymiany informacji między samotnym rodzicem i instytucją/organizacją, czy część procesu zdobywania innego wsparcia, szczególnie finansowego.

Poniższy wykres przedstawiający odpowiedzi badanych rodziców pokazuje również, że w odbiorze osób z niego korzystających, funkcjonujący system wsparcia nie tworzy jakiejś spójnej całości. Obok odpowiedzi wskazujących źródła wsparcia (świetlice środowiskowe, fundusz alimentacyjny), są też bowiem konkretne możliwości im oferowane (dofinansowanie mieszkania, wyprawka, obiady itd).

Wykres 21. Jakiego rodzaju wsparcie otrzymują osoby samotnie wychowujące dzieci ze strony władz i instytucji?

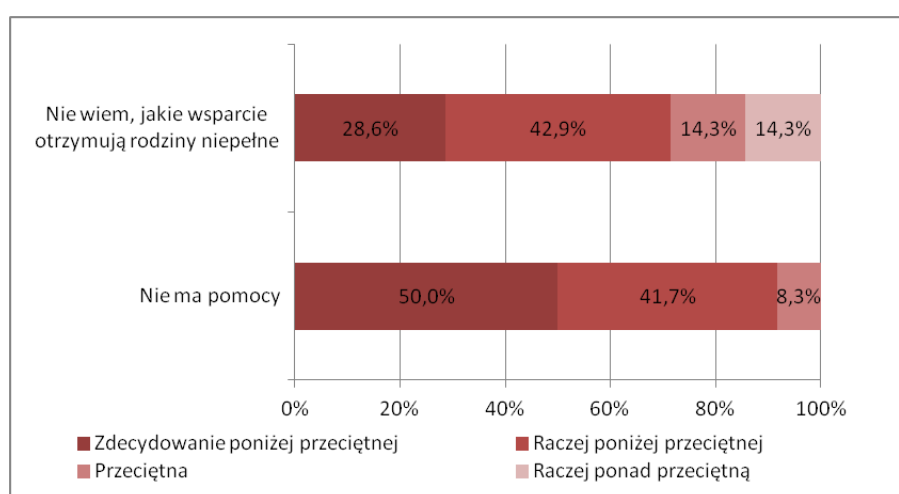

[Źródło: badanie własne]

Jak widać, samotni rodzice najczęściej wymieniali różnego rodzaju wsparcie finansowe – tego typu pomoc łącznie wskazało 66% respondentów. Co ważne, aż 16% osób uważało, że nie ma żadnego wsparcia dla nich, a 9% - nie było świadomych tego, czy takie wsparcie istnieje.

Zakładając, że osoby te po prostu nie korzystają z dostępnego wsparcia, można wyciągnąć wniosek, że co czwarty samotny rodzic nie korzysta z możliwego wsparcia. Uwidacznia się w tym przypadku także dość silna zależność między złą oceną sytuacji materialnej swojej rodziny a twierdzeniem ankietowanych, że nie ma dla nich wsparcia oraz deklarowaną niewiedzą na ten temat. Aż 92% uważających, że brakuje pomocy dla rodzin niepełnych, to zarazem osoby oceniające finanse swojej rodziny jako gorsze od przeciętnej. Z kolei brak wiedzy jest także najwidoczniejszy w grupie deklarującej zły stan warunków finansowych w rodzinie, bo stanowi ona 71% tak uważających.

Wykres 22. Postrzeganie dostępności wsparcia dla rodzin niepełnych a samoocena sytuacji finansowej rodziny

[Źródło: badanie własne]

Opisana zależność może wynikać z rozżalenia osób ankietowanych, które czują się niewystarczająco wspierane lub w ogóle nie wspierane przez instytucje czy organizacje. Z pewnością nie powinna być jednak bagatelizowana, bo może wskazywać na poważny problem związany z pomijaniem części rodzin niepełnych przez instytucje i organizacje pozarządowe pomagające osobom samotnie wychowującym dzieci. Zwrócić należałoby także uwagę na to, czy informacja o możliwości uzyskania pomocy dociera w wystarczającym stopniu do przedstawicieli rodzin niepełnych.

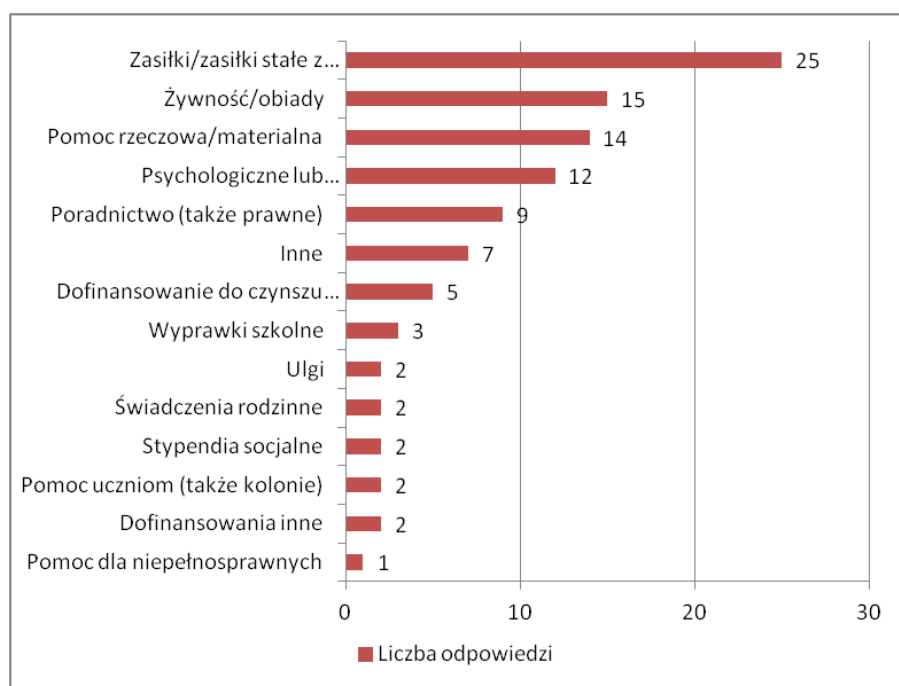
Zbadano także wiedzę instytucji udzielającym pomocy rodzinom niepełnym na temat innych podmiotów działających na tym samym polu. O ich istnieniu wiedzą niemal wszyscy ankietowani (97%). Najczęściej wskazywano instytucje publiczne, a wśród nich zdecydowanie najczęściej na ośrodek pomocy społecznej, który wymieniło aż 82% badanych osób. Na kolejnych miejscach wymieniano urząd miasta i poradnie typu psychologiczno – pedagogicznego (po 18%), wreszcie organizacje pozarządowe (15%). Wśród tych ostatnich

najbardziej rozpoznawalna jest Caritas (13% wskazań); pozostałe organizacje pozarządowe były wskazywane tylko w pojedynczych przypadkach.

Ankietowanych reprezentujących instytucje/organizacje poproszono także o wypowiedzenie się, jakiego ich zdaniem wsparcia udzielają znane im podmioty pomagające rodzinom niepełnym. W tym przypadku najczęściej dostrzegano świadczenia finansowe ośrodka pomocy społecznej, które wskazało 2/3 badanych. Mniej więcej o połowę mniej osób wymieniło dożywianie (38%), pomoc rzeczową (35%) oraz wsparcie pedagogiczne lub psychologiczne (30%). Zestawiając te dane z uzyskanymi w pytaniu o pomoc świadczoną przez reprezentowaną instytucję widać, że różnice nie są wielkie. Pomijając zasiłki oferowane przez ośrodek pomocy społecznej (które są wyłączną kompetencją ośrodka), pozostałe wsparcie w opinii ankietowanych nie odbiega znacząco od ofert podmiotów, które reprezentują.

Wykres 23. Jakiego rodzaju wsparcie otrzymują członkowie rodzin niepełnych ze strony innych instytucji/organizacji w Jastrzębiu-Zdroju?

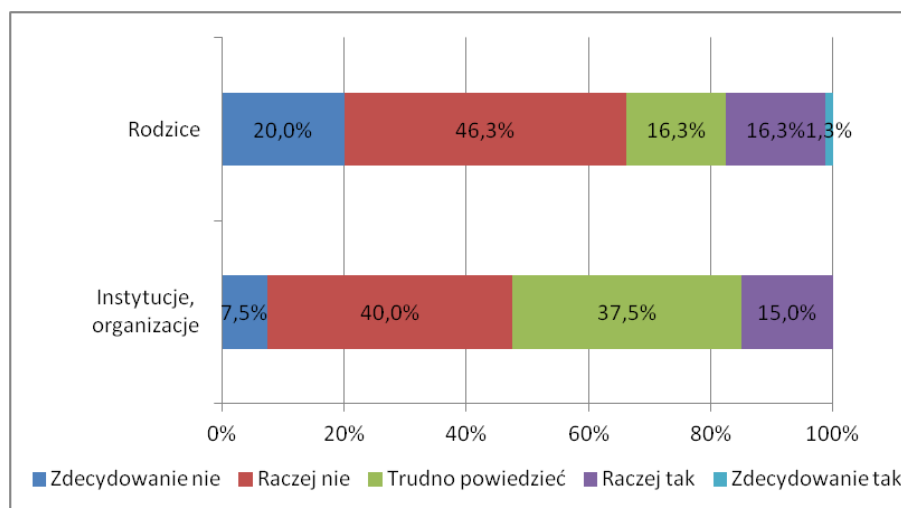
[Źródło: badanie własne]

Dlatego warto te informacje zestawić z dostrzeganym brakiem określonych form wsparcia, zgłaszanym zarówno przez rodziny niepełne, jak i instytucje i organizacje pozarządowe im pomagające.

Zdecydowana większość rodziców samotnie wychowujących dzieci jest przekonana o niewystarczającym wsparciu udzielanym ich przedstawicielom przez instytucje i organizacje. Uważa tak aż 66% badanych. Przeciwnego zdania jest 18% ankietowanych. Proporcje nieco zmieniają się w przypadku badanych, którzy korzystają ze wsparcia ośrodka pomocy społecznej. Wśród korzystających z pomocy społecznej, 28% jest bowiem przekonanych o odpowiednim wsparciu, na jakie mogą liczyć rodziny niepełne.

W przypadku przedstawicieli instytucji, również największa część badanych była zdania, że obecnie dostępne wsparcie nie jest wystarczające. Twierdziło tak aż 48% respondentów, a więc nieco więcej niż niezdecydowanych, których było 38%. Względnie zadowolonych z możliwości, jakie dają rodzinom niepełnym jastrzębskie instytucje i organizacje było tylko 15% badanych. Szczegółowy rozkład odpowiedzi przedstawia poniższy wykres.

Wykres 24. Czy P. zdaniem osoby samotnie wychowujące dzieci otrzymują odpowiednie wsparcie ze strony władz i instytucji?

[Źródło: badanie własne]

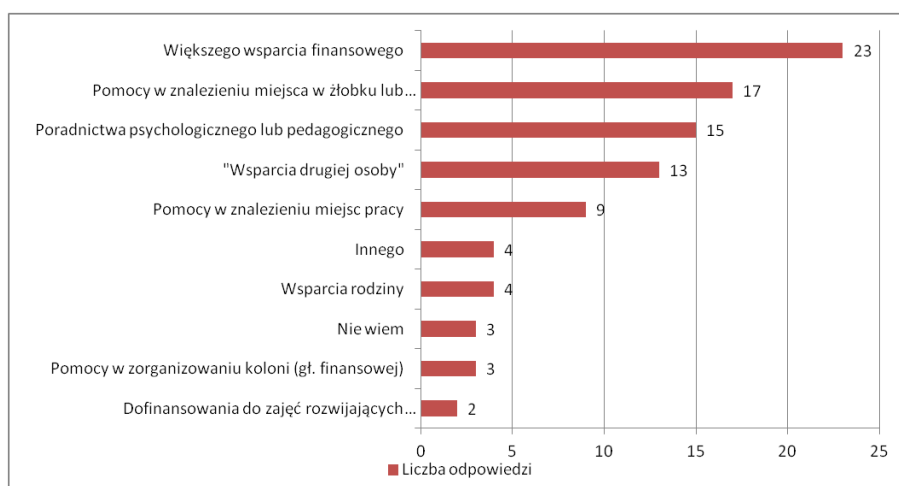
Poproszeni o uzasadnienie swoich opinii ankietowani wywodzący się z jastrzębskich instytucji i organizacji zwracali szczególnie często uwagę na dwa czynniki. Po pierwsze, wsparcie instytucjonalne jest udzielane w ramach określonych przepisów. Przestrzeganie ich rodzi niekiedy sytuacje, które są odbierane jako społecznie niesprawiedliwe, co zresztą kilku ankietowanych wyraziło wprost. Chodzi np. o kryterium dochodowe pozwalające ubiegać się o określoną pomoc. Może pojawić się sytuacja, kiedy przekroczenie go już o przysłowiową złotówkę przekreśla możliwość wsparcia takiej rodziny, mimo że jej sytuacja materialna jest taka sama jak rodziny z dochodem o złotówkę niższym.

Drugi czynnik dotyczy niedopasowania systemu wsparcia. Zabrakło tu konkretnych wskazań, na czym niedopasowanie do potrzeb osób samotnie wychowujących dzieci polega, jednak badane osoby zwracały ogólnie uwagę na rolę indywidualnego podejścia do sytuacji każdej rodziny.

Tym, czego jastrzębskim samotnym rodzicom brakuje najbardziej w systemie wsparcia są – co nie dziwi – środki finansowe. Blisko co trzeci badany wskazał na największe braki właśnie w obszarze wsparcia finansowego. Druga w kolejności odpowiedź także może być rozpatrywana jako potrzeba natury ekonomicznej. Mowa bowiem o zapewnieniu dzieciom miejsca w żłobku lub przedszkolu, co wskazało 22% ankietowanych, a co można dość jednoznacznie powiązać z większymi możliwościami zawodowymi rodzica. Pojawiło się też poczucie niewystarczającego wsparcia samotnych rodziców w znalezieniu pracy, co zgłosiło 12% badanych.

Wysoko na liście zauważanych braków systemu wsparcia znalazły się dwie inne potrzeby. 20% uczestników badania zadeklarowało potrzeby poradnictwa psychologicznego lub pedagogicznego, a 17% - *wsparcia drugiej osoby* (właśnie w ten sposób było to określane przez ankietowanych).

**Wykres 25. Jakiego rodzaju wsparcia brakuje osobom samotnie wychowującym dzieci?
– według rodziców**

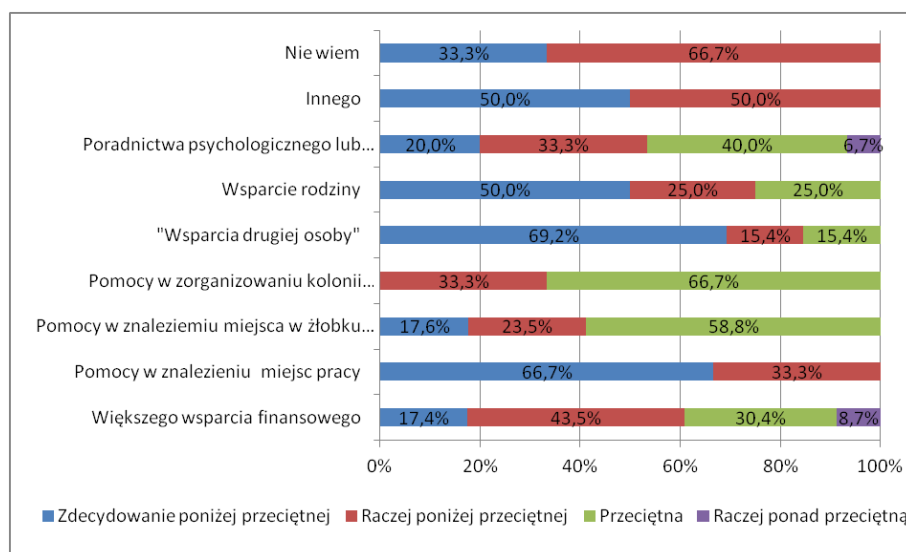

[Źródło: badanie własne]

Ciekawych wniosków dostarcza spojrzenie na zauważane braki wsparcia dla osób samotnie wychowujących dzieci, jeśli uwzględnić samoocenę warunków materialnych rodziny. Okazuje się, że brak wsparcia finansowego nie jest dominującą potrzebą osób najniżej oceniających swoją sytuację finansową, jak można by się spodziewać. Osoby te odczuwają przede wszystkim brak *wsparcia drugiej osoby* oraz brak pomocy w znalezieniu pracy, stanowiąc

odpowiednio 69% i 67% wskazujących na te potrzeby. Widać też wyraźnie, że osoby oceniające swoją sytuację jako przeciętną lub lepszą od przeciętnej, nie zwracają uwagi na braki wsparcia związane z poszukiwaniem pracy – co można uznać za potwierdzenie wcześniejszego wniosku o kluczowej roli pracy w utrzymaniu dobrej sytuacji materialnej niepełnej rodziny. Natomiast osoby te zauważają przede wszystkim braki w obszarze pomocy finansowej dotyczącej kolonii dla dzieci (stanowiły 67% osób na to wskazujących) oraz pomocy w znalezieniu dla dzieci miejsc w żłobkach czy przedszkolach (59%). Można też powiedzieć, że im wyższy odczuwany status materialny rodziny, tym większe potrzeby w zakresie poradnictwa psychologicznego i pedagogicznego.

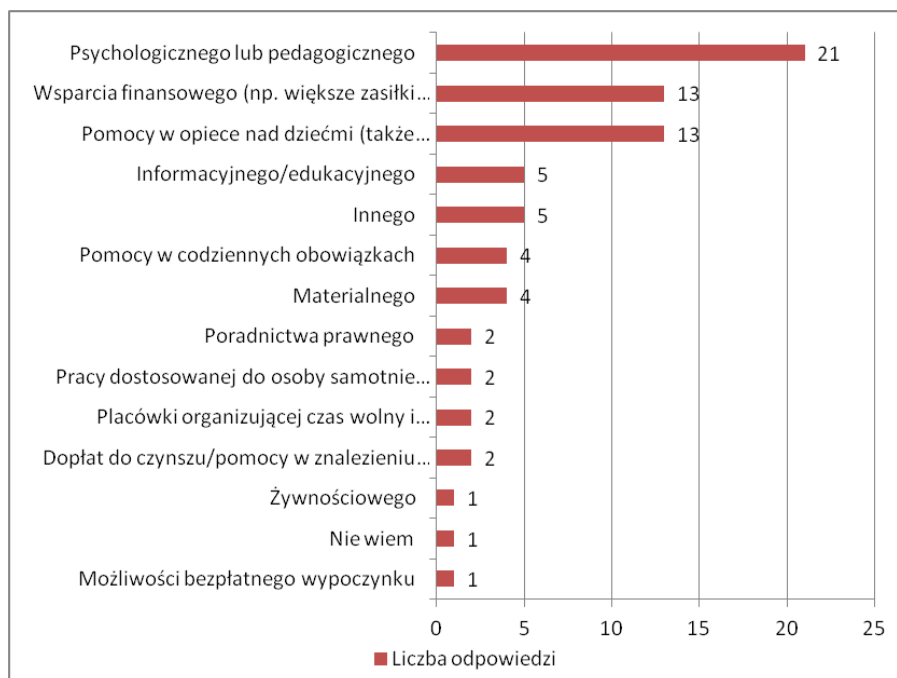
Wykres 26. Postrzeganie braków we wsparciu dla osób samotnie wychowujących dzieci a samoocena sytuacji finansowej rodziny

[Źródło: badanie własne]

Interesujące jest to, że według badanych przedstawicieli instytucji, w Jastrzębiu-Zdroju rodzinom niepełnym najbardziej brakuje przede wszystkim tego wsparcia, które wcześniej sami wymienili jako jedno z dostępnych w największym stopniu. Za najbardziej deficytowe wsparcie uznano pomoc psychologiczną lub pedagogiczną (53% odpowiedzi). W dalszej kolejności wskazano wsparcie finansowe oraz pomoc w opiece nad dziećmi (po 1/3 odpowiedzi). Można więc wyciągnąć wniosek, że oferowane wsparcie jest trafne, ale świadczone w zbyt małej ilości lub dla niewystarczającej grupy odbiorców, tym bardziej, że obserwacje obu badanych grup są w tym obszarze podobne.

**Wykres 27. Jakiego rodzaju wsparcia brakuje osobom samotnie wychowującym dzieci?
– według instytucji i organizacji**

[Źródło: badanie własne]

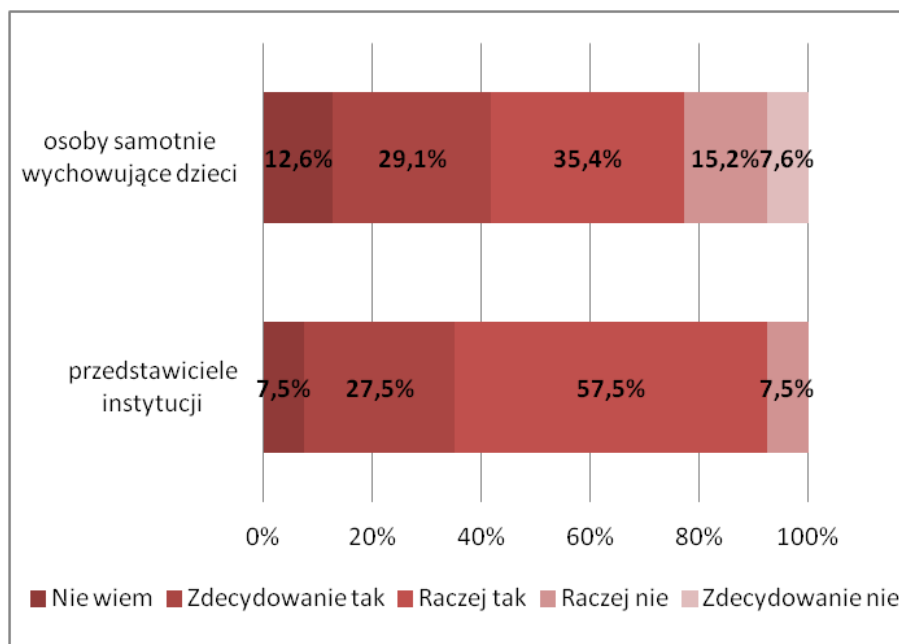
Porównując braki we wsparciu zauważane przez obie grupy widać, że przedstawiciele instytucji i organizacji widzą zdecydowanie większą potrzebę wsparcia psychologicznego i pedagogicznego niż sami rodzice. Potrzeby finansowe są definiowane na podobnym poziomie (około 30% w obu grupach). Równie ważną niezaspokojoną potrzebą, zgłaszaną przez przedstawicieli obu grup, jest także kwestia instytucjonalnej opieki nad dziećmi. Ogólnie, instytucje i organizacje widzą więcej niezaspokojonych potrzeb osób samotnie wychowujących dzieci, niż sami zainteresowani.

4.4. Postrzeganie osób samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu – Zdroju

W trakcie badania analizowano poglądy respondentów w kwestii samotnego rodzicielstwa w kontekście występujących na terenie Jastrzębia-Zdroju problemów społecznych.

Większość badanych, zarówno przedstawiciele instytucji funkcjonujących na terenie miasta, jak i samotnych rodziców stwierdziła, iż jest to istotny problem społeczny. Opinię taką potwierdziło 85% przedstawicieli instytucji oraz 64% członków rodzin niepełnych.

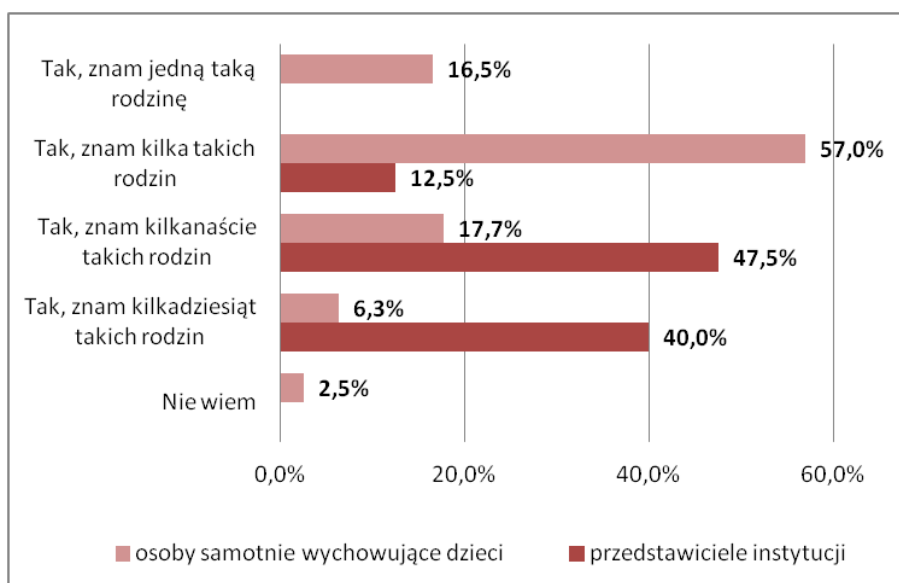
Wykres 28. Czy, P. zdaniem, problem samotnego rodzicielstwa jest istotnym problemem społecznym w P. mieście?

[Źródło: badanie własne]

Postrzeganie samotnego rodzicielstwa jako istotnego problemu społecznego przez większą liczbę przedstawicieli instytucji niż samych osób samotnie wychowujących dzieci może wynikać z faktu, iż poprzez wykonywaną pracę czy podejmowaną działalność społeczną, przedstawiciele instytucji mają kontakt z większą ilością osób pochodzących z rodzin niepełnych (respondenci byli dobierani z tych instytucji, które świadczą wsparcie dla rodzin niepełnych), co może rzutować na postrzeganie problemu na większą skalę. Podczas gdy większość osób samotnie wychowujących dzieci (57%) zna kilka rodzin będących w tej samej sytuacji, przedstawiciele instytucji wskazywali, iż znają kilkanaście (47%) bądź kilkadziesiąt (40%) takich rodzin.

Wykres 29. Czy zna P. rodziny niepełne zamieszkujące w P. mieście?

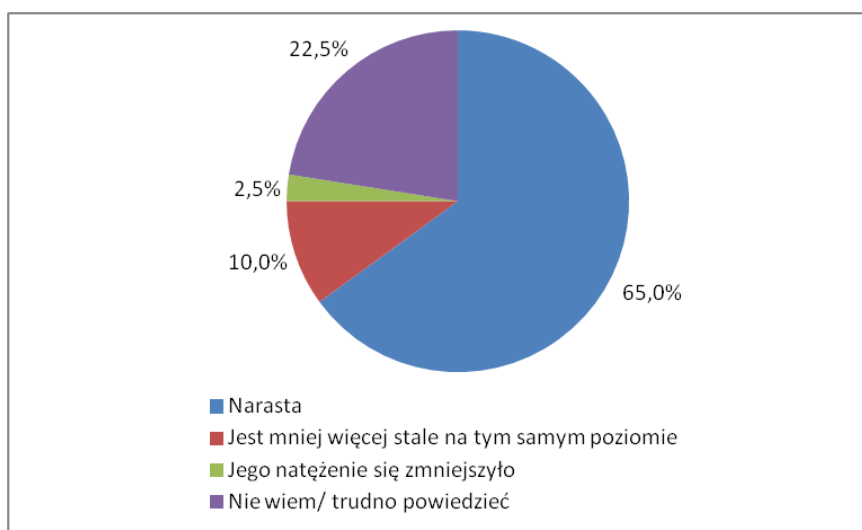

[Źródło: badanie własne]

Także z wypowiedzi przedstawicieli instytucji można wysnuć wniosek, iż częściej postrzegają oni kwestię samotnego rodzicielstwa w szerszej perspektywie - w powiązaniu z innymi problemami, na które ono rzutuje: - *Samotne rodzicielstwo wiąże się z różnymi problemami do rozwiązania: finansowymi, mieszkaniowymi itp.*

Oprócz postrzegania kwestii samotnego rodzicielstwa jako ważnego problemu społecznego, większość badanych przedstawicieli instytucji (65%) wyraziła przekonanie także o tym, że skala tego zjawiska się zwiększa.

Wykres 30. Jaka jest, P. zdaniem, dynamika problemu samotnego rodzicielstwa w ciągu ostatnich 5 lat na terenie Jastrzębia-Zdroju?

[Źródło: badanie własne]

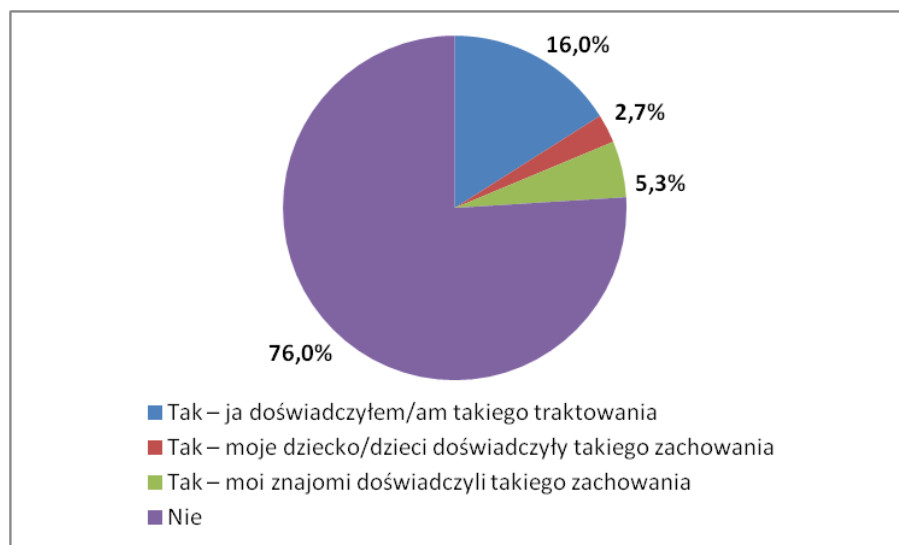
Potwierdzenie tej opinii stanowią wypowiedzi respondentów:

- *Zauważam, że jest coraz więcej takich osób.*
- *Co roku robię badania dot. sytuacji rodzin i co roku obserwuję, że rodzin rozbitych czy niepełnych jest coraz więcej.*
- *Jest coraz więcej rozwodów.*
- *Jest dużo rozwodów, nastolatki zachodzą w ciążę, osoby niezwiązane z nikim mają dzieci.*
- *Wynika to z wyjazdów zarobkowych i ilości rozwodów.*
- *Problem narasta ze względu rozwody, jak i dosyć wczesne rodzicielstwo kobiet, które już na starcie zostają same.*

Co dziesiąty respondent twierdził, iż w ciągu ostatnich pięciu lat natężenie problemu utrzymuje się na niezmiennym poziomie, a jedynie 2% było zdania, że skala problemu zmniejsza się.

Jedną z kwestii podejmowanych w trakcie badania było także sprawdzenie, czy członkowie rodzin niepełnych doświadczają nierównego traktowania z tego powodu.

Wykres 31. Czy spotkał/a się P. z przejawami gorszego traktowania ze względu na fakt bycia osobą samotnie wychowującą dzieci?

[Źródło: badanie własne]

Niemal ¼ badanych zetknęła się z przejawami gorszego traktowania ze względu na fakt bycia członkiem rodziny niepełnej: 16% respondentów przyznało, iż osobiście doświadczyło dyskryminującego traktowania, niemal 3% stwierdziło, że spotkało ono ich dzieci, natomiast 5% stwierdziło, że zna przypadki tego rodzaju traktowania, którego obiektem byli ich znajomi.

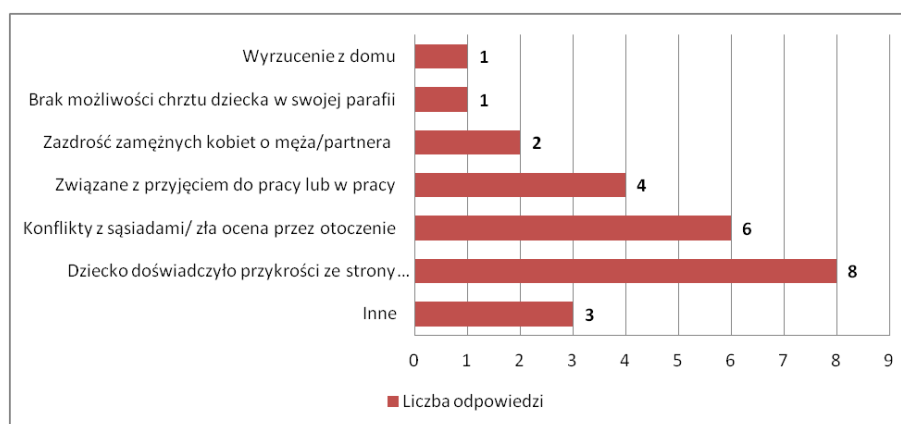
Najczęściej wskazywanym (przez 32% respondentów) przejawem tego rodzaju zachowań była agresja rówieśnicza, z którą stykają się dzieci pochodzące z rodzin niepełnych.

Kolejnym przytaczanym przykładem był negatywny stosunek otoczenia do członków rodzin niepełnych (24% badanych). Kwestią z tym związaną jest także wskazane przez 8% respondentów postrzeganie samotnych rodziców przez osoby będące w związkach jako potencjalne zagrożenie i izolowanie się od nich.

Badani wskazywali także, iż bycie rodzicem samotnie wychowującym dzieci rzutuje negatywnie na sferę zawodową (16%) – twierdzili, iż ma to odzwierciedlenie w gorszym traktowaniu zarówno w pracy, jak i w momencie ubiegania się o zatrudnienie.

Szczegółowy rozkład wypowiedzi przedstawia poniższy wykres.

Wykres 32. Jakiego rodzaju było to traktowanie?

[Źródło: badanie własne]

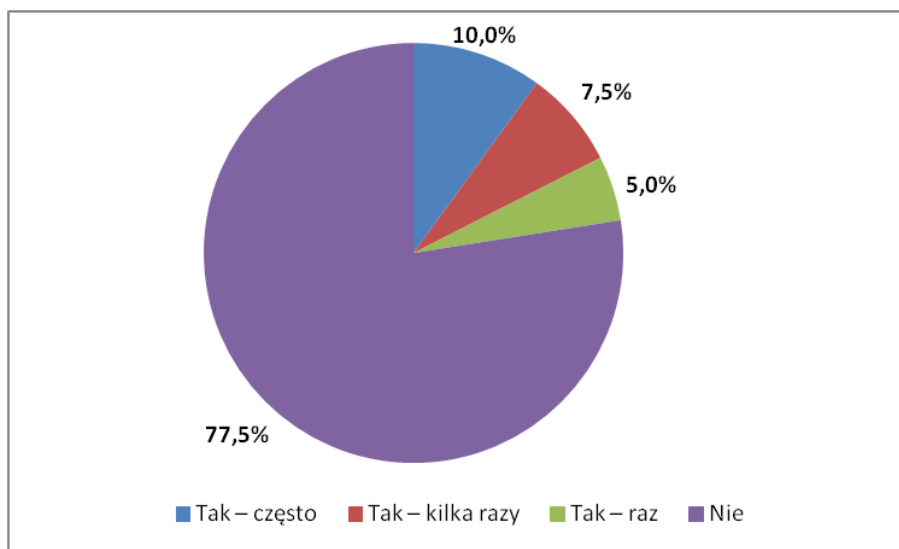
Wśród osób, które wskazywały, że same bądź ich dzieci doświadczyły gorszego traktowania ze względu na bycie członkiem rodziny niepełnej, większość pochodziła z rodzin po rozwodzie (wszystkie przypadki dotyczące dzieci), rozstaniu rodzica z dotychczasowym partnerem bądź tych, w których jeden z rodziców przebywa w zakładzie karnym.

Z 16% badanych osób, które wskazały, że spotkały się z gorszym traktowaniem, prawie wszystkie można zaliczyć do osób ubogich (14% deklarowało dysponowanie miesięczną kwotą na jednego członka gospodarstwa domowego w wysokości 500 zł lub mniej).

O przejawy gorszego traktowania członków rodzin niepełnych zostali zapytani także przedstawiciele instytucji z Jastrzębia - Zdroju. Zetknęła się z nimi zbliżona liczba badanych

(22% w stosunku do 24% członków rodzin niepełnych), większość z nich (17%) – więcej niż jeden raz.

Wykres 33. Czy spotkał/a się P. z przejawami gorszego traktowania osoby samotnie wychowującej dzieci?

[Źródło: badanie własne]

Badani wskazywali głównie na sferę dyskryminacji zawodowej:

- *W trakcie szukania pracy – odrzucenie przez pracodawcę, ze względu na fakt bycia samotnym rodzicem.*
- *Samotna matka podpisywała oświadczenie, że będzie mogła pozostawić dziecko z drugą osobą, podczas wykonywania pracy.*

Negatywne konsekwencje dotyczą także dzieci pochodzące z rodzin niepełnych, co potwierdzają poniższe wypowiedzi respondentów:

- *W szkole lepiej akceptowane były dzieci z pełnych rodzin niż z rodzin rozbitych, zauważalne było nierówne traktowanie.*
- *W szkole wychowawczyni źle traktuje dzieci samotnie wychowywane, jak i rodziców samotnie wychowujących, „patrzy z góry”, kiedyś powiedziała do jednego z takich uczniów: „co ty możesz wiedzieć o rodzinie, ty nie masz ojca”.*

Badani zwracali także uwagę na kwestię stygmatyzacji przez społeczeństwo:

- *Problemy w rodzinie lub z dzieckiem były uzasadniane tym, że jest to wina samotnego rodzicielstwa*

V. Identyfikacja czynników wpływających na aktywność społeczną i zawodową osób samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu – Zdroju

W rozdziale zaprezentowano sytuację badanych samotnych rodziców w zakresie ich funkcjonowania na rynku pracy oraz angażowania się w działalność społeczną. Próbowano także poznać opinię badanych na temat czynników, które - ich zdaniem – tą aktywność społeczną i zawodową determinują.

5.1. Sytuacja zawodowa i aktywność na rynku pracy

Jastrzębie-Zdrój jest miastem, w którym bardzo silnie widoczne są różnice w poziomie zatrudnienia kobiet i mężczyzn. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego tylko 32% ogółu pracujących w Jastrzębiu-Zdroju stanowią kobiety. Zdaniem badaczy tego zjawiska¹³ głównym czynnikiem wpływającym na dyskryminację kobiet na rynku pracy jest nadal dominacja sektora górniczego oraz upadek gałęzi przemysłu opartych na pracy kobiet. Trudniejsza sytuacja kobiet na rynku pracy wynika także z innych czynników, jak np. tradycyjny wzorzec rodziny z przypisanymi rolami kobiet (prowadzenie domu) i mężczyzn (praca zarobkowa). Tendencje te szczególnie widoczne są w przypadku matek samotnie wychowujących dzieci. Ich aktywność ekonomiczna jest dość niska.

W tym rozdziale przedstawione zostaną główne tendencje związane z funkcjonowaniem osób samotnie wychowujących dzieci na rynku pracy, z ich gotowością do podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Zaprezentowane zostaną również kluczowe bariery i czynniki determinujące sytuację zawodową rodziców samotnie wychowujących dzieci.

Tabela 11. Status na rynku pracy

Wyszczególnienie	Odsetek badanych
Osoba pracująca – praca stała	32,9%
Osoba pracująca – praca dorywcza	6,3%
Osoba niepracująca – nigdy nie pracowałam/em	12,7%
Osoba niepracująca – wcześniej pracowałam/am	41,8%

¹³ Jastrzębie-Zdrój 2015. Potencjał gospodarczy i trendy rozwojowe. Raport syntetyczny, Jastrzębie-Zdrój, Cieszyn 2012

Rencista/tka	6,3%
Ogółem	100%

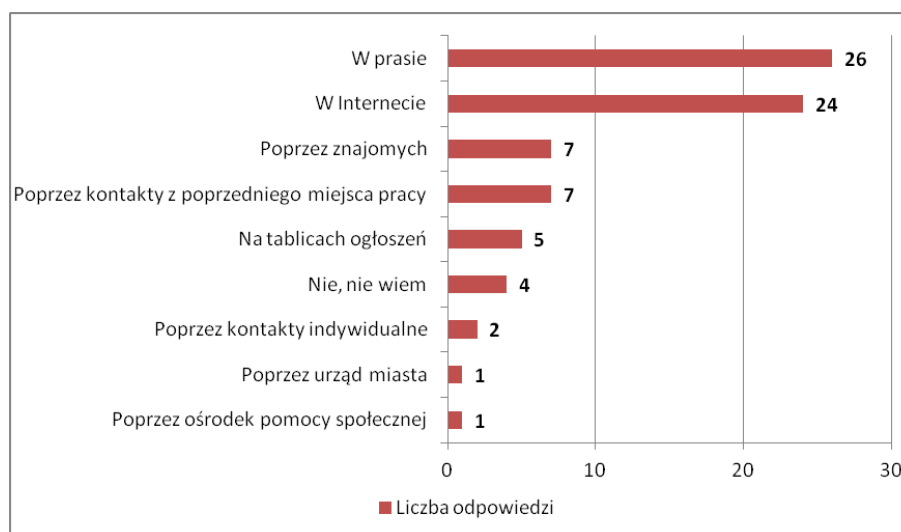
[Źródło: badanie własne]

Tylko 33% badanych rodziców samotnie wychowujących dzieci to osoby posiadające stałe zatrudnienie. Prawie 42% badanych to osoby, które nie pracowały w momencie przeprowadzania badania, choć deklarują, że posiadają doświadczenia zawodowe. 13% badanych to osoby, które nie pracują i nigdy wcześniej nie pracowały. 6% respondentów to osoby posiadające rentę. Tyle samo deklaruje, że podejmuje prace dorywcze.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w grupie niepracujących samotnych rodziców dominują osoby będące długotrwale bezrobotnymi (88% niepracujących, 48% ogółu badanych). Na grupę niepracujących rodziców samotnie wychowujących dzieci składają się osoby pozostające bez pracy dwa lata (9% niepracujących badanych), powyżej dwóch lat do czterech lat łącznie (21%), powyżej czterech lat do sześciu lat łącznie (26%), powyżej 6 lat (33%). Aż 13% wszystkich respondentów nie pracuje od co najmniej 10 lat.

Powyższe dane wskazują na bardzo niski poziom aktywności zawodowej tej grupy, którego nie da się jednak uzasadnić jedynie celowym doбором grupy do badań (tj. nadreprezentacją osób korzystających ze wsparcia ośrodka pomocy społecznej).

Wykres 34. Czy wie P. gdzie szukać ofert pracy?

[Źródło: badanie własne]

Większość badanych wie, gdzie szukać ofert pracy. Tylko 9% badanych stwierdziło, że nie ma wiedzy w tym zakresie. Wszystkie badane niepracujące osoby wymieniły powiatowy urząd

pracy jako źródło informacji o ofertach pracy, do pozostałych najczęściej wymienianych źródeł informacji należą również internet oraz prasa. Wskazywano również na pozaformalne kanały komunikacyjne jak kontakty w zakładach pracy oraz znajomych.

Tabela 12. Dlaczego jest P. osobą niepracującą?

Wyszczególnienie	Odsetek badanych
Nie mogę pracować, bo muszę opiekować się dziećmi	47,7%
Nie potrafię znaleźć odpowiedniej pracy	50,0%
Nie mogę pracować ze względu na stan mojego zdrowia	6,8%
Nie mogę pracować, bo się uczę	2,3%
Nie mogę pracować, bo opiekuję się chorym lub niepełnosprawnym członkiem rodziny	6,8%
Nie umiem znaleźć pracy, bo pracodawcy nie chcą zatrudniać osób samotnie wychowujących dzieci	25,0%
Z innego powodu	4,5%
Brakuje ofert pracy	4,5%
Z powodu ciąży	2,3%
Z powodu zaawansowanego wieku	2,3%

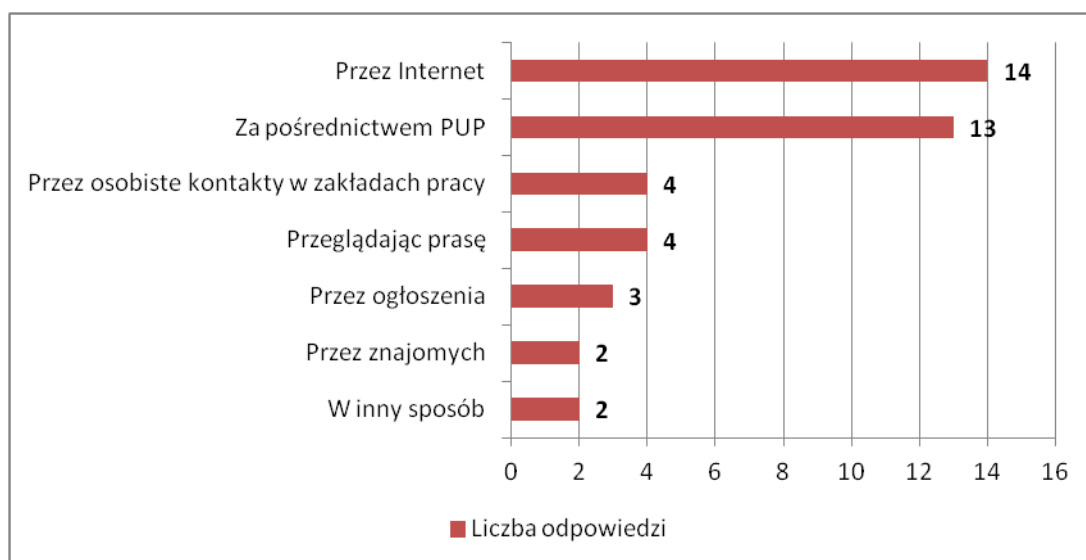
[Źródło: badanie własne]

Głównym powodem niepodejmowania zatrudnienia jest, zdaniem badanych, brak możliwości znalezienia odpowiedniej pracy (*nie potrafię znaleźć odpowiedniej pracy* - 50% i *brakuje ofert pracy* - 4,5%). Na podstawie tych odpowiedzi można zastanowić się, czy osoby badane posiadają kwalifikacje zawodowe potrzebne na lokalnym rynku pracy. Biorąc pod uwagę dominującą rolę sektora węglowego i okołowęglowego, który determinuje podaż i popyt na lokalnym rynku pracy, może się okazać, że obecnie posiadane przez respondentów kwalifikacje i umiejętności nie wystarczą do uzyskania zatrudnienia. Kolejne wskazania dotyczą opieki sprawowanej nad osobami zależnymi (nad dziećmi 48% i nad chorymi, niepełnosprawnymi członkami rodziny 7%).

Aktywność związaną z poszukiwaniem pracy w ciągu pół roku przed dniem przeprowadzania badania zadeklarowały 42 badane osoby. Respondenci poszukują pracy głównie metodami wymagającymi niewielkiego zaangażowania: 14 osób zadeklarowało poszukiwanie pracy za

pośrednictwem internetu, 13 - poprzez ogłoszenia w urzędzie pracy. Pojedyncze wskazania dotyczą: prasy, znajomych, osobistych kontaktów z firmami.

Wykres 35. Czy poszukiwał/a P. pracy w ciągu ostatnich sześciu miesięcy?

[Źródło: badanie własne]

Spośród osób, które zadeklarowały aktywne poszukiwanie pracy, aż 26 nie złożyło w przeciągu ostatniego półrocza żadnej aplikacji o pracę. 11 osób wskazało, że złożyło maksymalnie 5 aplikacji. Tylko 13 osób zadeklarowało, że uczestniczyło w tym okresie w co najmniej jednej rozmowie kwalifikacyjnej.

Tabela 13. Porównanie ilości składanych aplikacji o pracę i uczestnictwa w rozmowach o pracę

Ile aplikacji o pracę / w ilu rozmowach o pracę wzięt/a P. udział w przeciągu ostatnich 6 miesięcy?	Deklaracje respondentów odnośnie składania aplikacji o pracę	Deklaracje respondentów odnośnie uczestnictwa w rozmowach o pracę
Żadnej	60,5%	70,5%
Od 1 do 5	25,6%	22,7%
Od 6 do 10	7,0%	6,8%
Od 11 do 20	2,3%	0,0%
21 lub więcej	4,7%	0,0%

[Źródło: badanie własne]

Trzynastu badanych zadeklarowało podnoszenie kwalifikacji zawodowych w badanym okresie: 54% osób w formach szkolnych (np. szkoła dla dorosłych, studia, studium), 23% uczestniczyło w kursach zawodowych (np. opiekun osób starszych), 23% zadeklarowało kształcenie w innych formach (np. kurs prawa jazdy, kurs komputerowy). Osoby, które podnoszą swoje kwalifikacje zawodowe to przede wszystkim osoby w wieku 36-40 lat (31%), osoby w wieku do 25 roku życia i osoby w wieku 26-30 lat (po 23%). W ciągu ostatniego pół roku poprzedzającego badanie nie podnosił swoich kwalifikacji żaden z respondentów w wieku powyżej 45 lat.

Deklarowane przyczyny niskiej aktywności edukacyjnej przedstawia poniższy wykres:

Wykres 36. Dlaczego nie podnosił P. swoich kwalifikacji w ciągu ostatnich sześciu miesięcy?

[Źródło: badanie własne]

54% badanych mieszkańców zadeklarowało, że nie podnosi swoich kwalifikacji ze względów ekonomicznych: nie stać ich na szkołę/kurs jaki ich interesuje, 45% twierdzi, że nie ma na to czasu, tyle samo nie podnosi swoich kwalifikacji ze względu na, ich zdaniem, brak skuteczności takich działań. 30% badanych nie podnosi kwalifikacji ze względu na konieczności opieki nad dzieckiem/dziećmi.

Pomimo trudności o podłożu ekonomicznym, poziom wiedzy o bezpłatnych możliwościach podnoszenia kwalifikacji zawodowych jest w badanej grupie bardzo niski. Ponad 72% badanych nie zna takiej oferty lub słyszało, ale niewiele wie na ten temat. 11% deklaruje, że zna ofertę bezpłatnych szkoleń i kursów bardzo dobrze, a 16% - zna ofertę, ale niezbyt dobrze. Tylko 8 osób spośród wszystkich badanych korzystało z oferty bezpłatnych szkoleń i kursów w przeciągu ostatnich pięciu lat.

Przyczyny niekorzystania z tej formy wsparcia przedstawiono na wykresie:

Wykres 37. Dlaczego nie korzystał P. z bezpłatnej oferty podnoszenia kwalifikacji zawodowych?

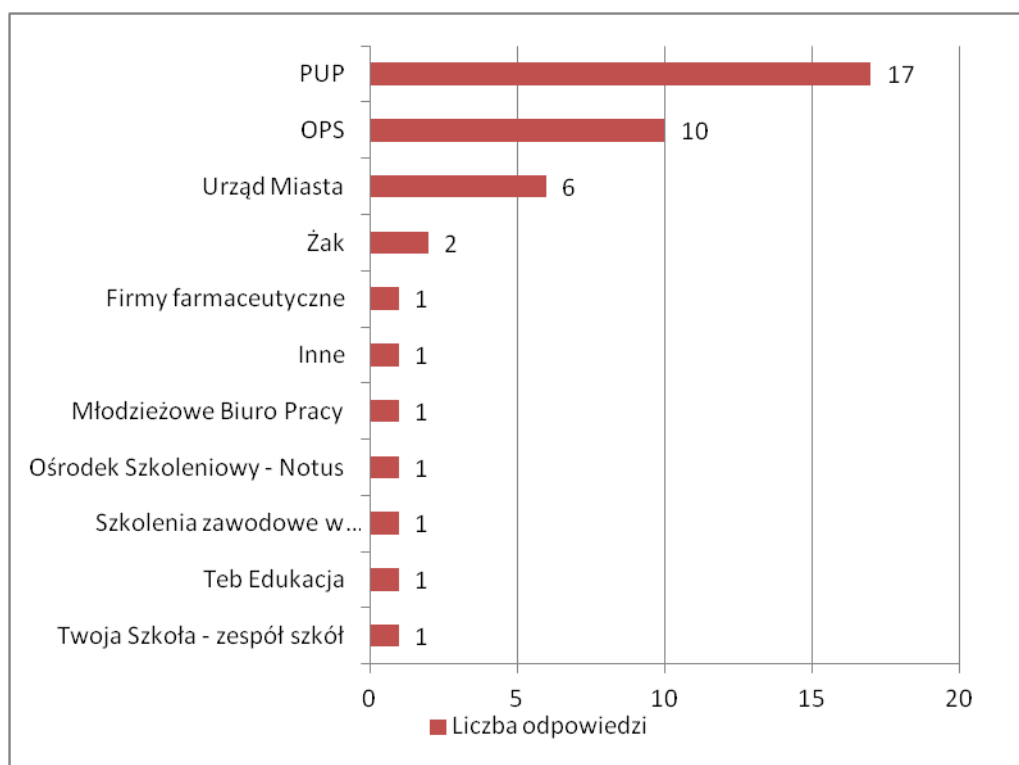
[Źródło: badanie własne]

Wśród osób niekorzystających z bezpłatnej oferty podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych również dominuje negatywna opinia o tego rodzaju możliwościach: 53% respondentów niekorzystających z oferty nie znalazło w niej niczego dla siebie, 29% nie wie, gdzie się zapisać na bezpłatny kurs czy szkolenie; tyle samo uważa, że ukończenie kursu czy szkolenia nie wpłynie na poprawę ich sytuacji.

Jako instytucje posiadające ofertę bezpłatnych szkoleń i kursów na terenie Jastrzębia-Zdroju wskazywano najczęściej: Powiatowy Urząd Pracy w Jastrzębiu-Zdroju (71% badanych), Ośrodek Pomocy Społecznej (42%), Urząd Miasta (25% badanych). To ostatnie wskazanie potwierdza niski poziom wiedzy o ofercie i podmiotach ją realizujących: Urząd Miasta nie oferuje mieszkańcom możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych, działa w tym wypadku poprzez instytucje rynku pracy i pomocy społecznej.

Wykres 38. Proszę wymienić instytucje czy organizacje, które oferują na terenie Jastrzębia-Zdroju możliwość bezpłatnego podnoszenia kwalifikacji zawodowych

[Źródło: badanie własne]

Przedstawiciele instytucji wspierających rodziny niepełne oraz same osoby samotnie wychowujące dzieci poproszono o podanie czynników ułatwiających podejmowanie zatrudnienia.

Tabela 14. Czynniki mogące ułatwić podejmowanie zatrudnienia przez osoby samotnie wychowujące dzieci (badanie rodzin niepełnych)

Wyszczególnienie	Odsetek badanych
Zapewnienie opieki nad dzieckiem/dziećmi	51,9%
Inne godz. pracy (praca jednozmianowa)	15,2%
Możliwość podjęcia pracy	13,9%
Pomoc bliskich- rodziny	8,9%
Zmiana podejścia pracodawców	8,9%
Pozytywne myślenie	2,5%
Inne	2,5%

Nie wiem	3,8%
Wyższe zarobki	1,3%
Większe wsparcie władz/instytucji	2,5%
Świetlice dla dzieci w godz. popołudniowych	3,8%
wsparcie psychologiczne i emocjonalne	2,5%

[Źródło: badanie własne]

Tabela 15. Czynniki mogące ułatwić podejmowanie zatrudnienia przez osoby samotnie wychowujące dzieci (badanie instytucji)

Wyszczególnienie	Odsetek badanych
Zapewnienie opieki nad dziećmi, miejsca w żłobkach/przedszkolach	42,5%
Zapewnienie opieki nad dziećmi przy zakładach pracy	12,5%
Kursy i szkolenia, możliwość podnoszenia kwalifikacji	25,0%
Odpowiednie nastawienie pracodawców, elastyczne godziny pracy	10,0%
Motywacja samych osób samotnie wychowujących dzieci, chęć znalezienia pracy	17,5%
Odpowiednie oferty pracy	7,5%
Wsparcie psychologiczne	12,5%
Inne	30,0%

[Źródło: badanie własne]

Zarówno przedstawiciele rodzin niepełnych, jak i przedstawiciele badanych instytucji, za najistotniejsze pod tym względem uznali zapewnienie opieki nad dziećmi (żłobki, przedszkola, zapewnienie opieki nad dziećmi przy miejscu pracy, świetlice popołudniowe dla dzieci). Przedstawiciele instytucji zwracali również uwagę na aspekt finansowy: sugerowali obniżenie opłat za przedszkole czy nawet zapewnienie bezpłatnej opieki nad dziećmi dla rodzin niepełnych. Drugim istotnym czynnikiem we wskazaniach przedstawicieli instytucji jest motywacja i chęć znalezienia pracy, polepszenia swojej sytuacji życiowej. Zdaniem badanych przedstawicieli instytucji, kluczem do zmiany sytuacji ekonomiczno-finansowej

rodzin niepełnych jest motywacja do zmiany. W przypadku badanych przedstawicieli rodzin niepełnych istotne jest podejście pracodawców i elastyczny czas pracy (zmiana podejścia pracodawców, praca jednozmianowa).

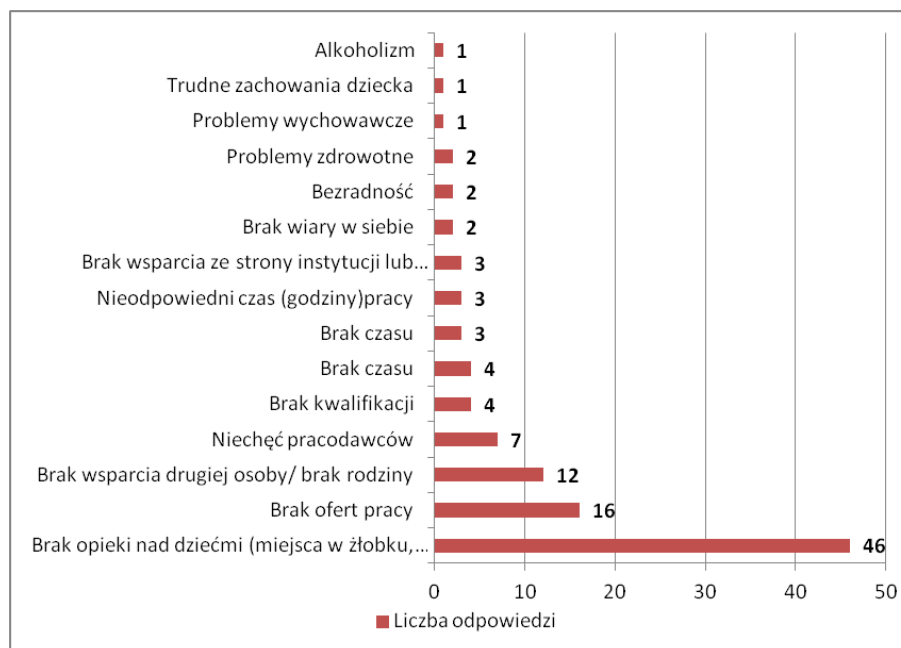
Bariery, które przede wszystkim utrudniają podejmowanie aktywności zawodowej przez tę grupę na terenie Jastrzębia-Zdroju to:

Tabela 16. Czynniki utrudniające podejmowanie zatrudnienia przez osoby samotnie wychowujące dzieci (badanie rodzin niepełnych)

Wyszczególnienie	Procent obserwacji
Brak ofert pracy	20,0%
Brak opieki nad dziećmi (miejsca w żłobku, przedszkolu)	57,5%
Brak wsparcia drugiej osoby/ brak rodziny	15,0%
Brak czasu	5,0%
Brak wiary w siebie	2,5%
Nieodpowiedni czas (godziny)pracy	3,8%
Niechęć pracodawców	8,8%
Bezradność	2,5%
Brak wsparcia ze strony instytucji lub niechęć otoczenia	3,8%
Alkoholizm	1,3%
Brak kwalifikacji	5,0%
Brak czasu	3,8%
Problemy zdrowotne	2,5%
Problemy wychowawcze	2,6%

[Źródło: badanie własne]

Wykres 39. Czynniki utrudniające podejmowanie zatrudnienia przez osoby samotnie wychowujące dzieci (badanie instytucji)

[Źródło: badanie własne]

W przypadku czynników utrudniających podjęcie zatrudnienia opinie respondentów z rodzin niepełnych i przedstawicieli jastrzębskich instytucji są raczej zbieżne: jako kluczowy czynnik uznany został brak opieki nad dziećmi. Drugi kluczowy czynnik w przypadku przedstawicieli instytucji to niewystarczające/nieaktualne kwalifikacje zawodowe oraz niechęć do rezygnacji ze świadczeń; w przypadku osób indywidualnych to brak ofert pracy.

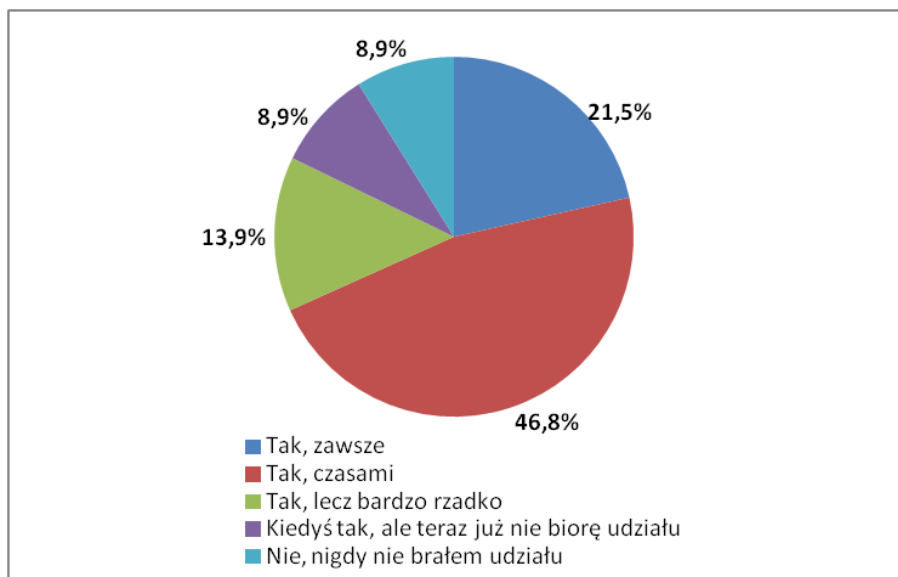
5.2. Aktywność społeczna

Analizując aktywność społeczną osób samotnie wychowujących dzieci zamieszkujących Jastrzębie-Zdrój, skupiono się zarówno na ich formalnej przynależności i podejmowaniu działań na rzecz innych za pośrednictwem różnego rodzaju podmiotów (stowarzyszeń, fundacji, związków zawodowych itp.), jak również na samodzielnym włączaniu się w działania na rzecz swojego otoczenia (np. na rzecz szkół, do których uczęszczają ich dzieci). Ujęto tutaj również świadome i aktywne korzystanie z praw obywatelskich poprzez branie udziału w wyborach.

Na pytanie o udział w wyborach, 82% respondentów zadeklarowało, iż bierze w nich udział, lecz z tej grupy jedynie 21% osób zapewniło, iż do wyborów chodzi zawsze. Prawie połowa stwierdziła, że uczestniczy w wyborach tylko czasami, a 14% - bardzo rzadko.

Niemal 9% grupa badanych przyznała, iż nigdy nie głosowała w wyborach, tak samo liczna stwierdziła – że mimo, iż kiedyś uczestniczyła w wyborach, obecnie już tego nie robi.

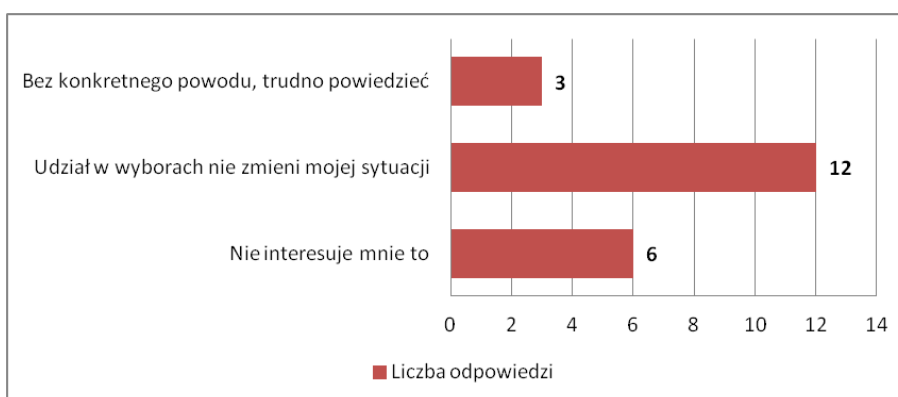
Wykres 40. Czy bierze P. udział w wyborach głosując?

[Źródło: badanie własne]

Wśród osób, które wskazały, że nie biorą udziału w wyborach, na pytanie o powody braku uczestnictwa, największa część osób (63%) wyraziła przekonanie o tym, że nie zmieni to w żaden sposób ich sytuacji. 1/3 badanych stwierdziła, że nie interesuje się wyborami, a blisko 16% nie potrafiło podać konkretnego powodu.

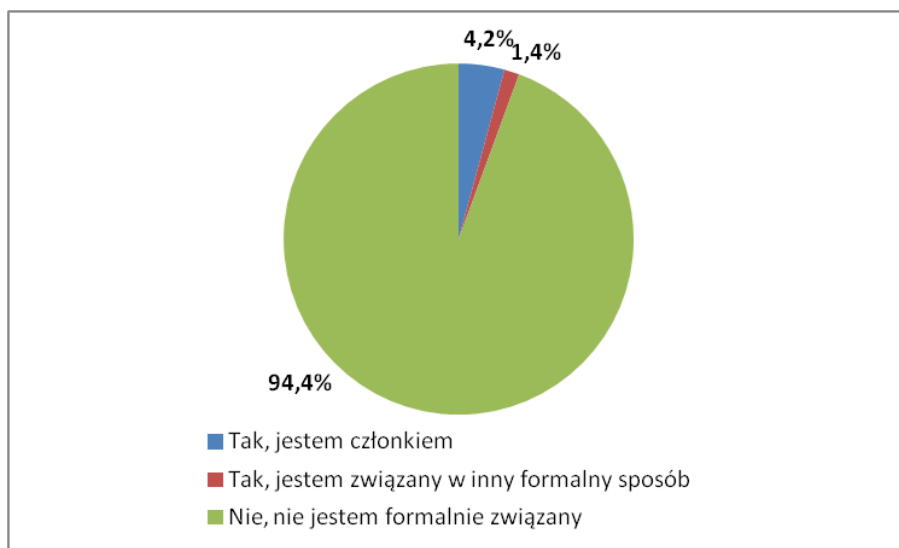
Wykres 41. Dlaczego nie bierze P. udziału w wyborach?

[Źródło: badanie własne]

Respondenci byli pytani także o formalne uczestnictwo w różnego rodzaju organizacjach społecznych.

Wykres 42. Czy jest P. formalnie związany z jakimś stowarzyszeniem, towarzystwem lub fundacją?

[Źródło: badanie własne]

Formalne uczestnictwo w jakiegokolwiek organizacji społecznej zadeklarowało niewiele ponad 5% badanych. Respondenci wskazywali, że są członkami stowarzyszeń bądź działają na rzecz fundacji. Jednakże nikt z badanych nie wskazał, że pełni jakąś funkcję zarządczą (zasiada we władzach tychże organizacji).

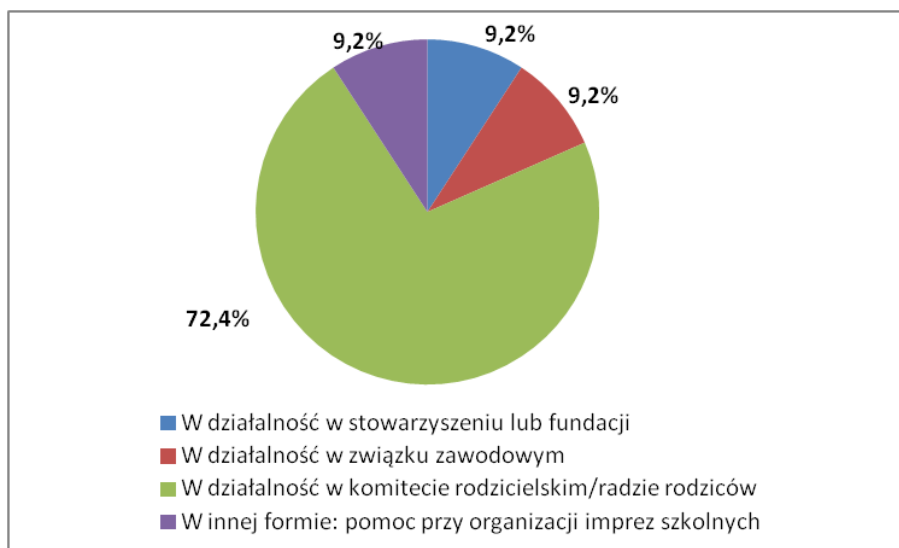
Poziom przynależności badanych osób do związków zawodowych jest zbliżony i wynosi 5%. Żaden z respondentów nie wskazał natomiast, że jest związany z innego rodzaju organizacją (np. spółdzielnią, organizacją kościelną itp.).

Powyższe wskaźniki są o wiele niższe niż średnia dla ogółu społeczeństwa – według *Diagnozy Społecznej 2011*, w Polsce w 2011 r. członkami *jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków lub kół* było 14,8 % badanych, 4,8% zaś – pełniło jakieś funkcje z wyboru.

Respondenci pytani byli także o podejmowanie działań na rzecz swojej społeczności lokalnej, niezależnie od formalnego członkostwa w jakiejś organizacji. 14% (a więc 9% więcej niż deklarujący formalny związek z jakimś podmiotem) wskazało, iż w ciągu poprzedzającego badanie pół roku włączyło się w działania prospołeczne.

W większości przypadków podejmowane działania były związane z działalnością komitetów rodzicielskich czy rad rodziców (72%), po 9% respondentów wymieniło: pomoc w organizacji imprez szkolnych, włączanie się w działalność związku zawodowego lub organizacji pozarządowej (stowarzyszenia bądź fundacji).

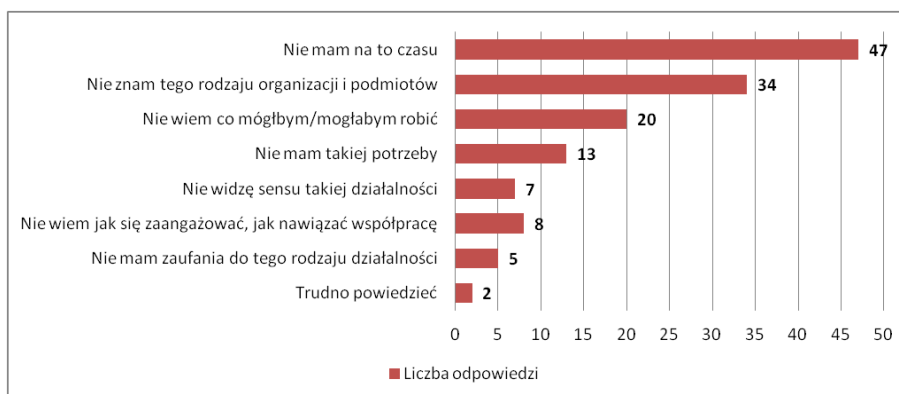
Wykres 43. Czy obecnie (w ciągu ostatnich 6 miesięcy) aktywnie uczestniczy P. w którejś z poniższych form działalności społecznej?

[Źródło: badanie własne]

Ponad 86% badanych przyznało jednakże, że nie angażuje się w żaden sposób w działalność społeczną. Pytani o powody, badani w większości wskazywali brak czasu (67% respondentów), nieznaną tego rodzaju podmiotów (49%) oraz brak wiedzy na temat tego, jakiego rodzaju działalność mogliby podejmować (29%).

Wykres 44. Dlaczego nie angażuje się P. w działalność społeczną?

[Źródło: badanie własne]

O aktywność społeczną rodziców samotnie wychowujących dzieci zostali zapytani także przedstawiciele instytucji działających na terenie Jastrzębia-Zdroju.

Tabela 17. Czy zna P. osoby samotnie wychowujące dzieci, które uczestniczą w którejs z poniższych form działalności społecznej?

	Są formalnie związane z jakimś stowarzyszeniem, fundacją, związkiem zawodowym, inną organizacją	Aktywnie uczestniczą w działaniach jakiegoś stowarzyszenia, fundacji, związku zawodowego, innej organizacji	Aktywnie uczestniczą w pracach komitetu rodzicielskiego/ rady rodziców
Tak, znam kilka takich osób	17,5%	12,5%	42,5%
Tak, znam jedną taką osobę	2,5%	5,0%	5,0%
Nie, nie znam takich osób	72,5%	70,0%	35,0%
Nie wiem	7,5%	12,5%	17,5%

[Źródło: badanie własne]

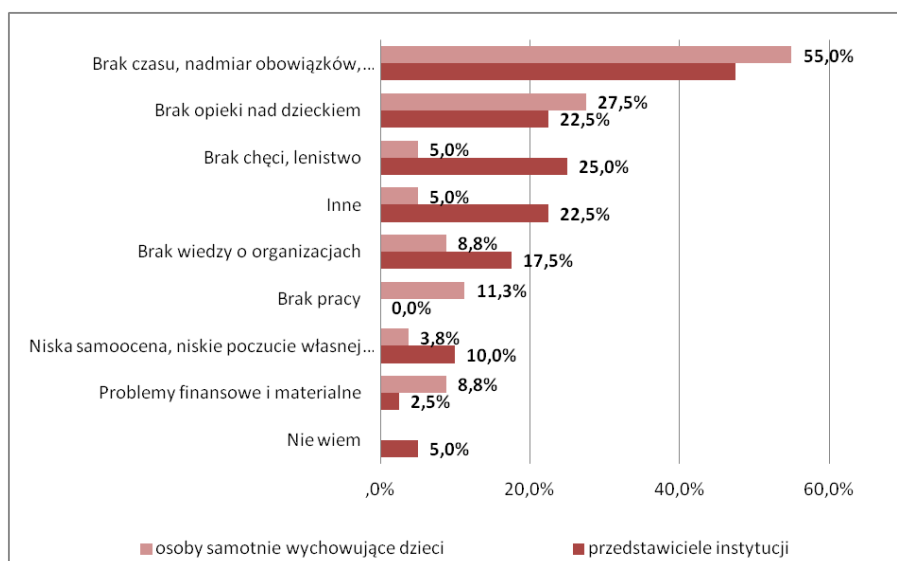
Największa część respondentów (47%) zadeklarowała znajomość osób samotnie wychowujących dzieci, które włączają się w działalność komitetów rodzicielskich bądź rad rodziców, co jest zasadniczo zgodne z wypowiedziami respondentów samotnie wychowujących dzieci (największa część wskazała właśnie działalność w tego typu ciałach).

Co zastanawiające, więcej badanych wskazało, że zna osoby samotnie wychowujące dzieci, które są formalnie związane z tego rodzaju instytucjami (20% badanych) niż osoby, które aktywnie działają na rzecz tego rodzaju podmiotów (17%). Stosunek wypowiedzi samych osób samotnie wychowujących dzieci był natomiast odwrotny – to aktywne uczestnictwo było wskazywane częściej (14%) niż formalne uczestnictwo w różnego rodzaju organizacjach społecznych (11%).

Interesujące jest także zestawienie powodów niepodejmowania aktywności społecznej, wskazywanych przez przedstawicieli instytucji, jak i samych przedstawicieli samotnych rodziców.

Wykres 45. Jak P. sądzi, co może utrudniać osobom samotnie wychowującym dzieci podejmowanie aktywności społecznej?

[Źródło: badanie własne]

Największa część przedstawicieli obu badanych grup (55% samotnych rodziców i 47% przedstawicieli instytucji) jako przyczynę niepodjęcia aktywności społecznej wskazywała brak czasu, związany z nadmiarem obowiązków (- *Brak wsparcia ze strony drugiego rodzica, brak pomocy w obowiązkach domowych; - Trudny dzień codzienny; - Zmęczenie natłokiem własnych obowiązków; - Brak czasu, wszystkie obowiązki są sędziwane na jedną osobę; - Brak czasu, borykanie się z problemami materialnymi i rodzinnymi nie ułatwia podejmowanie aktywności społecznej*).

Kolejnym istotnym czynnikiem, co do którego zgodzili się przedstawiciele obu badanych grup, okazał się brak opieki nad dziećmi (wskazany przez 27% samotnych rodziców i 22% przedstawicieli instytucji). Potwierdzają to wypowiedzi przedstawicieli instytucji: - *Brak czasu, nie mają z kim zostawić dzieci; - Problem opieki nad dzieckiem (Co mam zrobić z dzieckiem, żeby z kimś się spotkać?), w przypadku małych dzieci; - Problemy dnia codziennego -nie potrafią sobie poradzić z wychowaniem dzieci, załatwieniem dla nich opieki*.

Istotna część, zarówno samotnych rodziców (9%), jak i przedstawicieli instytucji (17%), jako przyczynę niskiej aktywności społecznej osób samotnie wychowujących dzieci, wskazała także ich niewystarczającą wiedzę dotyczącą tego rodzaju organizacji, rodzaju działań, jakie one podejmują oraz zakresu, w jakim mogłyby się w tego typu działalności włączyć: - *Brak informacji; - Mało wiedzy nt. organizacji; - Osoby te zamykają się w swoim świecie, brak wiedzy i informacji w danym temacie*.

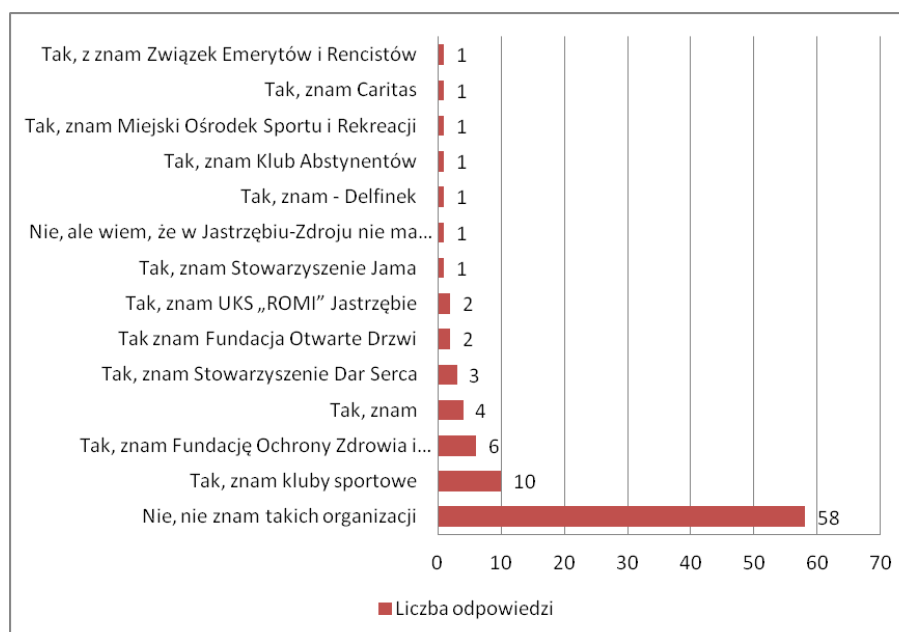
W zakresie pozostałych, wskazywanych jako utrudniające podejmowanie aktywności społecznej, czynników, widoczne były duże rozbieżności wśród przedstawicieli obu badanych grup. Największe wystąpiły w przypadku czynnika określonego ogólnie jako *brak chęci, lenistwo* – wskazało go 5% przedstawicieli samotnych rodziców i aż 25% przedstawicieli instytucji (Ich przykładowe wypowiedzi to: - *Wyczuła postawa roszczeniowa - to im ma się dawać, pomagać*; - *Powszechna opinia, że to tym osobom trzeba pomóc, one nie muszą nikomu pomagać*; - *Nic im nie utrudnia, brak chęci*; - *Niechęć do podejmowania działań*; - „*Zastygnięcie*” w swojej sytuacji życiowej).

Kolejne różnice wystąpiły w kwestii braku pracy – jako czynnik utrudniający podejmowanie aktywności społecznej wskazało go 11% samotnych rodziców i żaden z przedstawicieli instytucji. Większa liczba rodziców wskazała także na przyczyny związane z problemami finansowymi i materialnymi (9% w stosunku do 2% przedstawicieli instytucji).

Kolejną badaną kwestią było korzystanie przez członków rodzin niepełnych z oferty organizacji pozarządowych działających w Jastrzębiu-Zdroju.

Jedynie 26% badanych stwierdziło, że zna organizacje społeczne działające na terenie miasta, jednakże z wypowiedzi respondentów wynika, że wiedza ta jest niepełna. Wśród wskazanych przez nich organizacji znajdują się bowiem jednostki miejskie (MOSiR), jak i prywatne firmy (Nauka Pływania Delfinek). 5% respondentów zadeklarowało także, że zna organizacje, ale nie wskazało żadnego konkretnego podmiotu.

Wykres 46. Czy zna P. organizacje pozarządowe (stowarzyszenia, fundacje, kluby sportowe itp.) działające w Jastrzębiu-Zdroju?

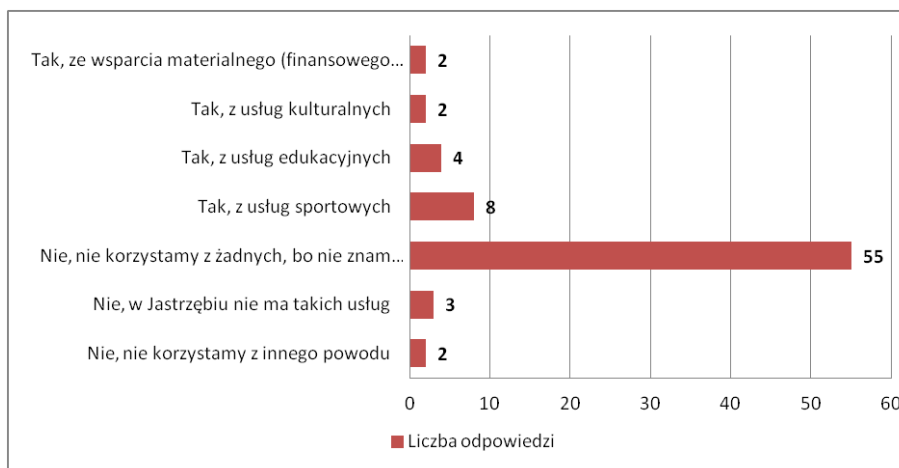
[Źródło: badanie własne]

Najszerzej znane wśród respondentów okazały się organizacje zajmujące się działalnością sportową – ogólnie kluby sportowe wskazało 12% badanych, 2% – wskazało konkretny klub (UKS ROMI). 7% respondentów zetknęło się z Fundacją Ochrony Zdrowia i Pomocy Społecznej, niecałe 4% ze stowarzyszeniem „Dar Serca”.

Dane związane ze znajomością działalności organizacji pozarządowych korespondują z danymi dotyczącymi korzystania z ich oferty. 18% wypowiedzi respondentów wskazywało na to, że korzystają z ich oferty (podczas gdy 26% stwierdziło, że zna organizacje działające na terenie Jastrzębia-Zdroju).

Największa część badanych korzysta z oferty stowarzyszeń czy fundacji głównie w zakresie usług sportowych (11%).

Wykres 47. Czy P. lub któreś z P. dzieci korzysta z usług oferowanych przez organizacje pozarządowe w Jastrzębiu-Zdroju?

[Źródło: badanie własne]

5% respondentów korzysta ze wsparcia organizacji pozarządowych w zakresie edukacji, a pozostałe 3% – z usług w dziedzinie kultury i ze wsparcia materialnego (w formie finansowej bądź rzeczowej).

82% badanych wskazało, iż w żaden sposób nie korzysta z oferty organizacji pozarządowych, w przeważającej części z powodu ich nieznamości oraz niewiedzy na temat wsparcia, jakie oferują.

VII. Podsumowanie

Diagnoza sytuacji osób samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu-Zdroju

Charakterystyka badanych rodzin niepełnych

Badaniem objęto grupę 80 osób samotnie wychowujących dzieci, zamieszkujących w Jastrzębiu-Zdroju. W grupie tej 5% stanowili mężczyźni. Wśród badanych rodziców samotnie wychowujących dzieci dominowały osoby w wieku od 26 do 45 lat (stanowiły one 78% wszystkich respondentów) oraz osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (45%) lub średnim (28%).

Samotne rodzicielstwo w badanej grupie dotyczyło głównie osób po rozwodach (40%) oraz panien/kawalerów (38%). Rodziny niepełne powstały w wyniku rozwodów lub zakończenia związków nieformalnych pomiędzy rodzicami dziecka. Przeważały rodziny niepełne od co najwyżej 6 lat – stanowiły one 63% badanych.

Objęci badaniem samotni rodzice deklarowali, że wychowują jedno (60%) lub dwoje dzieci (29%). Co dziesiąta rodzina była większa.

68% badanych przedstawicieli rodzin niepełnych deklarowało, że prowadzi gospodarstwo domowe wspólnie z co najmniej jednym ze swoich rodziców. 45% respondentów mieszka w swoim mieszkaniu (własnościowym, spółdzielczym, komunalnym), 35% - u rodziców lub teściów.

Relacje wewnątrzrodzinne

Badane osoby deklarowały, że spędzają sporo czasu ze swoimi dziećmi. 29% badanych twierdziło, że spędza ze swoimi dziećmi średnio dziennie od 1 do 3 godzin, a aż 71% - ponad trzy godziny dziennie.

Ilość czasu spędzanego z dziećmi nie przekłada się jednak zawsze na znajomość ich problemów oraz reagowanie na nie. 33% badanych nie reaguje w żaden szczególny sposób na problemy swoich dzieci. Prawie 40% doradza dziecku, 43% wspiera dziecko psychicznie w zakresie rozwiązania problemu. Tylko 58% badanych rozmawia z dziećmi o ich problemach.

Jedynie 15% respondentów twierdziło, że nie ma zapewnionej opieki nad swoimi dziećmi, choć takiego wsparcia potrzebuje. Pozostali badani zapewniają opiekę swoimi dziećmi przy udziale dziadków (*opiekuje się nimi moja mama* - 20%; *opiekują się nimi moi rodzice* - 5%), pozostałej rodziny i znajomych (*opiekują się nimi moi dziadkowie* - 13%; *moi krewni* - 5%; *znajomi, sąsiedzi* - 3%). Bardzo istotne jest wsparcie instytucjonalne, szczególnie w przypadku młodszych dzieci: 18% uczęszcza do przedszkola, 26% - do świetlicy szkolnej lub środowiskowej, 1% - do żłobka.

W opinii badanych przedstawicieli instytucji osoby samotnie wychowujące dzieci o wiele mocniej doświadczają problemów niż w opinii samych zainteresowanych. Najbardziej

zbliżone oceny dotyczą sfery zawodowo-ekonomicznej (brak pracy, niskie zarobki, świadczenia, zaciągnięte kredyty, pożyczki), zaś największe rozbieżności występują w sferze relacji: trudności wychowawcze i konflikty z dzieckiem (44% różnicy w ocenie), konflikty rodzinne (różnica w ocenie to ponad 26%) oraz złe warunki mieszkaniowe (różnica w ocenie to 29%).

Sytuacja finansowa i wsparcie osób samotnie wychowujących dzieci

Sytuacja finansowa rodzin niepełnych jest oceniana źle – za gorszą od przeciętnej uważa ją 68% badanych rodziców samotnie wychowujących dzieci i 72% przedstawicieli instytucji. Dodatkowo kondycja finansowa większości niepełnych rodzin pogarsza się – przy czym wśród dzielających to zdanie dominują osoby, które wychowują dzieci samotnie od roku do trzech lat. Kluczowe znaczenie dla pogorszenia warunków materialnych ma utrata pracy przez rodzica wychowującego dzieci, a nie utrata dochodów drugiego rodzica dotychczas współtworzącego rodzinę.

Zapewnienie opieki nad dziećmi to jedno z najważniejszych zadań na rzecz poprawy sytuacji materialnej niepełnych rodzin. Wynika to z faktu, że wśród osób, które wiążą złą sytuację materialną z utratą pracy, blisko połowę stanowią osoby nie mogące zapewnić opieki nad dziećmi w formie żłobka czy przedszkola.

Najczęściej wskazywane źródła dochodu rodzin niepełnych to świadczenia rodzinne oraz zasiłki z ośrodka pomocy społecznej i alimenty; mniej rodzin utrzymuje się z wynagrodzenia rodzica. Inaczej niż sami rodzice, przedstawiciele instytucji i organizacji wskazywali na korzystanie przez rodziny niepełne z wielu źródeł dochodów. Może to świadczyć o niewystarczającej wiedzy przedstawicieli instytucji i organizacji pozarządowych o ograniczeniach w dostępie do źródeł finansów dla matek i ojców samotnie wychowujących dzieci. Może też być dowodem na brak wiedzy samotnych rodziców w tym obszarze.

Miesięczne dochody 60% badanych rodzin nie przekraczają poziomu 500 zł na osobę – oznacza to dochody w granicach minimum egzystencji, znacznie poniżej minimum socjalnego. Większość badanych rodzin korzysta z pomocy ośrodka pomocy społecznej (57%). Wsparcie dla 30% rodzin niepełnych przychodzi najwcześniej po roku od momentu, w którym stali się rodziną niepełną. Biorąc pod uwagę utratę pracy i pogorszenie warunków płacowych jako główne powody pogorszenia sytuacji materialnej, oznacza to, że udzielane tym osobom wsparcie powinno przychodzić jak najwcześniej i ułatwiać im przede wszystkim godzenie życia zawodowego z opieką nad dziećmi.

Z żadnego wsparcia nie korzysta 36% rodzin. Źródłem pomocy dla osób samotnie wychowujących dzieci nie jest także ich rodzina.

W gospodarstwach domowych osób samotnie wychowujących dzieci poziom oszczędności jest trzykrotnie niższy niż średnia ogólnopolska dla gospodarstw domowych. 2/3 rodzin niepełnych nie zaspokaja bieżących potrzeb, bo nie ma na to wystarczających środków.

Przymusowe oszczędzanie dotyczy w pierwszej kolejności wydatków na rekreację i wypoczynek, a następnie na ochronę zdrowia.

Najczęściej udzielane wsparcie ze strony instytucji i organizacji ma postać poradnictwa prawnego, pomocy finansowej i materialnej. Osoby samotnie wychowujące dzieci nie postrzegają jednak poradnictwa jako wsparcia, ale jednocześnie brakuje im tego rodzaju pomocy, zwłaszcza w zakresie doradztwa pedagogicznego i psychologicznego.

Najbardziej dostrzegane przez samotnych rodziców oferowane im wsparcie to pomoc finansowa, którą wskazuje 2/3 osób. Według 16% badanych nie ma żadnego wsparcia dla rodzin niepełnych, a 9% ankietowanych nie wie, czy ono istnieje. Pojawia się silna zależność między złą oceną sytuacji materialnej rodziny, a powyższymi twierdzeniami. Osoby negatywnie oceniające warunki materialne rodziny stanowią 92% przeświadczonych o braku pomocy i 71% deklarujących brak wiedzy na ten temat. Może to oznaczać pomijanie dużej części rodzin niepełnych przez instytucje i organizacje pozarządowe pomagające osobom samotnie wychowującym dzieci lub ich niedostateczne poinformowanie.

Większość badanych rodziców (66%) uważa, że wsparcie kierowane do rodzin niepełnych jest niewystarczające. Wśród przedstawicieli instytucji i organizacji zwolenników tego poglądu jest nieco mniej (48%), choć także jest to najczęstsza opinia. Zdaniem reprezentantów instytucji i organizacji pozarządowych są dwa główne powody tego stanu rzeczy: ograniczenie wsparcia przepisami oraz jego niedopasowanie do potrzeb konkretnej rodziny. Rodzicom samotnie wychowującym dzieci najbardziej brakuje większego wsparcia finansowego, pomocy w opiece nad dziećmi (w formie żłobka i przedszkola), a także poradnictwa psychologicznego i pedagogicznego oraz *wsparcia drugiej osoby*. Im wyższy odczuwany status materialny rodziny, tym większe potrzeby w zakresie poradnictwa psychologicznego i pedagogicznego. W przypadku osób źle określających sytuację finansową rodziny najważniejsze są: pomoc w znalezieniu pracy i *wsparcie drugiej osoby*. Przedstawiciele instytucji i organizacji uważają, że rodzinom niepełnym brakuje zwłaszcza tego wsparcia, które wcześniej sami wymienili jako najczęściej oferowane (poradnictwo). Może to oznaczać, że oferowane wsparcie jest ich zdaniem świadczony w zbyt małej ilości lub dla niewystarczającej grupy odbiorców.

Postrzeganie osób samotnie wychowujących dzieci

Zdaniem większości badanych, kwestia samotnego rodzicielstwa to istotny problem społeczny na terenie Jastrzębia-Zdroju. Opinię taką potwierdziło 85% przedstawicieli instytucji oraz 64% członków rodzin niepełnych. O powszechności tego problemu może świadczyć fakt, iż wszyscy przedstawiciele instytucji i 97% samotnych rodziców zadeklarowało, iż znają przynajmniej jedną rodzinę, której dotyczy ten problem. Oprócz postrzegania kwestii samotnego rodzicielstwa jako ważnego problemu społecznego, większość badanych przedstawicieli instytucji (65%) wyraziła przekonanie także o tym, że problem ten narasta.

Niemal ¼ badanych samotnych rodziców zetknęła się z przejawami gorszego traktowania ze względu na fakt bycia członkiem rodziny niepełnej: 16% przyznało, iż osobiście doświadczyło dyskryminującego traktowania, 3% - że spotkało ono ich dzieci, a 5% zna przypadki tego rodzaju traktowania, którego obiektem byli ich znajomi. Z przejawami gorszego traktowania członków rodzin niepełnych zetknęła się zbliżona liczba badanych przedstawicieli instytucji (22% w stosunku do 24% członków rodzin niepełnych), większość z nich (17%) - więcej niż jeden raz. Najczęściej wskazywanym (przez 32% respondentów) przejawem tego rodzaju zachowań była agresja rówieśnicza, z którą stykają się dzieci pochodzące z rodzin niepełnych. Kolejnymi - negatywny stosunek otoczenia (wskazany przez 24% badanych) oraz gorsze traktowanie zarówno w pracy, jak i w momencie ubiegania się o zatrudnienie (16%). Badani przedstawiciele instytucji wskazywali głównie na sferę dyskryminacji zawodowej, ale również negatywne konsekwencje dla dzieci pochodzących z rodzin niepełnych, jak i kwestię *stygmatyzacji społecznej*.

Identyfikacja czynników mających wpływ na sytuację społeczną i zawodową osób samotnie wychowujących dzieci w Jastrzębiu-Zdroju

Sytuacja zawodowa i aktywność na rynku pracy

Tylko 33% badanych rodziców samotnie wychowujących dzieci to osoby posiadające stałe zatrudnienie. Prawie 42% badanych to osoby, które nie pracowały w momencie przeprowadzania badania, choć deklarują, że posiadają doświadczenia zawodowe. 13% badanych to osoby, które nie pracują i nigdy wcześniej nie pracowały. Dominują osoby będące długotrwale bezrobotnymi. 9% badanych zadeklarowało, że nie pracuje od dwóch lat, 14% od czterech lat, 16% od pięciu lat, 9% od sześciu lat. Aż 12% respondentów nie pracuje od co najmniej 10 lat. Najczęściej wskazywanym motywem niepodejmowania zatrudnienia jest brak możliwości znalezienia odpowiedniej pracy oraz opieka sprawowana nad osobami zależnymi (nad dziećmi i nad chorymi, niepełnosprawnymi członkami rodziny). Respondenci poszukują pracy głównie metodami wymagającymi niewielkiego zaangażowania: za pośrednictwem internetu i poprzez ogłoszenia w urzędzie pracy. Osoby, które podnoszą swoje kwalifikacje zawodowe to przede wszystkim osoby w wieku 36-40 lat (31%), osoby w wieku do 25 roku życia i osoby w wieku 26-30 lat (po 23%). W ciągu ostatniego pół roku poprzedzającego badanie nie podnosił swoich kwalifikacji żaden z respondentów w wieku powyżej 45 lat. 54% badanych mieszkańców zadeklarowało, że nie podnosi swoich kwalifikacji ze względów ekonomicznych: nie stać ich na szkołę/kurs, jaki ich interesuje. 45% twierdzi, że nie ma na to czasu, tyle samo nie podnosi swoich kwalifikacji ze względu na brak skuteczności takich działań. 30% badanych nie podnosi kwalifikacji ze względu na konieczności opieki nad dzieckiem/dziećmi.

Zarówno przedstawiciele rodzin niepełnych, jak i przedstawiciele badanych instytucji, za najistotniejszy czynnik ułatwiający powrót na rynek pracy uznali zapewnienie opieki nad dziećmi (żłobki, przedszkola, zapewnienie opieki nad dziećmi przy miejscu pracy, świetlice popołudniowe dla dzieci).

Aktywność społeczna

82% respondentów zadeklarowało, iż bierze udział w wyborach, lecz z tej grupy jedynie 21% zapewniło, iż czyni to zawsze. Prawie połowa stwierdziła, że głosuje w wyborach tylko czasami, a 14% - bardzo rzadko. Niemal 1/5 badanych przyznała, iż nie uczestniczy w wyborach. Jako powody braku uczestnictwa w wyborach, największa część osób (63%) wyraziła przekonanie o tym, że nie zmieni to w żaden sposób ich sytuacji. 1/3 badanych stwierdziła, że nie interesuje się wyborami, a blisko 16% nie potrafiło podać konkretnego powodu.

Formalne uczestnictwo w jakiegokolwiek organizacji społecznej zadeklarowało niewiele ponad 5% badanych, poziom przynależności badanych osób do związków zawodowych jest zbliżony i wynosi także 5%. Żaden z respondentów nie wskazał, że pełni w nich jakąś funkcję zarządczą. Nikt także nie jest związany z innego rodzaju organizacją (np. spółdzielnią, organizacją kościelną itp.)

Respondenci pytani byli także o podejmowanie działań na rzecz swojej społeczności lokalnej, niezależnie od formalnego członkostwa w jakiejś organizacji. 14% (a więc 9% więcej niż deklarujący formalny związek z jakimś podmiotem) wskazało, iż w ciągu poprzedzającego badanie pół roku włączyło się w działania prospołeczne. W większości przypadków była to działalność w komitetach rodzicielskich czy radach rodziców (72%), po 9% respondentów wymieniło: pomoc w organizacji imprez szkolnych, włączanie się w działalność związku zawodowego lub organizacji pozarządowej (stowarzyszenia bądź fundacji). Ponad 86% badanych przyznało, że nie angażuje się w żaden sposób w działalność społeczną. Pytani o powody, badani w większości wskazywali brak czasu (67%), nieznaną tego rodzaju podmiotów (49%) oraz brak wiedzy na temat tego, jakiego rodzaju działalność mogliby podejmować (29%).

Największa część respondentów reprezentujących instytucje (47%) zadeklarowała znajomość osób samotnie wychowujących dzieci, które włączają się w działalność komitetów rodzicielskich bądź rad rodziców, co jest zasadniczo zgodne z wypowiedziami respondentów samotnie wychowujących dzieci. Więcej badanych wskazało, że zna osoby samotnie wychowujące dzieci, które są formalnie związane z tego rodzaju instytucjami (20% badanych) niż osoby, które aktywnie działają na rzecz tego rodzaju podmiotów (17%). Stosunek wypowiedzi samych osób samotnie wychowujących dzieci był natomiast odwrotny – to aktywne uczestnictwo było wskazywane częściej (14%) niż formalne uczestnictwo w różnego rodzaju organizacjach społecznych (11%).

Największa część przedstawicieli obu badanych grup (55% samotnych rodziców i 47% przedstawicieli instytucji) jako przyczynę niepodejmowania aktywności społecznej wskazywała brak czasu, związany z nadmiarem obowiązków. Kolejnym istotnym czynnikiem,

co do którego zgodzili się przedstawiciele obu badanych grup, okazał się brak opieki nad dziećmi (wskazany przez 27% samotnych rodziców i 22% przedstawicieli instytucji). Istotną część, zarówno samotnych rodziców (9%), jak i przedstawicieli instytucji (17%), jako przyczynę niskiej aktywności społecznej osób samotnie wychowujących dzieci, wskazała także ich niewystarczającą wiedzę dotyczącą tego rodzaju organizacji, rodzaju działań, jakie one podejmują oraz zakresu, w jakim mogłyby się w tego typu działalność włączyć. W zakresie pozostałych, wskazywanych jako utrudniające podejmowanie aktywności społecznej, czynników, widoczne były duże rozbieżności wśród przedstawicieli obu badanych grup. Największe wystąpiły w przypadku czynnika określonego ogólnie jako *brak chęci, lenistwo* – wskazało go 5% przedstawicieli samotnych rodziców i aż 25% przedstawicieli instytucji. Kolejne różnice wystąpiły w kwestii braku pracy – jako czynnik utrudniający podejmowanie aktywności społecznej wskazało go 11% samotnych rodziców i żaden z przedstawicieli instytucji. Większa liczba rodziców wskazała także na przyczyny związane z problemami finansowymi i materialnymi (9% w stosunku do 2% przedstawicieli instytucji). Jedynie 26% badanych stwierdziło, że zna organizacje społeczne działające na terenie miasta, jednakże z wypowiedzi respondentów wynika, że wiedza ta jest niepełna. Wśród wskazanych przez nich organizacji znajdują się bowiem jednostki miejskie, jak i prywatne firmy. 5% respondentów zadeklarowało także, że zna organizacje, ale nie wskazało żadnego konkretnego podmiotu. Najszerzej znane wśród respondentów okazały się organizacje zajmujące się działalnością sportową – ogólnie kluby sportowe wskazało 12% badanych, 2% - wskazało konkretny klub. 7% respondentów zetknęło się z Fundacją Ochrony Zdrowia i Pomocy Społecznej – niecałe 4% - ze stowarzyszeniem „Dar Serca”. Dane związane ze znajomością działalności organizacji pozarządowych korespondują z danymi dotyczącymi korzystania z ich oferty. 18% wypowiedzi respondentów wskazywało na to, że korzystają z ich oferty (podczas gdy 26% stwierdziło, że zna organizacje działające na terenie Jastrzębia-Zdroju). 5% respondentów korzysta ze wsparcia organizacji pozarządowych w zakresie edukacji, a po niecałe 3% - z usług w dziedzinie kultury i ze wsparcia materialnego (w formie finansowej bądź rzeczowej). 82% badanych wskazało, iż w żaden sposób nie korzysta z oferty oferowanej przez organizacje pozarządowe, w przeważającej części z powodu ich nieznamości oraz niewiedzy na temat wsparcia, jakie oferują.

VIII. Spis tabel

Tabela 1. Z jakiego powodu P. rodzina stała się niepełna?	15
Tabela 2. Kto wchodzi w skład P. gospodarstwa domowego oprócz dzieci?.....	18
Tabela 3. Jaka jest P. sytuacja mieszkaniowa?.....	19
Tabela 4. W jaki sposób spędza P. czas ze swoimi dziećmi?	20
Tabela 5. Czy któregoś z P. dzieci dotyczą poniższe problemy?	21
Tabela 6. Jak P. stara się pomóc w rozwiązywaniu problemów dziecka?	22
Tabela 7. Problemy, z którymi borykają się głównie rodziny niepełne w opinii samotnych rodziców i przedstawicieli instytucji.....	23
Tabela 8. Jaką miesięczną kwotą w przybliżeniu dysponuje P. gospodarstwo domowe przeliczeniu na 1 osobę? (wliczając w to wszystkie otrzymywane świadczenia).....	30
Tabela 9. Czy obecne dochody P. gospodarstwa domowego wystarczają na zaspokojenie bieżących potrzeb?.....	33
Tabela 10. Czy w ciągu ostatniego roku z powodu braku pieniędzy musiał P. z czegoś zrezygnować?	36
Tabela 11. Status na rynku pracy	50
Tabela 12. Dlaczego jest P. osobą niepracującą?	52
Tabela 13. Porównanie ilości składanych aplikacji o pracę i uczestnictwa w rozmowach o pracę.....	53
Tabela 14. Czynniki mogące ułatwić podejmowanie zatrudnienia przez osoby samotnie wychowujące dzieci (badanie rodzin niepełnych).....	56
Tabela 15. Czynniki mogące ułatwić podejmowanie zatrudnienia przez osoby samotnie wychowujące dzieci (badanie instytucji).....	57
Tabela 16. Czynniki utrudniające podejmowanie zatrudnienia przez osoby samotnie wychowujące dzieci (badanie rodzin niepełnych).....	58
Tabela 17. Czy zna P. osoby samotnie wychowujące dzieci, które uczestniczą w którejś z poniższych form działalności społecznej?	63

IX. Spis wykresów

Wykres 1. Osoby badane ze względu na wiek	13
Wykres 2. Osoby badane ze względu na wykształcenie	14
Wykres 3. Osoby badane ze względu na stan cywilny	15
Wykres 4. Od ilu lat wychowuje P. samotnie dzieci?	16
Wykres 5. Ile wychowuje P. niepełnoletnich dzieci?	17
Wykres 6. Wiek dzieci.....	18
Wykres 7. Czy w ciągu ostatniego roku był P. sam lub ze swoimi dziećmi przynajmniej raz w wymienionych niżej miejscach?	20
Wykres 8. Czy ma P. zapewnioną opiekę nad dziećmi, które P. wychowuje w czasie, gdy nie może P. sprawować tej opieki osobiście (np. jest P. w pracy)?	22
Wykres 9. Z jakich źródeł rodziny niepełne czerpią środki finansowe na utrzymanie? (deklaracje samotnych rodziców oraz opinie przedstawicieli instytucji i organizacji).....	25
Wykres 10. Ocena sytuacji finansowej gospodarstw domowych prowadzonych przez osoby samotnie wychowujące dzieci.....	26
Wykres 11. Jak ocenia P. sytuację finansową swojego gospodarstwa domowego na przestrzeni ostatnich 5 lat?	27
Wykres 12. Proszę porównać aktualną sytuację finansową P. gospodarstwa domowego z sytuacją z czasu, kiedy wychowywał P. dzieci wspólnie z drugą osobą dorosłą – jak sytuacja ta się zmieniła?	27
Wykres 13. Co miało wpływ na pogorszenie się sytuacji finansowej P. gospodarstwa domowego?.....	28
Wykres 14. Co miało wpływ na polepszenie się sytuacji finansowej P. gospodarstwa domowego?.....	29
Wykres 15. Jaką miesięczną kwotą w przybliżeniu dysponuje P. gospodarstwo domowe w przeliczeniu na 1 osobę? (wliczając w to wszystkie otrzymywane świadczenia)	29
Wykres 16. Czy P. gospodarstwo domowe korzysta ze wsparcia finansowego lub rzeczowego?.....	31
Wykres 17. Od jak dawna P. gospodarstwo domowe korzysta z pomocy?	32
Wykres 18. Czy P. gospodarstwo domowe posiada jakieś oszczędności / kredyty lub pożyczki?	34
Wykres 19. Czy w ciągu ostatniego roku z powodu braku pieniędzy musiał P. z czegoś zrezygnować?	35

Wykres 20. Jakiego rodzaju wsparcia udziela P. instytucja na rzecz członków rodzin niepełnych?	37
Wykres 21. Jakiego rodzaju wsparcie otrzymują osoby samotnie wychowujące dzieci ze strony władz i instytucji?	38
Wykres 22. Postrzeganie dostępności wsparcia dla rodzin niepełnych a samoocena sytuacji finansowej rodziny	39
Wykres 23. Jakiego rodzaju wsparcie otrzymują członkowie rodzin niepełnych ze strony innych instytucji/organizacji w Jastrzębiu-Zdroju?	40
Wykres 24. Czy P. zdaniem osoby samotnie wychowujące dzieci otrzymują odpowiednie wsparcie ze strony władz i instytucji?	41
Wykres 25. Jakiego rodzaju wsparcia brakuje osobom samotnie wychowującym dzieci? – według rodziców	42
Wykres 26. Postrzeganie braków we wsparciu dla osób samotnie wychowujących dzieci a samoocena sytuacji finansowej rodziny.....	43
Wykres 27. Jakiego rodzaju wsparcia brakuje osobom samotnie wychowującym dzieci? – według instytucji i organizacji	44
Wykres 28. Czy, P. zdaniem, problem samotnego rodzicielstwa jest istotnym problemem społecznym w P. mieście?	45
Wykres 29. Czy zna P. rodziny niepełne zamieszkujące w P. mieście?	46
Wykres 30. Jaka jest, P. zdaniem, dynamika problemu samotnego rodzicielstwa w ciągu ostatnich 5 lat na terenie Jastrzębia-Zdroju?.....	46
Wykres 31. Czy spotkał/a się P. z przejawami gorszego traktowania ze względu na fakt bycia osobą samotnie wychowującą dzieci?	47
Wykres 32. Jakiego rodzaju było to traktowanie?	48
Wykres 33. Czy spotkał/a się P. z przejawami gorszego traktowania osoby samotnie wychowującej dzieci?.....	49
Wykres 34. Czy wie P. gdzie szukać ofert pracy?	51
Wykres 35. Czy poszukiwał/a P. pracy w ciągu ostatnich sześciu miesięcy?	53
Wykres 36. Dlaczego nie podnosił P. swoich kwalifikacji w ciągu ostatnich sześciu miesięcy?	54
Wykres 37. Dlaczego nie korzystał P. z bezpłatnej oferty podnoszenia kwalifikacji zawodowych?	55
Wykres 38. Proszę wymienić instytucje czy organizacje, które oferują na terenie Jastrzębia-Zdroju możliwość bezpłatnego podnoszenia kwalifikacji zawodowych	56
Wykres 39. Czynniki utrudniające podejmowanie zatrudnienia przez osoby samotnie wychowujące dzieci (badanie instytucji).....	59
Wykres 40. Czy bierze P. udział w wyborach głosując?	60

Wykres 41. Dlaczego nie bierze P. udziału w wyborach?	60
Wykres 42. Czy jest P. formalnie związany z jakimś stowarzyszeniem, towarzystwem lub fundacją?	61
Wykres 43. Czy obecnie (w ciągu ostatnich 6 miesięcy) aktywnie uczestniczy P. w którejś z poniższych form działalności społecznej?	62
Wykres 44. Dlaczego nie angażuje się P. w działalność społeczną?	62
Wykres 45. Jak P. sądzi, co może utrudniać osobom samotnie wychowującym dzieci podejmowanie aktywności społecznej?	64
Wykres 46. Czy zna P. organizacje pozarządowe (stowarzyszenia, fundacje, kluby sportowe itp.) działające w Jastrzębiu-Zdroju?	66
Wykres 47. Czy P. lub któreś z P. dzieci korzysta z usług oferowanych przez organizacje pozarządowe w Jastrzębiu-Zdroju?	67

